

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO-DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

JUN 1964. GODINA VIII

6

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GODINA VIII

Jun 1964.

Uredivački odbor:

SLAVKO KOMAR, *predsednik*

DRAGOLJUB BUDIMOVSKI, BOŽIDAR ĐUROVIĆ, DUŠAN KVEDER,
LJUBICA MIHIĆ, ANTE NOVAK, JOVAN POPOVIĆ, VOJISLAV RAKIĆ,
DRAŽEN SESARDIĆ, ALEKSANDAR ŠOKORAC, DRAGO VUČINIĆ

Glavni urednik: BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač: SAVEZNI SEKRETARIJAT ZA INFORMACIJE

SADRŽAJ

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

SSRN u opštini (Teze Saveznog odbora SSRNJ — Organizaciono-politička iskustva i zadaci SSRN u opštini)	233—240
--	---------

PRIVREDA

Lična potrošnja i društveni standard	241—246
Poljoprivredne organizacije u proizvodnji i na tržištu ..	247—254
Osiguranje imovine i lica	255—260

SOCIJALNA POLITIKA I ZDRAVSTVO

Socijalno osiguranje u 1963.	261—266
-----------------------------------	---------

SPOLJNA POLITIKA

Učešće Jugoslavije u radu Konferencije UN o trgovini i razvoju	267—276
--	---------

SSRN U OPŠTINI

(TEZE SAVEZNOG ODBORA SSRNJ — ORGANIZACIONO-POLITIČKA ISKUSTVA I ZADACI SSRN U OPŠTINI)

Na inicijativu Saveznog odbora i glavnih odbora SSRN preduzete su, krajem prošle godine, mere da se u cilju blagovremenih priprema za naredne kongrese, analizira razvoj Socijalističkog saveza u opštini, sagledaju iskustva, aktuelna pitanja i zadaci. U skladu s tim, Komisija za organizaciona i kadrovska pitanja Izvršnog odbora Saveznog odbora SSRNJ zajedno sa komisijama glavnih odbora, organizovala je obilazak 38 opštinskih organizacija Socijalističkog saveza i sedam organizacija Socijalističkog saveza u srezovima, prikupljanje i analizu sadržaja odgovarajućih materijala iz opštinskih organizacija, te izradu analize o organizaciono-političkim iskustvima i zadacima SSRN u opštini.

Na osnovu te analize, a i na osnovu Smernica za Osmi kongres SKJ, održano je u Saveznom odboru SSRNJ savetovanje sa predstavnicima glavnih odbora, predstavnicima nekih opštinskih i sreskih organizacija Socijalističkog saveza, Saveza sindikata i Saveza omladine. Na savetovanju su potvrđena značajna dostignuća u ostvarivanju odluka Petog kongresa SSRNJ, konstatovan je neravnomeran proces ostvarivanja tih odluka i raznovrsnost iskustava, razmatrana su pitanja sadašnjeg stepena i pravca daljeg razvoja SSRN, puteva i načina ostvarivanja njegove društvene uloge u skladu sa novim Ustavom.

Posebna komisija, koja je izabrana na savetovanju, formulisala je sa pitanja, na osnovu prethodnih materijala, diskusije na savetovanju i primedbi i predloga glavnih odbora SSRN republika, u obliku ovih teza i na način koji omogućuje njihovu dalju razradu.

Uz Smernice za Osmi kongres SKJ, koje pružaju široku osnovu za sagledavanje uloge i zadataka, Socijalističkog saveza kao najšireg oblika organizovanih svesnih snaga našeg društva, ove teze mogu da podstaknu diskusiju u organizacijama SSRN i društveno-političkim organizacijama o aktuelnim pitanjima ostvarivanja njihove uloge na današnjem stepenu društvenog razvoja. Teze, prema zaključku Izvršnog odbora Saveznog odbora SSRNJ, treba da posluže kao orijentacija za pripremu i sprovođenje redovnih izbora u mesnim i opštinskim organizacijama SSRN i kao osnova za diskusiju o proširivanju sadržaja i izgradnji metoda rada u skladu sa stepenom i potrebama razvoja samoupravljanja u mesnoj zajednici i opštini.

T E Z E

Period od Petog kongresa SSRNJ veoma je bogat društvenim zbivanjima, aktivnostima organizovanih socijalističkih snaga i rezultatima u rešavanju nekih osnovnih zadataka našeg društvenog razvoja. Na tim zadacima je aktivno učestvovao i sve više ispoljavao svoju društvenu ulogu Socijalistički savez radnog naroda.

Za organizaciju Socijalističkog saveza to je bio, u prvoj fazi, period njihovog organizacionog sređivanja i usmeravanja na kurs koji je Kongres označio. Istovremeno organizacije su proširivale svoju aktivnost i dalje se afirmisale kao tribine radnih ljudi. To je došlo do izražaja u aktivnostima opštinskih organizacija SSRN na donošenju Ustava, sprovođenju skupštinskih izbora, izradi opštinskih statuta i drugim društvenim zadacima, naročito u toku poslednje dve godine.

Naporedno sa proširenjem aktivnosti rastao je i broj članova SSRNJ. Za poslednje četiri godine organizacija se povećala za 1,146.000 novih članova, od kojih 838.000 za poslednje dve godine. Socijalistički savez danas ima 7,545.000 upisanih članova, ili 64,9 odsto od ukupnog broja birača. Novo članstvo potiče najvećim delom iz redova proizvođača, mladih ljudi i žena. Ova promena u strukturi, kao i ukupno povećanje broja članova, nisu samo rezultat menjanja strukture stanovništva, organizacionih promena i brige za upisivanje novih članova, nego su povezani sa sve većim interesovanjem zaposlenih ljudi, omladine i žena za aktivnost organizacija SSRN u opštini.

U ovom periodu je ojačao proces transformacije Socijalističkog saveza od narodno-frontovske organizacije ka specifičnom političko-samoupravnom organizmu koji predstavlja oblik društvenog dogovaranja ljudi i političku osnovu sistema samoupravljanja. Takva uloga Socijalističkog saveza izražena je novim Ustavom SFRJ. Time su još jače obeleženi putevi njegovog razvoja i njegovo mesto u stabilizaciji društvenog položaja radnih ljudi kao samoupravljača, kao i njegova organizatorska i političko-vaspitna uloga.

Stočena su značajna iskustva ali i uočeni neki problemi u usklađivanju delovanja organizovanih snaga, a posebno SKJ i SSRN na liniji daljeg razvijanja njihovog rada prema intencijama Ustava i oživotvorenja njegovih načela. Pri ocenjivanju aktivnosti SSRN, iskustava u proteklom periodu i budućih zadataka, neophodno je imati pred očima proces ostvarivanja vodeće i usmeravajuće uloge Saveza komunista na liniji ostvarivanja Programa SKJ. Zbog svega toga nužno je celovitije sagledati pređeni period, oceniti rezultate u ostvarivanju odluka Sedmog kongresa SKJ i Petog kongresa SSRNJ, a posebno oceniti položaj i ulogu Socijalističkog saveza u razvijanju samoupravljanja, videti pozitivne rezultate, nova iskustva, probleme koje treba razraditi u pripremama za Osmi kongres SKJ i Šesti kongres SSRNJ. Treba, takođe, uočiti aktuelne zadatke i osnovni pravac razvoja SSRN, tim pre što je taj proces u toku i što je neravnomeran. Smernice za pretkongresnu aktivnost SKJ pružaju široku osnovu za diskusiju o svim ovim pitanjima.

I

1. Kada ocenjujemo aktivnost Socijalističkog saveza u ovoj fazi društveno-ekonomskog razvika, treba da polazimo od kriterija koliko je uspešno delovao u pravcu jačanja neposrednog uticaja radnih ljudi na *rešavanju najvažnijih i najakutelnijih* zadataka u opštini, koliko je stvarno postao tribina za najširi politički dogovor građana o bitnim pitanjima i koliko je doprineo da se radni ljudi osposobe za ostvarivanje svojih samoupravnih prava, dužnosti i obaveza.

Interesovanje radnih ljudi za neposrednije učešće u rešavanju ovih i drugih problema od njihovog neposrednog interesa stvara povoljne uslove za proširenje i obogaćenje sadržaja rada Socijalističkog saveza, i za razvijanje delatnosti na glavnim političkim problemima i zadacima u komuni. Zato je Socijalistički savez postao mesto na kome su radni ljudi počeli kompleksnije, sa društveno-političkog aspekta da tretiraju sve veći broj životnih pitanja našeg društveno-ekonomskog razvika. Rukovodstva i organi Socijalističkog saveza sve više se orijentisu na organizovanje takvih diskusija, što je, sa svoje strane podstaklo radne ljude na veću političku aktivnost. Sve više se raspravlja o osnovnim pitanjima privredne politike, poljoprivredne proizvodnje, raspodele dohotka, proširene reprodukcije, nagrađivanja, produktivnosti rada, standarda, lične i opšte potrošnje, školstva, zdravstva, kulturne politike, socijalne zaštite, zapošljavanja itd. Socijalistički savez treba da se još više osposobi da otvara i pokreće diskusije, da omogućuje ispoljavanje i demokratsku borbu različitih mišljenja do ostvarivanja jedinstva društvene akcije na najvažnijim društvenim zadacima.

Dinamika političkog života nije svuda podjednaka. U razvijanim opštinama, gde postoje šire mogućnosti uticaja

građana na formulisanje politike, politička aktivnost je dinamičnija i raznovrsnija. U nerazvijenim područjima ove mogućnosti su manje zbog nerazvijenosti samoupravnog mehanizma. Razlike koje postoje u razvijanju demokratskog delovanja, nisu uvek rezultat ekonomske razvijenosti ili nerazvijenosti sredine, već su često odraz načina organizovanja i aktivnosti subjektivnih snaga.

2. Neophodna je dalja aktivnost Socijalističkog saveza u razvijanju *neposredne demokratije* i u stvaranju još povoljnije atmosfere za otvoreno iznošenje mišljenja građana, davanje predloga, isticanja primedbi u vezi sa radom samoupravnih organa u komuni i ostalim pitanjima u opštini. Na taj način će se rukovodstva i organi Socijalističkog saveza naći u položaju ne samo da objašnjavaju i brane odluke koje su doneli drugi forumi ili da se na njih kritički osvrću, nego i da stvaraju političke uslove za pripremu, donošenje i sprovođenje tih odluka.

Mnogi konstruktivni predlozi građana, mišljenja i kritičke primedbe, ne dobijaju završnicu u odlukama organa samoupravljanja. Takva praksa ne samo da stvara nepovoljnu političku atmosferu u toj sredini već, u izvesnom smislu, i profaniše politiku, sputava aktivnost radnih ljudi, slabi interesovanje za zbivanja oko njih.

Zbog svega toga građani nedovoljno koriste svoja prava koja proističu iz samoupravljanja, nedovoljno se koriste oblici neposrednog samoupravljanja (zborovi birača, zborovi radnih ljudi, zborovi osiguranika i drugi oblici neposrednog dogovaranja radnih ljudi). Skupštine još nisu dovoljno orijentisane prema zbiorovima birača, javnim tribinama, a ima i formalizma u njihovom radu. Socijalistički savez i druge društvene snage treba da usmere svoju aktivnost na stvaranje uslova za jačanje što neposrednijeg uticaja radnih ljudi na izgrađivanje politike u radnoj organizaciji i opštini, na jačanje materijalnog položaja i socijalističkih odnosa.

3. U poslednje vreme rukovodstva i organi Socijalističkog saveza obraćaju sve veću pažnju političkim i idejnim pitanjima koja proističu iz odnosa u oblasti proizvodnje, produktivnosti rada, raspodele i tome slično. U mnogim opštinama obezbeđen je demokratski postupak u donošenju društvenih planova, ali je još nedovoljno razrađena uloga Socijalističkog saveza u ovoj oblasti. Ima raznih suprotnih shvatanja da Socijalistički savez treba da se bavi samo krupnijim političkim pitanjima privrede, proizvodnje, raspodele, proširene reprodukcije itd., jer su preduzeća samostalna; da Socijalistički savez ne treba o tome da raspravlja pored skupštine i sindikata; da se radi o suptilnoj materiji koju mesne organizacije i sekcije nisu sposobne da kvalifikovano tretiraju itd. Socijalistički savez i sindikat, kao i sve ostale društvene snage u opštini, morali bi više da se založe za stvaranje takve političke klime u kojoj će radni ljudi moći slobodno i na svim tribinama u komuni da razmatraju aktuelna pitanja, koja ih interesuju kao stvaraoc dohotka, u cilju potpunijeg učešća u odlučivanju o proizvodnji i raspodeli i uticaja na uslove života i rada.

Postoje veoma značajni zadaci SSRN i svih društvenih faktora na daljoj razradi i primeni principa raspodele dohotka u cilju dalje stabilizacije položaja radnog čoveka kao upravljača, jačanje materijalnog položaja radnih organizacija i komunne. Stvaranje slobodnijih ekonomskih odnosa i razvijanje samoupravljanja u bazi, istaći će na površinu razna politička pitanja u radnim organizacijama, komunama i širim zajednicama koja Socijalistički savez i druge društvene organizacije treba da objašnjavaju i da doprinose njihovom rešavanju.

Kroz dosadašnju aktivnost Socijalističkog saveza na selu često se ne vidi da je njegov osnovni politički zadatak socijalistički preobražaj poljoprivrede. Ta aktivnost usmerena je uglavnom na rešavanje komunalnih problema (elektrifikacija, izgradnja puteva, škola itd.). Elastičnije prilagođavanje političke aktivnosti Socijalističkog saveza i drugih društvenih snaga specifičnim uslovima života i rada na selu, odlučniji kurs na osnovna pitanja koja interesuju poljo-

privrednog proizvođača, doprineće većem učešću radnih ljudi u razmatranju i rešavanju problema proizvodnje i raspodele u poljoprivrednim organizacijama, razvijanju kooperacije između individualnih proizvođača i zadruga, proširivanju društvenog sektora u poljoprivredi i poboljšanju opštih uslova života radnih ljudi na selu.

Pripreme i donošenje sedmogodišnjeg perspektivnog društvenog plana, kao i mere za usavršavanje privrednog sistema i tekuće ekonomske politike u narednom periodu, pretpostavljaju široko učešće svih radnih ljudi u javnoj diskusiji, uz organizovanje najšireg razmatranja aktuelnih pitanja kao što su: politika investicija, politika cena, standard, lični dohoci, ujednačavanje uslova privređivanja i sticanje dohotka, položaj i razvoj društvenih službi, stambena izgradnja, ekonomska i društvena kretanja na selu itd.

4. *Učešće radnika — neposrednih proizvođača u društveno-političkom životu opštine* stalno se povećava, ali još nije zadovoljavajuće. Uzroci su i objektivne, i subjektivne prirode. Česte su pojave zatvorenosti radnih organizacija, što je posledica raznih unutarnjih i spoljnih faktora, pa se zato nedovoljno sagledava povezanost interesa proizvođača u radnoj organizaciji i komuni. Uslovi u kojima živi veliki deo radnika: udaljenost stanova od preduzeća i gubljenje vremena oko odlaska i dolaska s posla, zauzetost na kursovima stručnog i opšteg obrazovanja, potreba za dopunskim radom radi povećanja prihoda i sl., kao i praksa da se osnovne životne potrebe radnih ljudi rešavaju neposredno u radnoj organizaciji (stanovi, ishrana, odmor, razonoda) — predstavljaju nesumnjivo objektivne teškoće za njihovo veće angažovanje u političkom životu opštine.

Socijalistički savez i sindikat još ne usklađuju svoju delatnost tako da radni ljudi budu u mogućnosti da potpuno razmatraju kako probleme svoje radne organizacije, tako i svoje šire društvene zajednice — komunne.

Doslednija razrada principa — da glavni izvor finansiranja društveno-političkih zajednica bude zasnovan na ličnim dohocima građana radi zadovoljenja potreba zajedničke potrošnje, i tešnja i bolja saradnja organizacija Socijalističkog saveza i sindikata, doprineće daljoj, još snažnijoj zainteresovanosti radnih ljudi za rad samoupravnih organa i skupštine, za pravilnu politiku u oblasti proizvodnje, raspodele i proširene reprodukcije, ličnog i društvenog standarda. To će biti i podstrek daljoj demokratizaciji političkih odnosa, obogaćivanju i proširivanju sadržaja rada Socijalističkog saveza u smislu razvijanja političke aktivnosti koja će obezbediti veći njegov uticaj na politiku raspodele u radnim organizacijama i opštini.

5. Bitan uslov za celovitije delovanje i ispoljavanje samoupravnih i političko-vaspitnih funkcija SSRN je *demokratsko konstituisanje političkih stavova i odluka*.

Još nisu svuda obezbeđeni konkretni uslovi da radni čovek neposredno učestvuje u svim fazama odlučivanja — predlaganja i donošenja odluka. To je suština neposredne demokratije, za čije ostvarenje treba da se založe Socijalistički savez, organi samoupravljanja i sve ostale društvene snage.

Na tribinama Socijalističkog saveza i na širim skupovima radnih ljudi sa predstavnicima organa samoupravljanja i organa skupštine, treba da se razmenom mišljenja usklađuju gledišta, vodi borba protiv raznih negativnih tendencija (malograđanskih, birokratsko-tehnokratskih, uravnilovskih i sl.) i izgrađuju politički stavovi. Takvim metodom rada stvara se i politička osnovica za rad organa samoupravljanja i skupštine.

Jedan od osnovnih preduslova za društveno dogovaranje i neposredno odlučivanje radnih ljudi jeste *pravovremeno i svestrano informisanje* i isticanje i ostvarivanje pune odgovornosti nosilaca javnih funkcija. Pri tome Socijalistički savez ne bi trebalo da bude transmisija u informisanju, već da utiče da svaki samoupravni organ neposredno konsultuje i obaveštava građane o svome radu. Pri tome treba istaći da formalno i uopšteno informisanje ne zado-

voľja građane, oni traže da im se dokumentovano obrazlažu aktuelni problemi i daju konkretni odgovori na pitanja.

Informisanost o delatnosti i životu u opštini, pa i radnoj organizaciji, je nedovoljna i donekle slabija nego o delatnosti u republici i federaciji. Uzroci su u nedovoljnoj javnosti rada organa samoupravljanja i organa skupštine u opštini, kao i nedovoljnoj materijalnoj osnovi i neizgrađenosti metoda savremenih sredstava informisanja, a posebno u nedovoljnom tretiranju aktuelnih problema iz života opštine u lokalnoj štampi.

Positivna je praksa nekih opština u organizovanju društvenih centara, gde se građanima stavljaju na raspolaganje materijal skupština, dokumenta političkih organizacija i drugih faktora u komuni — analize, elaborati i drugo za potpunije informisanje građana. Zato je potrebno posvetiti punu pažnju daljem razvoju ovih centara i obezbediti materijalne uslove za njihov rad.

Mnogi samoupravni organi i nosioci javnih ovlašćenja ne shvataju javnost rada kao nužnu potrebu i obavezu, kao stalan, a ne povremen metod političkog delovanja. Neophodno je da se razvije takav metod rada svih organa i organizacija da ono o čemu oni raspravljaju bude što bliže i otvorenije prema radnim ljudima. Time bi se ojačala i društvena odgovornost svih organa samoupravljanja, kao i lična i društvena odgovornost nosilaca javnih ovlašćenja.

Od posebnog je interesa, a to je praksa nekih komunaa, da organi samoupravljanja radnih organizacija iz oblasti snabdevanja, komunalnih usluga i sl. informišu građane na zborovima birača, sekcijama SSRN, čime se doprinosi ne samo ostvarivanju društvene kontrole, nego i rešavanju problema neposredno putem dogovaranja građana.

6. U opštinama i radnim organizacijama često se ne poštuju prava radnih ljudi.

Znatno broj žalbi, često i anonimnih, pokazuje da u tim sredinama još nije stvorena atmosfera u kojoj radni ljudi mogu slobodno i otvoreno da kritikuju slabosti i greške. Naročito su ozbiljne pojave koje nastaju usled nepoštovanja samoupravnih prava radnih ljudi, kao: samovoljni postupci rukovodilaca i vredanje ličnosti radnog čoveka, potcenjivanje mišljenja i predloga radnih ljudi, gušenje konstruktivne i opravdane kritike, zataškavanje grešaka i prikrivanje njihovih nosilaca, protekcije, privilegija, familijarnosti (naročito u zapošljavanju), nepoštovanje konkursa, nepoštovanje radne discipline i drugih radnih obaveza itd.

Praksa pokazuje da se samovolja i birokratizam javljaju tamo gde su organi samoupravljanja neaktivni, ili su njihovi vrhovi »srasli« sa upravno-administrativnim aparatom, zbog čega je borba protiv ovih pojava nedovoljno efikasna, i gde se nije poklanjala dovoljna pažnja pronalaženju i otklanjanju uzroka tih pojava. Zbog toga je u nekim radnim organizacijama dolazilo do neželjenih posledica: loše poslovanje, nekontrolisano trošenje društvenih sredstava i sl. Radnici su na takve pojave i na takve odnose, u nedostatku efikasnih sredstava, pored i mimo organa samoupravljanja, reagovali ponegde i obustavom rada, kao formom kritike tih odnosa i zahteva da se oni menjaju.

Socijalistički savez se do sada nije dovoljno efikasno i sistematski borio da političkim sredstvima utiče na otklanjanje uzroka ovakvih pojava. Socijalistički savez, kao najširi oslonac samoupravljanja radnih ljudi, treba da se ubuduće još više založi, u zajednici sa organizacijama Saveza omladine i Saveza sindikata, čiji je to osnovni zadatak u radnoj organizaciji, za stvaranje povoljnijih uslova za razvoj demokratskih i humanih odnosa među ljudima i za stalno jačanje upravljačkog položaja i socijalističke svesti radnog čoveka.

II

1. *Saradnja Socijalističkog saveza i samoupravnih organa* u sferi društveno-političke aktivnosti, postaje sve više društvena neophodnost u komuni. Pozitivna su iskustva

samoupravnih organizacija da svoje zadatke rešavaju u sve jačem oslanjanju na političku aktivnost Socijalističkog saveza. U ovim odnosima još uvek je neophodno delovati protiv izvesnih sklonosti samoupravnih organa da društvena pitanja kojima se bave više iznose samo pred rukovodstva Socijalističkog saveza, a manje pred njegove sekcije i druge skupove građana. Pri tome ima i tendencije za podelom odgovornosti ili čak prebacivanjem odgovornosti na Socijalistički savez. Neophodno je da svaki samoupravni organ samostalno odgovara pred građanima za poslove kojima se bavi, kao što o njima samostalno i odlučuje. Zadatak SSRN je da stvara neprekidno političke uslove za donošenje najprogresivnijih odluka, što, između ostalog, treba da podrazumeva kako podršku razvijanju demokratskih metoda u radu organa samoupravljanja, tako i kritički odnos prema svemu što koči razvijanje neposredne demokratije i efikasnost u radu ovih organa.

U okviru odnosa predstavničkih tela, samoupravnih organa i foruma društveno-političkih organizacija u komuni postoji i problem paralelizma i dupliranja u radu. *Paralelizam* se, uglavnom, ispoljava u dva vida. Prvo, kao oblik neophodnog šireg razmatranja društvenih i političkih zadataka u raznim organima i oblicima ljudske delatnosti. Drugo, kao oblik dupliranog razmatranja i rešavanja istih pitanja na više mesta, na isti način i sa istog stanovišta. Ovaj drugi vid paralelnosti komplikuje, ometa i usporava pravilno odlučivanje i upravljanje, dovodi često do protivrečnih, nekvalifikovanih odluka.

Ovakav paralelizam se u suštini javlja kao odraz političke nerazvijenosti sredine i administrativno-birokratskog načina rada nekih organa i pojedinih funkcionera. On se ispoljava u tendenciji da svaki organ donosi odluke o gotovo svim ključnim pitanjima u opštini.

Postoji, međutim, i objektivna neophodnost da se izvrši razgraničavanje poslova, u smislu diferenciranja u posmatranju u samoupravnim i političkim organima, naročito onim koji deluju u istoj oblasti.

Dalja dekulacija funkcija pospešuje ovu diferencijaciju, i razgraničenje među organima i uopšte prevazilaženje pravog paralelizma, preteranih sastanaka foruma i nepotrebnog zamaranja ljudi.

Treba, isto tako, polaziti od činjenice da opštinska skupština donosi merodavne odluke o svim značajnijim pitanjima u komuni, a da Socijalistički savez razmatra političku suštinu tih odluka pre i posle njihovog donošenja. U praksi se, međutim, javlja problem da te odluke u fazi pripreme često gotovo na isti način razmatraju zborovi birača i sekcije Socijalističkog saveza sa istim sastavom učesnika, što bez sumnje vodi zamaranju i slabljenju interesovanja građana. Socijalistički savez može uspešno uticati na otklanjanje slabih strana »paralelizma« i uzroka dupliranja, zamornih rasprava, nepotrebnih sastanaka. Praksa pokazuje da organi i organizacije komune zajednički, u različitim formama, mogu uspešno razmatrati ista pitanja, odnosno da se ista pitanja u različitim organima mogu uspešno razmatrati sa različitog stanovišta. Neophodan je i uticaj Socijalističkog saveza na takav izbor ljudi u samoupravne i političke organe komune, koji bi omogućio kalfifikovanje odlučivanje o pitanjima iz određenih oblasti društveno-ekonomskog i političkog života. Potrebna su, takođe, stalna nastojanja Socijalističkog saveza da samoupravni i politički organi ne odlučuju o onim pitanjima o kojima mogu odlučivati neposredno sami građani.

2. *Funkcionisanje i razvijanje skupštinskog sistema u opštini* sve više postaje stvar svih društveno-političkih i drugih organizacija, celokupnog samoupravnog organizma komune i radnih ljudi neposredno. Njegova dalja afirmacija ne može zavisiti samo od opštinske skupštine i od unutrašnjih odnosa njenih organa. Odgovarajući sastav i struktura opštinske skupštine osnovni je, ali ne i jedini uslov, uspešnog ostvarivanja njenih funkcija i njenog daljeg razvoja u samostalno i odgovorno radno telo. Za skupštinski sistem je upravo odlučujuće da ljudi neposredno, putem samouprav-

nog organizma i putem odbornika i poslanika unose u skupštinu takav sadržaj rada i takve metode koji odgovaraju potrebama ekonomskog, društvenog i političkog razvoja opštine.

U opštinskim skupštinama se već danas razvija mnogo življa politička aktivnost, odbornici i poslanici su u skupštini aktivniji, a njihova veza sa biračima je uspešnija. Ipak, odbornici nisu još potpuno mobilni u kreiranju politike u opštini, niti su za to stvoreni svi uslovi. Profesionalno rukovodstvo skupštine i organi uprave još nisu dovoljno otkrenuti prema odbornicima, između ostalog, i zbog toga što su skupštine preopterećene i mnogim »sitnim« poslovima. Socijalistički savez se mora aktivnije postaviti prema ostvarivanju uloge odbornika i poslanika u daljoj razradi odnosa saradnje između opštinske skupštine i Socijalističkog saveza. Potrebno je sagledati i ostvarivanje pune odgovornosti odbornika i poslanika kako prema svom biračkom telu, tako i prema građanima i skupštini.

Neophodno je da se odbornici i poslanici putem raznih oblika okupljanja u Socijalističkom savezu organizovano osposobljavaju da bi mogli što kvalifikovanije iznositi probleme, zauzimati stavove, stvarno odlučivati u skupštini i odgovarati zahtevima birača. Time bi jačao i njihov položaj prema upravi. To je i jedan od puteva likvidacije formalizma i birokratskih elemenata u radu skupštine i uslov njene potpunije povezanosti sa građanima i njihovim radnim i drugim organizacijama.

Mada inicijativa za donošenje odluka u opštinskim skupštinama još uvek uglavnom dolazi od upravnih organa i saveta, zapaža se sve više i inicijativa odbornika, radnih i drugih organizacija i građana. Socijalistički savez treba da svojom aktivnošću stvori pogodne uslove i podstiče inicijativu građana, radnih i drugih organizacija da iznose pred opštinsku skupštinu aktuelne probleme od šireg značaja za radne ljude u komuni i široj zajednici.

Socijalistički savez ima posebnu ulogu da podizanjem političke i upravljačke odgovornosti radnih ljudi doprinese da njihova inicijativa prema skupštini bude što svesranija i što konstruktivnija. Time će i sama skupština sve više postajati inicijator i nosilac politike i graditelj društveno-političkih odnosa u komuni.

3. Opštinske i mesne organizacije SSRN razvijale su političku aktivnost i angažovale širok krug zainteresovanih faktora na izradi *statuta komuna*. Statuti se znatno više približavaju stvarnom dokumentu koji odražava demokratski metod rada društvenih organa i koji predstavlja povelju o samoupravljanju radnih ljudi u komuni. Neophodno je, međutim, i dalje raditi na poboljšavanju i usavršavanju ovih dokumenata, jer donošenjem statuta komuna počinje nova faza rada na njima, tim pre što će statuti radnih organizacija, formiranje mesnih zajednica i donošenje njihovih statuta, baciti potpunije svetlo na način na koji su statuti komuna odrazili delovanje organa samoupravljanja i svih društvenih faktora u komuni.

Politička aktivnost Socijalističkog saveza treba da bude usmerena na dalje usavršavanje statuta, naročito u pravcu stimuliranja inicijative radnih ljudi na razvijanju materijalne osnove samoupravljanja i ispunjavanju oblika neposrednog samoupravljanja demokratskom sadržinom. Ona treba da bude usmerena na izgrađivanje takvog demokratizma koji omogućava utiskivanje dokumentovanih političkih stavova u odluke organa samoupravljanja sve do opštinske skupštine i koji obezbeđuje efikasnost u radu ovih organa i istovremeno daje dovoljno osnova za širu aktivnost građana u borbi protiv samovolje, birokratizma i u razvijanju normi socijalističke etike u odnosima među ljudima.

4. U toku je aktivnost Socijalističkog saveza i drugih faktora na formiranju *mesnih zajednica* u duhu ustavnih načela. Politička aktivnost SSRN je neophodna ne samo u prethodnim raspravama o načinu primene ustavnih načela, nego i u narednoj fazi konstituisanja mesnih zajednica. Boreći se protiv formalno pravnih pristupa u osnivanju

mesnih zajednica, protiv zanemarivanja iskustava dosadašnjih stambenih zajednica u gradovima i mesnih odbora u selima, Socijalistički savez treba da stvara političke uslove za osnivanje mesnih zajednica kao oblika neposrednog upravljanja građana poslovima od njihovog interesa. Rad mesnih zajednica od početka treba da bude usmeren na zadovoljavanje potreba radnih ljudi.

Finansiranje delatnosti mesnih zajednica treba vršiti na osnovu programa akcija i zadataka i na taj način otkloniti birokratska subjektivna merila o potrebnim sredstvima, bilo da se ona prikupljaju od građana, ili da se realizuju iz društvenih fondova.

Potrebna su stalna nastojanja da se aktivnost mesnih organizacija SSRN povezuje sa ulogom i zadacima mesnih zajednica i akcijama njenih organa. Korisne su, isto tako, i inicijative da se mesne organizacije Socijalističkog saveza, gde god je to moguće, organizaciono prilagode područjima mesnih zajednica.

III

1. U sistemu neposredne demokratije *kadrovska politika postaje sve više sastavni deo redovne samoupravne aktivnosti građana*. Kadrovska politika i izborna aktivnost su integralni deo demokratskog društvenog razvoja i ne mogu da zaostaju za razvojem neposredne demokratije i samoupravljanja. Javno formulisanje načela i kriterija u kandidovanju i izboru ljudi, demokratski način izbora, otklanjanje subjektivizma u vrednovanju ljudi, postaju bitni elementi demokratizacije društvenog života u komuni. Raspravljanje o kadrovima na javnim tribinama, umesto u uskim forumima, njihovo demokratsko biranje i raspoređivanje, predstavlja jedan od najsloženijih, ali i najdubljih procesa u razvijanju naše demokratije. Zbog toga on zahteva punu pažnju i organizacija i organa SSRN.

Zadatke Socijalističkog saveza u ovoj oblasti opredeljuju: sprovođenje u život principa o rotaciji, reizbornosti i dekulaciji funkcija, potreba da se neprekidno uspostavlja sklad kadrovske politike, njenih kriterija i proporcija sa dinamičnim strukturalnim promenama društva i predstojećim zadacima društvene zajednice i društvenih organa, neophodnost da se, u uslovima kada svaki građanin može da bude biran, ostvaruje školovanje i uzdizanje kadrova koji se izaberu, kao i praćenje onih koji se ističu u izabranim organima i u organima neposredne demokratije. SSRN, koji gleda sve građane kao upravljače, kao buduće članove predstavničkih tela mora se založiti da se i svi društveni organi i organizacije postavljaju prema građanima na takav način da podstiču i omogućavaju njihovo stručno i političko osposobljavanje za vršenje upravljačkih funkcija.

Kadrovska politika uz to treba da obezbedi sprovođenje opšteusvojenih normi koje proističu iz nacionalne ravnopravnosti naroda Jugoslavije i socijalističkog karaktera našeg društva.

Ovi zadaci zahtevaju potpunije angažovanje svih socijalističkih snaga i potpuniju primenu demokratskih metoda u njihovom rešavanju, tj. uticaj javnosti i ispoljavanje samoupravnih prava radnih ljudi u ovoj oblasti.

Opšti nivo socijalističke svesti radnih ljudi omogućuje da se brže prevazilazi forumska zatvorenost u vođenju kadrovske politike. U cilju usklađivanja ostvarivanja kadrovske politike sa opštim razvojem neposredne socijalističke demokratije i iznalaženja najboljih kadrovskih rešenja, SKJ i SSRNJ zalažu se za dalju demokratizaciju odnosa u ovoj oblasti, za šire angažovanje javnosti u ocenjivanju vrednosti i izboru kadrova, za formulisanje takvih principa koji će istovremeno podići organizovanost i odgovornost subjektivnih faktora i onemogućiti subjektivizam u ovoj oblasti.

Principe rotacije, reizbornosti, nepospojivosti istovremenog vršenja više funkcija i druge ustavne principe o kadrovskoj politici trebalo bi sve doslednije i univerzalnije primenjivati u skupštinama, organima samoupravljanja, društveno-

političkim organizacijama i drugim institucijama kao principe koji obezbeđuju novo proširenje demokratije, postepenu deprofesionalizaciju političkog poziva, neprekidno proširivanje kadrovske baze, stalno obnavljanje i revolucionarni i radni kontinuitet organa i rukovodstava. Iz suštine naših društveno-političkih odnosa proizlazi da nijedna funkcija nije unapred predviđena, već postaje oblik demokratskog javnog vrednovanja radnih kvaliteta, društvene političke aktivnosti i socijalističke svesti.

Neophodno je prevazilaziti anahronizam po kome se društveni ugled identifikuje sa hijerarhijskim položajem pojedinaca, umesto da proizlazi iz radnih, moralnih, političkih kvaliteta.

2. U vezi sa *skupštinskim izborima koji predstoje početkom 1965. godine* potrebno je već sada sagledati političke zadatke Socijalističkog saveza. Pri tome imati u vidu iskustvo iz prošlih izbora. Na prošlim izborima radni ljudi su na tribinama Socijalističkog saveza, zborovima birača i proizvođača, usvajajući načela kadrovske politike, delovali često kao korektiv personalnih predloga utvrđenih u relativno zatvorenom krugu i doprineli poboljšanju strukture kandidata. Politički aktivni u opštinama i mesnim područjima imali su značajnu ulogu u kandidovanju za vreme prošlih izbora. Oni su često predstavljali proširen forum za diskusiju o kandidatima i o kandidovanju; značili prelaz ka javnim raspravama o kandidovanju i prethodnom evidentiranju kandidata, ali su negde delovali i kao zatvoreni forum sa neodređenom fizionomijom i nedovoljno formulisanom političkom odgovornošću.

Javne rasprave o kandidovanju i demokratsko odlučivanje o mogućim kandidatima veoma su značajna politička pitanja u izbornom procesu. Socijalistički savez u opštini treba da obezbedi da se u prvoj fazi, na javnim tribinama sprovede načelna rasprava o kriterijumima kadrovske politike i njihovom usklađivanju sa potrebama i zadacima komune i šire zajednice da se u drugoj fazi izvrši šire i javno prethodno evidentiranje mogućih kandidata, i da se na kraju, uz punu inicijativu i uticaj radnih ljudi i građana, dođe do određenih kandidatskih lista.

Radi podizanja autoriteta izbora na nivo koji odgovara našem samoupravnom sistemu slobodnog izbora između ravnopravnih ljudi, neophodno je prevazići praksu jednog kandidata za jedan mandat i, analogno tome, odnos kandidat — protivkandidat u kome bi se jedan od kandidata podržavao od političkih organizacija i foruma, a drugi ulazio u izbore bez takve podrške. Pri svemu tome nužno je obezbediti socijalistički kurs kadrovske politike i javno intervenirati na pojave koje nisu u skladu sa takvim kursom.

Ovakvo gledanje izbora postaju sastavni deo svakodnevnog samoupravne društveno-političke aktivnosti radnih ljudi. Oni se stvarno ispoljavaju kao proces stalnog kandidovanja, stalnog vrednovanja radnih i predstavničkih položaja, stalne razmene mišljenja o sadašnjim predstavnicima i budućim kandidatima. To otvara novo područje društveno-političke aktivnosti radnih ljudi na tribinama Socijalističkog saveza.

U skladu s tim, trebalo bi razmotriti i to da se blagovremeno formiraju izborni organi u Socijalističkom savezu. Isto tako, neophodno je o ovim pitanjima doneti zaključke da bi se prethodna politička aktivnost mogla blagovremeno da razvija. Potrebno je, takođe, u pripremi narednih izbora ostvariti već sada potpuniju saradnju kadrovskih organa u skupštinama i Socijalističkom savezu.

3. Organizacije SSRN u opštini nalaze se neposredno pred izbornim konferencijama. U izboru rukovodećih organa SSRN u opštini neophodno je primenjivati sva osnovna načela kadrovske politike i demokratskog načina izbora o kojima postoje već značajna iskustva u mnogim organizacijama SSRN u opštini.

U toku narednih izbora opštinske organizacije treba da rešavaju svoja kadrovska pitanja u skladu sa načelima demokratske političke prakse uz široko učešće javnosti

— članstva Socijalističkog saveza i građana. Jer za rad u Socijalističkom savezu potrebni su kvaliteti koji odgovaraju njegovom karakteru kao opštenarodne tribine. Treba podržati nastojanje da u rukovodeće organe SSRN dolaze ljudi na osnovu ugleda i poverenja koje stiču svojim stvarnim kvalitetima i društveno-političkim radom. To će učiniti suvišnom potrebu da se komunisti biraju na odgovorne funkcije u SSRN, na osnovu autoriteta SK i na insistiranje njegovih rukovodstava. To istovremeno znači da će komunisti unutar Socijalističkog saveza, kao najšire samoupravne tribine, zajedno sa ostalim radnim ljudima i ostalim članovima SSRN ostvarivati kadrovsku politiku u Socijalističkom savezu i drugim organizacijama u duhu opštih demokratskih načela, u duhu usklađivanja metoda ostvarivanja kadrovske politike sa stepenom razvoja samoupravljanja i neposredne demokratije.

IV

1. Analiza sadržine i metoda rada Socijalističkog saveza pokazuje da se *organizacija u opštini razvija kao njegova osnova*, kako je to odredio prošli Kongres. Socijalistički savez u opštini počeo je samostalnije da deluje i kompleksnije da razmatra aktuelna društveno-politička pitanja, sve se manje apstraktno i uopšteno diskutuje, a uspešnije se prilagođava rad zahtevima građana, različitim uslovima i sredinama.

Danas se može konstatovati da Socijalistički savez sve uspešnije prevazilazi ulogu agitatora i objašnjivača stavova drugih organizacija i organa vlasti. Pored toga što su značajne njegove političko-vaspitne funkcije, on se pojavljuje kao politički organizam samoupravljanja, sa sve većim obeležjem političke tribine građana na kojoj se iznose problemi, zauzimaju stavovi i daju sugestije, a time i pomoć odgovarajućim faktorima da ih rešavaju.

U saradnji sa drugim društveno-političkim organizacijama u opštini, Socijalistički savez sve više postaje organizovana politička snaga u borbi protiv birokratizma i antisocijalističkih pojava u privrednom i društveno-političkom životu. Građani su Socijalistički savez prihvatili kao svoju organizaciju koja im omogućava da organizuju politički život, da sve više ostvaruju svoja politička i samoupravna prava i obaveze i rešavaju životne probleme.

Aktivno učestvujući u društveno-političkom životu u opštini, i Socijalistički savez se našao u položaju da se mora brže oslobađati svih neadekvatnih i krutih formi rada koje ga sputavaju, odvajaju od građana i njihovog interesovanja za tekuće životne probleme. Široki, raznovrsni i elastični oblici delovanja SSRNJ, čine ga bližim radnim ljudima, pristupačnijim za iznošenje mišljenja i utiču na pravac razvika u opštini. Iako najpozitivnija iskustva nisu još dovoljno proširena, ipak se već jasno naziru promene u metodu rada SSRNJ koje ga čine politički jačim, organizaciono izgrađenijim i sve uticajnijim među radnim ljudima i uopšte u političkom životu zemlje. Taj novi kvalitet je njegova širina delovanja, raznovrsnost formi, konkretnost u radu, orijentacija da se argumentima zalaže za rešavanje problema, a ne autoritetom organizacije i pojedinaca, i napokon sve više njegova otvorenost prema građanima i organima samoupravljanja.

Razvitkom skupštinskog sistema, uvođenjem novog metoda rada predstavničkih tela, još više će doći do izražaja širina u radu SSRNJ, kao samostalnog faktora i kao političkog oslonca samoupravljanja. Socijalistički savez sa drugim političkim organizacijama stoji pred zadatkom da još snažnije podstakne i podrži napore radnih ljudi u samoupravnim organima da što uspešnije izvršavaju svoje zadatke u razvijanju demokratskih odnosa.

Nastojanja da se radni ljudi aktivno i što neposrednije uključe u upravljanje društvenim poslovima opštine, u kojoj deluje veliki broj samoupravnih tela, društvenih organizacija i drugih institucija, pored ostalog, doprinela

su da se u organizacijama SSRN afirmiše takav način i metod političkog delovanja koji, pre svega, ističe samoupravnu funkciju radnih ljudi.

Raznovrsniji sadržaj rada SSRNJ i aktivniji odnos građana prema političkim zbivanjima, podstakli su i razvili mnoge nove oblike njegovog političkog delovanja. U razvijenim opštinama pored sekcija, kao široko prihvaćenog oblika političkog delovanja građana, u Socijalističkom savezu se organizuju i druge slične političke tribine, društveni klubovi; zatim razni specijalizovani skupovi, savetovanja, zajednički sastanci društvenih organizacija i organa itd.

Intenzivniji rad i razvijeniji oblici uticali su da opštinske organizacije SSRN sve više postaju političke tribine građana na kojima se diskutuje o problemima i javno formiraju politički stavovi. To ih istovremeno čini i političkom osnovom samoupravljanja, jer se u razne odluke predstavničkih tela i njihovih organa, kao i samoupravnih tela, unose mišljenja, predlozi i zahtevi građana. Organizacija SSRN u opštini sve više se oseća kao jedinstveni organizam, sa čitavim nizom javnih političkih tribina na kojima građani razmatraju i izgrađuju političke stavove o svim značajnijim društvenim poslovima.

2. Opštinski odbori su organizovano usmeravali i podsticali političku aktivnost organizacija u opštini, vodeći računa o najvažnijim društvenim zadacima i načinu na koji se oni iznose pred građane.

Različiti široki oblici, koji nemaju karakteristike zatvorenih forumskih tela ili standardnih organizacionih oblika, već predstavljaju više, specijalizovane oblike, prema interesovanju građana, postali su prihvatljiviji za građane i organizacije SSRN i zbog toga se sve više i uspešnije primenjuju, naročito u razvijenim sredinama. Ovakvo raznovrsni vidovi delatnosti zahtevaju bolje organizovan i pripremljen rad, radi čega je nužno da se u svakom od tih oblika rada angažuje jedno jezgro aktivista, pre svega komunista, koje će pripremiti i voditi ovakve tribine.

U opštinskim organizacijama SSRN u kojima nije u dovoljnoj meri podsticana aktivnost javnih političkih tribina, razvijanje širih elastičnih oblika, već se političko odlučivanje ograničilo na rukovodstva i političke aktivne i sl., učešće građana u upravljanju društvenim poslovima bilo je najčešće ograničeno na mali broj pitanja i često nije bilo dovoljno za njihovu potpuniju afirmaciju kao upravljača. Treba, međutim, istaći da se, uglavnom u svim opštinama, oseća snažan uticaj širih i elastičnijih oblika i načina delovanja organizacija SSRN.

3. Dosadašnje iskustvo iz rada organizacija ukazuje da bi trebalo razmotriti i postojeću organizacionu strukturu opštinskih organizacija SSRN. *Konstituisanje* opštinske organizacije treba da omogući elastičnije prilagođavanje uslovima i potrebama i podstakne šire oblike i nove metode rada.

Rukovodstva SSRN u opštinama postepeno usvajaju i proširuju u praksi jedan nov metod u radu: organizovanje aktivnosti na tribinama SSRN i u drugim organizacijama i samoupravnim telima, jer postojeći plenumi, izvršni odbori, komisije i aktivni suviše sužavaju i zatvaraju rad opštinskih rukovodstava SSRN u forume odvojene od građana.

Ta iskustva pokazuju da bi stalna konferencija opštinske organizacije SSRN mogla da bude politički forum organizacije. Konferencija bi se sastojala od delegata koji bi se birali po utvrđenom i objektiviziranom kriterijumu u opštini. Ona bi donosila odluke o važnim političkim pitanjima. Uže telo, kao organ konferencije, delovalo bi na sprovođenju odluka.

U svakom slučaju, u opštinskoj organizaciji bi, uzimajući u obzir različitost opštih uslova, stepen razvijenosti organizacija, trebalo omogućiti elastičnije konstituisanje rukovodećih organa. Tako, na primer, postoje predlozi iz mnogih opština da rukovodstvo opštinske organizacije SSRN ne

bi moralo biti sastavljeno od plenuma, izvršnog odbora i stalnih komisija, već da se radi efikasnijeg delovanja izabere uže rukovodstvo i da se proširuje svaki put — putem delegiranja aktivista iz organizacija Socijalističkog saveza, društvenih organizacija i organa samoupravljanja, ovisno od problematike koju razmatra Socijalistički savez u opštini. Neke od ovih predloga je moguće sprovesti kao metod rada u okviru sadašnjeg Statuta.

Pri donošenju novog statuta ova iskustva će se, bez sumnje, morati uzeti u obzir. Pri tome treba imati u vidu da je dosadašnja praksa pokazala da se sve bogatiji i širi sadržaj rada SSRN u opštini ne može uklopiti u uske i čvrste oblike, već da oblike i metod treba neprekidno prilagođavati sadržaju i uslovima rada.

Stalne komisije, kao pomoćna tela odbora, često nisu našle svoje mesto u radu. U praksi su se više afirmisale povremene radne grupe za izučavanje pojedinih pitanja, sastavljene od poznavalaca odgovarajućih oblasti delatnosti. U nekim razvijenijim organizacijama ove grupe su postale javne tribine u čijem radu učestvuje širi krug društveno-političkih aktivista, pa je verovatno da će se i ubuduće u ovom pravcu razvijati.

Treba podržati nastojanja i napore velikog broja opštinskih odbora da se prevaziđe forumska zatvorenost i jednosmerno komuniciranje (na relaciji opštinski odbor — odbor mesne organizacije — rukovodstvo sa rukovodstvom) i težiti ka izgrađivanju jedinstvene opštinske organizacije koja ne bi predstavljala mehanički zbir više ili manje atomiziranih mesnih i drugih organizacija i tribina, već jedinstven, pokretljiv i sinhronizovan politički organizam otvoren prema građanima i samoupravnim organima i organizacijama na čitavom području opštine.

4. *Mesna organizacija*, kao deo jedinstvene opštinske organizacije Socijalističkog saveza, postaje sve značajniji faktor i nosilac političkog života i dogovaranja građana na području mesne zajednice. Ona još više treba da dođe do izražaja u obezbeđivanju obostranog strujanja političkih inicijativa, uticaja i stavova — od građana prema opštinskim forumima, i obratno, što omogućuje formiranje zajedničkih političkih stavova, zasnovanih na zajedničkim interesima.

U svemu tome je bitno da *odbor mesne organizacije* nastupa kao neposredan koordinator političke aktivnosti, bez obzira da li se ona sprovodi putem sekcija, tribina, ili u podružnicama. Pojave da se odbori mesnih organizacija izdvajaju u rukovodstva iznad sekcija i podružnica višestruko se negativno odražavaju na delatnost mesne organizacije.

Značajna uloga odbora mesne organizacije treba da bude u podsticanju i objedinjavanju aktivnosti i svih oblika delovanja Socijalističkog saveza na mesnom području i u povezivanju sa delovanjem drugih društvenih organizacija i organa. Sadržaj i metod rada mesne organizacije treba da se prilagode društveno-političkim potrebama određene sredine. Uloga mesne organizacije i njenog odbora naročito treba da dođe do izražaja u nastojanju da se o svim političkim inicijativama, mišljenjima i stavovima građana blagovremeno upoznaju opštinski odbori SSRN, opštinska skupština i drugi organi koji su pozvani da rešavaju probleme koje građani ističu.

Praksa ukazuje da se u selima *podružnica*, pored svoje osnovne funkcije, javlja i kao oblik političkog dogovaranja i informisanja građana, ali to ne znači da se time isključuju drugi oblici. U praksi, po pravilu, treba omogućiti na istom području sve oblike, njihovo kombinovanje i međusobno dopunjavanje, polazeći uvek od toga koji od njih na datom području pruža najbolju mogućnost za razmenu mišljenja i dogovor radnih ljudi o pitanjima za koja su oni zainteresovani, i za razvijanje samoupravljanja.

Sekcije su se pokazale kao najpodesniji oblik političkog delovanja, a zbog svoje elastičnosti i raznovrsne sadržine rada najbolje su prihvaćene od građana u razvijenim sredinama, a negde i u selima. Iako se o tom obliku delatnosti

SSRN i danas najviše diskutuje, praksa pokazuje da su sekcije i slični oblici odigrali vrlo značajnu ulogu ne samo u okupljanju građana prema interesovanju za određene probleme, nego su doprineli kvalitetnijoj pripremi sastanaka, kvalifikovanoj raspravi o pitanjima i osposobljavanju građana kao upravljača.

Iskustva pokazuju da za uspešan rad sekcija i otvorenih tribina treba imati jedan *aktiv* koji će pratiti određenu oblast, koji će se osećati odgovornim, nositi i organizovati rad tako da građani na sekciji, kao otvorenoj tribini, mogu na osnovu uvida, kvalifikovano i konstruktivno raspravljati pitanja. Pored toga, od posebnog značaja je da ono o čemu se radni ljudi dogovaraju, njihova mišljenja i stavovi budu razmatrani od strane onih foruma i društvenih organa kojima su upućeni, a da o svemu tome građani budu obavešteni.

S obzirom na novi skupštinski sistem, razvoj mesnih zajednica i dalju afirmaciju zbora birača i drugih institucija neposredne demokratije, Socijalistički savez je u mogućnosti da učini korak dalje u razvoju svojih tribina kao mesta za politički dogovor radnih ljudi. U uslovima kada postoji izgrađena mreža samoupravnih organa, Socijalistički savez nije više u situaciji da se na njegovim tribinama, pored političkog dogovora, konstituišu odluke i preuzima odgovornost za njihovo neposredno sprovođenje. U osnovi sada su stvoreni objektivni uslovi da Socijalistički savez podstiče i razvija samoupravne organe, a ne da ih zamenjuje, da izgrađuje fizionomiju svojih tribina kao mesta za političko dogovaranje i formiranje političkih stavova.

5. Socijalistički savez ulazi u fazu kada u svom metodi rada treba brže prevazilaziti forumsku zatvorenost i podsticati šire oblike političkog rada i organizovanja političke delatnosti u svim oblastima samoupravljanja i političkog dogovaranja.

U uslovima razvijenog skupštinskog sistema, Socijalistički savez istupa, sa novim širim pristupom problemima, elastičnijim metodom i oblicima rada. Usavršavanje metoda rada Socijalističkog saveza, širi pristup problemima, otvaranje njegovih tribina i formi prema građanima, znači dalje produbljivanje demokratizma kroz specifičan vid političke delatnosti koji se poistovećuje sa neposrednom demokratijom. Neposredno učešće građana na tribinama SSRN i delatnost društveno-političkih organizacija i udruženja građana, znače dalje produbljivanje i usavršavanje demokratije.

Naporedno sa razvijanjem novih odnosa, skupštinskog sistema u opštini, izrasta i Socijalistički savez kao jedinstveni politički organizam, samostalan i sa specifičnom ulogom, na čijim se tribinama iznose problemi, zauzimaju stavovi, donose preporuke, formira javno mišljenje, čiji su zaključci, za razliku od skupštine — stav, predlog, mišljenje, a ne odluka koju obavezno treba sprovesti, jer to ostaje samoupravnim i predstavničkim organima kao organima vlasti na čije odluke Socijalistički savez utiče, ali ih umesto njih ne donosi. On, sa Savezom komunista, koji kroz njegove otvorene tribine deluje, daje smer, ukazuje na probleme i uzroke, inicira akcije i stvara potrebne političke uslove za donošenje odluka.

Socijalistički savez metodski mora da se postavi tako da sadržinu rada prilagodi različitim sredinama i raznovrsnoj problematici u kojoj deluje, da omoguću na svojim otvorenim tribinama slobodno strujanje političkih inicijativa, različitih shvatanja društvenih i ekonomskih pitanja i demokratsko zauzimanje stavova o njima. SSRN kao socijalistička tribina građana mora biti organizovan, pripremljen i sposoban da se suprotstavi stihiji, pa i demagogiji, ali oslobođen zatvorenog rešavanja samo u forumima, ili preko pojedinaca koji u njemu rade kao profesionalni aktivisti.

Praksa opština u kojima je razvijeniji društveno-politički život ukazuje na potrebu da forumi Socijalističkog saveza sve manje istupaju kao forumi koji rukovode i

rešavaju, već kao politička rukovodstva koja organizuju, koordiniraju, analiziraju, upštavaju, a svoje političke stavove i odluke prezentiraju javnosti.

Skupština, samoupravni organ, svaki skup građana u opštini gde se diskutuje o aktuelnim pitanjima jeste javna tribina na kojoj i članovi SKJ ispoljavaju svoju društveno-političku aktivnost kao članovi tog tela. Komunisti kao društveni radnici usmeravaju rad javnih tribina, doprinose da se zauzmu što progresivniji stavovi kroz slobodnu diskusiju i borbu mišljenja na tim tribinama snagom argumenta, a ne političkim autoritetom Saveza komunista i prenošenjem gotovih stavova i zaključaka određenih tela ili foruma.

V

1. Dosadašnja aktivnost *Socijalističkog saveza, društveno-političkih organizacija i udruženja građana* afirmisala je niz oblika međusobne saradnje na realizaciji zajedničkih društvenih potreba i zadataka.

Kolektivno članstvo u Socijalističkom savezu: Saveza sindikata, Saveza omladine, Saveza udruženja boraca podrazumeva takve oblike njihove uzajamne saradnje koji obezbeđuju u organizacionom smislu punu samostalnost tih organizacija u postavljanju, razmatranju i rešavanju raznih pitanja od interesa za zajednicu i njihovo članstvo, a istovremeno bolju saradnju i koordinirano političko delovanje.

Jedan od efikasnih vidova saradnje Saveza sindikata, Saveza omladine i drugih organizacija sa organizacijama SSRN u opštini ispoljava se u nastojanju ovih organizacija da se stimulira politička aktivnost radnika iz radnih organizacija i omladine na pitanjima koja interesuju građane u celoj komuni. Radi toga je korisno i neophodno da se na tribinama i forumima SSRN razmatraju aktuelna pitanja koja interesuju radnike i omladinu, da inicijative za takvu aktivnost dolazi i od sindikalnih i omladinskih organizacija, i obratno, da organizacije Socijalističkog saveza nastoje da se u sindikalnim i omladinskim organizacijama razmatraju aktuelna opštepitička pitanja.

Iako Socijalistički savez, kao najširi oblik i oslonac samoupravljanja, ima ulogu koordinatora zajedničkih političkih akcija i aktivnosti, treba ga smatrati mestom na kojem se uspostavljaju i regulišu uzajamni odnosi onih društveno-političkih organizacija i drugih političkih snaga koje ga zajedno čine jedinstvenim političkim organizmom, a ne političkom organizacijom iznad drugih.

2. S obzirom na to da se građani organizuju u društveno-političke organizacije u cilju ostvarivanja svojih demokratskih, ekonomskih, socijalnih, kulturnih, naučnih, stručnih, sportskih i drugih zajedničkih potreba i da ove organizacije neprekidno doprinose porastu demokratskog uticaja na svakodnevni društveni, politički i ekonomski život u komuni — one predstavljaju svojevrsan oblik društvenog samoupravljanja — razumljivo je prema tome i šire interesovanje Socijalističkog saveza, kao oslonca društvenog samoupravljanja, za njihov svestrani razvitak i prilagođavanje uslovima savremenog društveno-političkog sistema.

Svaka organizacija ponaosob, ili udružena u grupe srodnih organizacija, predstavlja jednovremeno i svojevrsne tribine građana na kojima se razmatraju problemi: vaspitavanja omladine, pitanja zaposlene žene, zdravstvena zaštita i prosvetavanje naroda, fizička kultura, rekreacija i turizam, tehničko obrazovanje, kulturno-prosvetni i zabavni rad, vaspitavanje dece i briga o njima i sl. Sve one samostalno deluju, sarađuju i međusobno se povezuju kroz Socijalistički savez, kao najširu, najmasovniju tribinu građana u opštini.

Organizacije Socijalističkog saveza, naročito u poslednjim godinama, poklanjale su posebnu pažnju radu ovih organizacija, utičući na razvijanje pozitivnih procesa —

demokratizacije i decentralizacije u njima, kao i na jačanje njihove uloge u sistemu socijalističke demokratije.

Ovakva podrška Socijalističkog saveza — uz puno poštovanje samostalnosti i inicijative društvenih organizacija i njihovih objedinjavajućih organa — doprinosila je daljem afirmisanju i realizaciji prava na samooprganizovanje i samoupravljanje građana u komuni. To je pospešilo razvitak bogatstva formi i sadržaja, zavisno od specifičnosti organizacija i uslova u kojima deluju. Tako su stvoreni i uslovi za potpunije učešće organizacija kao kvalifikovanih

društvenih faktora u utvrđivanju politike, naročito u oblasti svoga delovanja, a time i u utvrđivanju politike komune. Otuda dolaze i stalna nastojanja srodnih organizacija za udruživanje po oblastima delovanja i inicijative za saradnju sa Socijalističkim savezom radi sagledavanja celine i svoga mesta u njoj.

Koordinirana aktivnost svih društveno-političkih faktora, organizacija i udruženja doprinosi uspešnijoj borbi protiv negativnih pojava u društvenom životu, kao i stvaranju i jačanju socijalističkih normi u odnosima među ljudima.

U okviru Socijalističkog saveza, kao i u okviru drugih društvenih organizacija, treba razvijati i jačati demokratizaciju i decentralizaciju, kao i na jačanje njihove uloge u sistemu socijalističke demokratije. Ovakva podrška Socijalističkog saveza — uz puno poštovanje samostalnosti i inicijative društvenih organizacija i njihovih objedinjavajućih organa — doprinosila je daljem afirmisanju i realizaciji prava na samooprganizovanje i samoupravljanje građana u komuni. To je pospešilo razvitak bogatstva formi i sadržaja, zavisno od specifičnosti organizacija i uslova u kojima deluju. Tako su stvoreni i uslovi za potpunije učešće organizacija kao kvalifikovanih društvenih faktora u utvrđivanju politike, naročito u oblasti svoga delovanja, a time i u utvrđivanju politike komune. Otuda dolaze i stalna nastojanja srodnih organizacija za udruživanje po oblastima delovanja i inicijative za saradnju sa Socijalističkim savezom radi sagledavanja celine i svoga mesta u njoj. Koordinirana aktivnost svih društveno-političkih faktora, organizacija i udruženja doprinosi uspešnijoj borbi protiv negativnih pojava u društvenom životu, kao i stvaranju i jačanju socijalističkih normi u odnosima među ljudima.

U okviru Socijalističkog saveza, kao i u okviru drugih društvenih organizacija, treba razvijati i jačati demokratizaciju i decentralizaciju, kao i na jačanje njihove uloge u sistemu socijalističke demokratije. Ovakva podrška Socijalističkog saveza — uz puno poštovanje samostalnosti i inicijative društvenih organizacija i njihovih objedinjavajućih organa — doprinosila je daljem afirmisanju i realizaciji prava na samooprganizovanje i samoupravljanje građana u komuni. To je pospešilo razvitak bogatstva formi i sadržaja, zavisno od specifičnosti organizacija i uslova u kojima deluju. Tako su stvoreni i uslovi za potpunije učešće organizacija kao kvalifikovanih društvenih faktora u utvrđivanju politike, naročito u oblasti svoga delovanja, a time i u utvrđivanju politike komune. Otuda dolaze i stalna nastojanja srodnih organizacija za udruživanje po oblastima delovanja i inicijative za saradnju sa Socijalističkim savezom radi sagledavanja celine i svoga mesta u njoj. Koordinirana aktivnost svih društveno-političkih faktora, organizacija i udruženja doprinosi uspešnijoj borbi protiv negativnih pojava u društvenom životu, kao i stvaranju i jačanju socijalističkih normi u odnosima među ljudima.

LIČNA POTROŠNJA I ŽIVOTNI STANDARD

Neposredno posle rata, u periodu iniciranja brzog privrednog razvoja i stvaranja osnovnih preduslova za izvlačenje zemlje iz zaostalosti, u uslovima niskog nivoa nacionalnog dohotka, formirana je visoka stopa akumulacije, a potrošnja je depresirana. U periodu 1949—1952, usled mnogobrojnih ekonomskih teškoća, došlo je do daljeg smanjivanja potrošnje. Posle 1952. situacija se donekle izmenila: opadanje životnog standarda je zaustavljeno i otvoren je proces njegovog postepenog povećavanja. Međutim, i u tom periodu porast potrošnje (lične i društvene) bio je sporiji od porasta nacionalnog dohotka, tako da je relativno učešće potrošnje, a posebno lične, u raspodeli nacionalnog dohotka i dalje smanjeno. Ceo period do 1956. bio je, prema tome, karakterističan po stagnaciji i zaostajanju životnog standarda za privrednim razvojem, što je od velikog značaja za ocenu njegovog kretanja u poslednjih sedam godina.

OSNOVNE PROMENE U ŽIVOTNOM STANDARDU U PERIODU 1957—1963.

Zahvaljujući znatnom porastu nacionalnog dohotka,¹ u poslednjih sedam godina ostvaren je brz porast lične i društvene potrošnje i, u skladu s tim, znatno je povećan životni standard. Sledeći pregled pokazuje osnovne promene do kojih je došlo u životnom standardu u tom periodu² (tabela 1):

Ovaj pregled pokazuje da je u poslednjih sedam godina postignuto znatno poboljšanje ne samo u neposrednoj ličnoj potrošnji nego i u drugim oblastima životnog standarda, kao što su obrazovanje, zdravstvo i dr.

Realna kupovna snaga radnika je u ovom periodu znatno porasla. Vreme rada potrebno za nabavku pojedinih proizvoda osetno se smanjilo, uz istovremeno poboljšanje kvaliteta proizvoda i usluga. Pošto je istovremeno došlo i do osetnog pomeranja u odnosima cena pojedinih proizvoda i usluga, to smanjenje nije ravnomerno, ali je, s malim izuzecima, uglavnom veoma osetno kod svih predmeta potrošnje. (Tabela 2.)

Opšta slika kretanja životnog standarda u poslednjem sedmogodišnjem periodu je, prema tome, povoljna.³

TABELA 1 — OSNOVNI INDIKATORI ŽIVOTNOG STANDARDA U 1956. I 1963.

(Po 1 stanovniku)

Indikatori	1956	1963	Indeks	Stopa porasta
Realna lična i društvena potrošnja, din. godišnje (po cenama 1962)	74.668	146.690	196,4	11,9
Lična potrošnja	65.768	113.434	172,5	8,1
Društvena potrošnja	8.900	33.256	373,7	20,7
Lična potrošnja				
Kaloričnost ishrane, dnevno	2.772	3.083	108,3	1,3
Žitarice, kg godišnje	219,4	239,4	109,1	1,5
Masnoće, kg godišnje	9,4	11,0	117,0	2,6
Šećer, kg godišnje	11,3	18,2	161,1	8,3
Meso, kg godišnje	24,3	25,4	104,5	0,7
Mleko, godišnje	121,8	117,0	96,0	— 0,7
Jaja, kom. godišnje	58,8	70,0	119,0	3,0
Tekstil, m ² godišnje	9,6	18,2	189,6	11,3
Kožna obuća, pari godišnje	0,7	1,1	157,1	7,8
Električna energija, kWh godišnje	36,4	115,4	317,0	21,2
Trajna potrošna dobra, din. godišnje (po cenama 1962)	4.351	14.366	330,2	22,0
Stanovanje				
Broj godišnje izgrađenih stanova na 1.000 stanovnika	2,1	5,7	271,4	18,1
Godišnje izgrađena stambena površina, m ² na 1 stanovnika	8,7	9,4	108,0	1,3
Obrazovanje				
% generacija obuhvaćenih školovanjem				
osnovnim osmogodišnjim	76,3	90,5	195,5	10,1
srednjim	20,0	39,0	195,0	10,0
višim i visokim	3,3	6,8	206,1	10,9
Zdravstvena zaštita				
Broj lekara na 1.000 stanovnika	4,0	7,4	185,0	9,2
Broj bolničkih postelja na 1.000 stanovnika	4,5	5,3	117,8	2,4

OSNOVNI PROBLEMI U OBLASTI ŽIVOTNOG STANDARDA

Mada su u periodu 1957—1963. postignuti značajni rezultati u povećanju životnog standarda, ostali su nerešeni mnogobrojni vrlo značajni problemi. To su pre svega: kompleks problema vezanih za udeo sredstava za životni standard u raspodeli nacionalnog dohotka; problemi odnosa između porasta cena i porasta ličnih dohodaka; problemi dinamike kretanja nacionalnog dohotka i potrošnje; problemi kretanja učešća ličnih dohodaka iz radnog odnosa u nacionalnom dohotku, njihovog mesta i uloge u formiranju životnog standarda, odnosa između njihovog porasta i porasta troškova života, njihovog uticaja kao faktora privrednog razvoja, i dr.; zatim, problemi indirektnih primanja, odnosa između porasta potrošnje i porasta fondova za potrošnju, standarda stanovanja i tempa rešavanja stambenih problema, i problemi u oblasti društvenih službi.

UDEO SREDSTAVA ZA ŽIVOTNI STANDARD U RASPODELI NACIONALNOG DOHOTKA. Jedna grupa problema vezana je za raspodelu nacionalnog dohotka i mesto koje u toj raspodeli imaju sredstva za životni standard i, posebno, sredstva za ličnu potrošnju. Učešće ličnih dohodaka, lične i društvene potrošnje u nacionalnom dohotku kretalo se u proteklom sedmogodišnjem periodu ovako (tabela 3):

¹ O nacionalnom dohotku vidi: »Jug. pregled«, 1957, oktobar, str. 465—469 (139—143); 1958, mart, str. 109—110 (25—26); 1961, oktobar, str. 403—407 (107—111).

² O kretanju potrošnje do 1956. vidi: »Jug. pregled«, 1957, januar, str. 36—38 (12—14), i oktobar, str. 470—479 (144—153).

³ U periodu 1951—1961. ostvaren je u drugim zemljama sledeći porast realne lične potrošnje (ukupno): Kanada 4,2% godišnje, SAD 3,4%, Zapadna Nemačka 7,5%, Austrija 6,1%, Francuska 4,3%, Velika Britanija 2,9%, Belgija 2,4%, Norveška 2,2%, Holandija 4,9%, Danska 3,8%, Švedska 3,5%, Italija 4,8%, Grčka 5,8%, dok je u Jugoslaviji u periodu 1953—1961. taj porast iznosio 7,8%, a u periodu 1957—1963. godine 9,3% prosečno godišnje. (Podaci: OECD, General Statistics, Novembar 1962.)

TABELA 2 — VREME RADA POTREBNO ZA NABAVKU POJEDINIH PREDMETA LIČNE POTROŠNJE U 1956. I 1963.

(U časovima na bazi prosečnih ličnih dohodaka iz radnog odnosa i prosečnih cena u odnosnim godinama)

Predmeti potrošnje	Jedinica mere	1956	1963	Indeks	Relativne promene (hleb = 100)
Hrana					
Polubeli hleb	kg	50'	32'	64,0	100,0
Svinjska mast	kg	6h 26'	3h44'	54,9	85,8
Ulje	kg	6h10'	2h13'	34,9	54,5
Jaja	kom.	18'	14'	77,8	121,6
Šećer	kg	2h40'	1h17'	48,8	76,3
Mleko kravljje	l	44'	29'	65,9	102,9
Buter	kg	7h44'	8h2'	110,2	172,2
Svinjsko meso sa kostima	kg	5h 5'	4h15'	75,5	118,0
Goveđe meso sa kostima	kg	4h13'	3h38'	81,8	127,8
Krompir	kg	23'	20'	87,0	135,9
Jabuke	kg	55'	49'	89,0	139,0
Tekstil					
Štof za muško odelo od češljanog prediva m		88h58'	47h43'	53,5	83,6
Obuća					
Radničke duboke cipele	par	54h8'	27h26'	49,7	77,7
Deđe cipele	par	34h52'	25h32'	73,4	114,7
Trajna potrošna dobra*					
Električni štednjak	kom.	574h	339h	59,1	92,3
Kauč	kom.	619h	382h	61,7	96,4
Radioaparat	kom.	558h	227h	40,7	63,6
Stanovanje					
Dvosoban komforan stan (60—70 m ²)	mesečno	21h6'	25h50'	118,1	184,5
Električna energija	100 kWh	21h28'	12h	56,4	88,1
Lignit	t	46h54'	26h55'	56,4	88,4
Usluge					
Šivenje muškog odela		72h12'	66h25'	91,9	143,6
Šišanje		52'	50'	96,1	150,2
Ulaznica za bioskop		55'	42'	76,4	119,4

* Za ovu grupu potrebno vreme rada dato je za 1957. umesto za 1956.

TABELA 3 — UČEŠĆE LIČNIH DOHODAKA I LIČNE I DRUŠTVENE POTROŠNJE U NACIONALNOM DOHOTKU 1956—1963. PO TEKUĆIM CENAMA

(U procentima)

Godina	Lični dohoci	Ukupno			Lični dohoci	Društveni sektor		
		Potrošnja				Potrošnja		
		lična	društvena	svega		lična	društvena	svega
1956	59,6	58,6	7,8	66,4	49,4	49,0	9,1	58,1
1957	55,9	54,2	8,3	62,5	49,2	49,0	10,4	59,4
1958	61,0	58,2	10,1	68,2	53,6	51,5	11,8	63,3
1959	58,8	56,2	9,8	66,1	53,2	51,3	12,0	63,3
1960	57,4	54,7	12,0	66,7	52,9	50,2	13,6	63,8
1961	61,0	56,5	12,5	72,1	56,2	52,5	17,4	69,9
1962	61,5	57,1	15,8	72,9	56,8	52,6	17,3	69,9
1963	62,1	57,5	16,7	74,2	58,0	54,1	18,4	72,5

Karakteristično je da je u društvenom sektoru učešće ličnih dohodaka i lične potrošnje u nacionalnom dohotku uglavnom stalno raslo, dok je učešće ukupne lične potrošnje manje-više stagniralo. Pri oceni zaostajanja stope ukupne

lične potrošnje u odnosu na stopu ukupnih ličnih dohodaka, treba istaći da ono proističe iz činjenice da sa porastom ličnih dohodaka znatno brže rastu štednja (ulozi i gotovina) i razni drugi novčani izdaci koji nisu uključeni u ličnu potrošnju (razne takse, porezi, kamate na potrošačke kredite, investicije iz ličnih dohodaka, i dr.). Pri nominalnom porastu ličnih dohodaka od 17,9% godišnje u poslednjih sedam godina, izdaci van lične potrošnje rasli su godišnje za oko 39,5%, tako da je nominalna potrošnja rasla po prosečnoj stopi od oko 16%. Pri tome je štednja (ulozi i gotovina) povećavana više od ostalih izdataka (prosečno godišnje za 42%).

Učešće društvene potrošnje veoma je poraslo i u raspodeli nacionalnog dohotka u celini, tako da je i ukupna potrošnja ostvarila povećano učešće u ukupnom nacionalnom dohotku.

ODNOS IZMEĐU PORASTA CENA I TROŠKOVA ŽIVOTA I PORASTA LIČNIH DOHODAKA I POTROŠNJE. Protekli period bio je, međutim, karakterističan i po osetnom porastu cena i, naročito, po brzom porastu troškova života od opšteg porasta cena, tako da je u stvari znatan deo nominalno povećanih ličnih dohodaka pokrивao porast cena,⁴ a ne realno poboljšanje standarda. Zbog toga se pregled učešća potrošnje u nacionalnom dohotku daje i na bazi stalnih cena⁵ (tabela 4):

TABELA 4 — UČEŠĆE LIČNIH DOHODAKA I LIČNE I DRUŠTVENE POTROŠNJE U NACIONALNOM DOHOTKU 1956—1963. PO STALNIM CENAMA

(U procentima, po cenama 1962)

Godina	Lični dohoci	Ukupno			Lični dohoci	Društveni sektor		
		Potrošnja				Potrošnja		
		lična	društvena	svega		lična	društvena	svega
1956	58,6	57,7	7,8	65,5	53,2	52,8	9,3	62,1
1957	54,8	53,2	8,4	61,6	53,2	52,7	10,9	63,6
1958	57,1	54,4	9,7	64,1	53,5	51,4	11,6	63,0
1959	57,2	54,7	9,3	64,0	56,6	54,6	11,9	66,5
1960	58,2	55,3	11,5	66,8	55,9	53,0	13,3	66,3
1961	62,8	58,3	15,0	73,3	59,2	55,3	17,2	72,5
1962	61,5	57,1	15,7	72,8	57,0	52,8	17,3	70,1
1963	59,5	55,0	16,1	71,1	54,6	51,0	17,3	68,3

Podaci po stalnim cenama pokazuju dosta kolebljivu tendenciju učešća lične potrošnje u raspodeli nacionalnog dohotka. Povećanje učešća ukupne lične potrošnje u nacionalnom dohotku po pravilu se poklapa sa godinama njegovog niskog porasta (1958. i 1960. a to važi i za 1956), a pad stope učešća (ili stagniranje) — sa godinama njegovog visokog porasta (1957. 1959. i 1963). Izuzetak od toga su 1961. i 1962. godina. S obzirom na takva godišnja kolebanja, dvogodišnji proseki pružaju nešto tačniju sliku (tabela 5):

TABELA 5 — UČEŠĆE LIČNE I DRUŠTVENE POTROŠNJE U NACIONALNOM DOHOTKU PO DVOGODIŠNJI PROSECIMA U PERIODU 1956—1963.

(U procentima, po cenama 1962)

Prosek	Ukupna potrošnja			Potrošnja u društvenom sektoru		
	lična	društvena	svega	lična	društvena	svega
1956—1957	55,2	8,6	63,8	52,7	10,1	62,8
1958—1959	54,5	9,5	64,0	53,0	11,7	64,7
1960—1961	56,8	13,2	70,0	54,1	15,2	69,2
1962—1963	56,0	15,9	71,9	51,9	17,3	69,2

⁴ O sistemu i politici cena i o njihovom kretanju vidi: »Jug. pregled«, 1961, septembar, str. 355—361 (81—87), i 1963, jun, str. 261—266 (83—88).⁵ Zbog izmena cena, pri razmatranju raspodele nastupaju vrlo značajni problemi vezani za svodenje pojedinih agregata na stalne cene. Zavisno od cena koje se uzimaju kao stalne, i rezultati mogu varirati. Stoga su svi ovi obračuni u stvari samo približne aproksimacije.

Dvogodišnji proseci pokazuju da se, mereno stalnim cenama, položaj ukupne lične potrošnje u raspodeli nacionalnog dohotka u ovom razdoblju nije bitno izmenio, a da je kod društvenog sektora u poslednje dve godine učešće lične potrošnje osetno niže. Osnovni izvor relativnog poboljšanja učešća ukupne potrošnje u raspodeli nacionalnog dohotka bila je prema tome povećana društvena potrošnja.

Pri tom treba istaći da je apsolutni porast lične potrošnje zavasio u prvom redu od porasta nacionalnog dohotka, a ne od promene učešća. Najveće apsolutno povećanje potrošnje je ostvareno 1957, 1959. i 1963, tj. u godinama kad nije došlo do povećanja učešća ukupne lične potrošnje u raspodeli. Izuzetak čini 1961, kada je i apsolutni nivo porasta potrošnje bio visok, uz istovremeno povećanje njenog učešća u raspodeli.⁶

DINAMIČKI MEĐUODNOS PORASTA NACIONALNOG DOHOTKA I POTROŠNJE. Dinamičke tendencije koje su ostvarene između porasta nacionalnog dohotka i porasta lične i društvene potrošnje u poslednjih sedam godina nisu nepovoljne: na svaki procent porasta nacionalnog dohotka lična potrošnja je povećana za 0,96%, društvena potrošnja za 2,2%, a ukupna sredstva za životni standard za 1,13%. Takva tendencija postoji danas u većini zemalja, a predstavlja i jednu zakonitu tendenciju u procesu privrednog razvoja.⁷

Za ocenu položaja lične potrošnje u raspodeli nacionalnog dohotka nije, međutim, dovoljno uzeti u obzir samo dinamički aspekt i međuodnos kretanja nacionalnog dohotka i lične potrošnje, već treba uzeti i startnu osnovu od koje se pošlo, kao i dostignuto učešće lične potrošnje u raspodeli. To je od posebnog značaja u slučaju Jugoslavije, s obzirom na okolnosti koje su prethodile periodu 1957—1963, kada je lična potrošnja bila duži niz godina depresirana i nije imala u raspodeli nacionalnog dohotka ono mesto koje bi normalno trebalo da ima. Posle desetak godina stagnacije, pa čak i smanjenja realne lične potrošnje, njen apsolutni porast u periodu 1957—1963. nije ipak predstavljao dovoljan materijalni okvir za rešavanje mnogobrojnih ekonomskih i socijalnih problema koji su se gomilali u oblasti životnog standarda. S tog stanovišta, današnje učešće lične potrošnje u raspodeli nacionalnog dohotka je — za dostignuti nivo privrednog razvoja — nisko.

PROBLEMI U OBLASTI LIČNIH DOHODAKA IZ RADNOG ODNOSA. Drugi kompleks pitanja predstavlja lični dohoci zaposlenih iz radnog odnosa, njihovo mesto i uloga u formiranju životnog standarda radnika i, kroz to, njihova uloga kao faktora privrednog razvoja.

Učešće ličnih dohoda iz radnog odnosa u nacionalnom dohotku u društvenom sektoru kretalo se ovako (tabela 6):

⁶ Treba, međutim, imati u vidu da je visoko učešće lične potrošnje u raspodeli nacionalnog dohotka u 1961. ostvareno u uslovima izuzetno visokih dodatnih sredstava iz inostranstva, koja su te godine bila za 36% viša od godišnjeg proseka u periodu 1957—1963.

⁷ U periodu 1951—1961. 1 procent porasta realne lične potrošnje na 1% prasta realnog nacionalnog dohotka iznosio je: u Kanadi 1,16, SAD 1,07, Zapadnoj Nemačkoj 1,00, Austriji 0,91, Francuskoj 0,99, Velikoj Britaniji 0,99, Belgiji 0,85, Norveškoj 0,81, Holandiji 0,88, Danskoj 0,85, Švedskoj 0,86, Italiji 0,75, Portugaliji 0,95, Grčkoj 0,87. U Jugoslaviji taj koeficijent za period 1953—1961. iznosi 0,89, a za period 1957—1963. godine 0,96. Od 14 zapadnih zemalja, 11 je, dakle, u periodu 1951—1961. ostvarilo sporiji porast realne lične potrošnje od porasta realnog nacionalnog dohotka (koeficijent elastičnosti se kreće od 0,75 do 0,99), jedna je ostvarila paralelan porast (koeficijent 1,0), a samo dve zemlje su ostvarile brži porast realne lične potrošnje od porasta realnog nacionalnog dohotka (SAD i Kanada).

Treba, međutim, istaći da se istorijski uslovi u kojima se razvijala jugoslovenska privreda razlikuju od uslova u kojima su se razvijale danas najrazvijenije zemlje. Dok su one startovale sa niskom stopom akumulacije i visokom stopom potrošnje, i u procesu razvoja povećavale stopu akumulacije i snižavale stopu potrošnje, u Jugoslaviji je privredni razvoj iniciran i ubrzan upravo naglim podizanjem stope akumulacije i sniženjem stope potrošnje. Na toj osnovi je obezbeđen brz tempo razvoja. Zbog takvih različitih uslova razvoja nije moguće mehanički primeniti iskustva drugih zemalja, već se u oceni treba osloniti pr svega na analizu konkretnih uslova i problema koji su se pojavili u privrednom razvoju zemlje.

GRAFIKON 1 — KRETANJE NACIONALNOG DOHOTKA, LIČNIH DOHODAKA I POTROŠNJE 1957—1963.

(Po cenama 1962; indeks 1956=100)

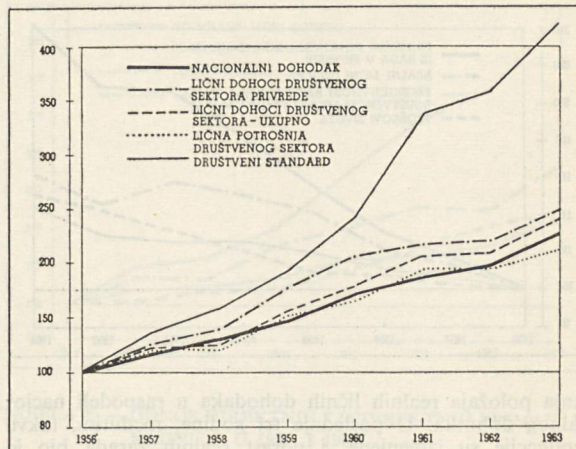

TABELA 6 — UČEŠĆE LIČNIH DOHODAKA IZ RADNOG ODNOSA U NACIONALNOM DOHOTKU U DRUŠTVENOM SEKTORU 1956—1963.

(U procentima)

Godina	Tekuće cene			Cene 1962		
	privreda	državni organi i društvene službe	ukupno	privreda	državni organi i društvene službe	ukupno
1956	24,4	10,4	34,8	26,2	11,2	37,6
1957	25,5	10,1	35,6	27,8	10,9	38,8
1958	28,2	12,0	40,0	27,9	12,0	40,1
1959	29,3	10,5	39,8	31,2	11,2	42,4
1960	29,9	9,8	39,7	31,6	10,3	41,9
1961	29,6	12,8	42,4	31,1	13,4	44,5
1962	29,4	12,7	42,2	29,5	12,7	42,2
1963	30,4	13,1	43,5	28,8	12,4	41,2

Učešće ličnih dohoda iz radnog odnosa u privredi u nacionalnom dohotku bilo je stalno nisko, pa se tendencija realnog smanjivanja njihovog učešća u poslednje dve godine može činiti kao nepovoljna. (Treba naglasiti da je smanjenje realnog učešća ličnih dohoda iz radnog odnosa, zajedno sa dečjim dodacima, još nešto izraženije nego smanjenje učešća samih ličnih dohoda od rada, jer je realna vrednost prosečnog dečjeg dodatka smanjena u poslednjih sedam godina za preko 30%.) I ovdje podaci pokazuju da je porast troškova života u poslednje dve godine postao faktor koji je u celini devalvirao pozitivne rezultate ostvarivane nominalnom raspodelom nacionalnog dohotka.

Te tendencije ilustruje i kretanje nominalnih i realnih zarada u poređenju sa produktivnošću rada (tabela 7):

TABELA 7 — PORAST NOMINALNIH I REALNIH LIČNIH DOHODAKA, TROŠKOVA ŽIVOTA I PRODUKTIVNOSTI RADA 1957—1963.

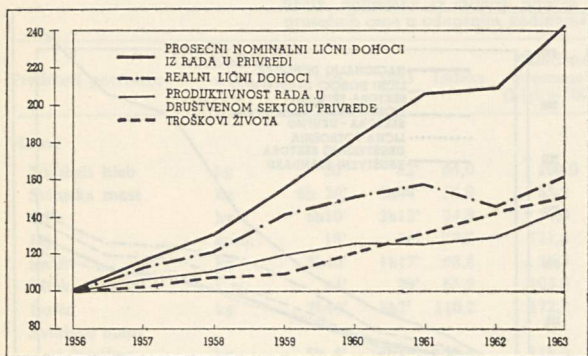
(Prosečni godišnji porast u procentima)

	Period			1963
	1957—1963	1957—1960	1961—1963	
Nominalni lični dohoci	13,6	14,2	12,8	16,5
Troškovi života	6,1	4,7	7,9	6,0
Realni lični dohoci	7,1	8,9	4,8	10,5
Produktivnost rada	5,4	5,6	5,2	12,1

Do 1960. postojao je povoljan odnos između porasta produktivnosti rada i porasta realnih zarada, koji je otvarao i perspektivu poboljš-

GRAFIKON 2 — KRETANJE NOMINALNIH I REALNIH LIČNIH DOHODAKA, PRODUKTIVNOSTI RADA I TROŠKOVA ŽIVOTA 1957—1963.

(Indeks 1956=100)

šanja položaja realnih ličnih dohoda u raspodeli nacionalnog dohotka. U poslednje tri godine, međutim, takve tendencije su izmenjene, i porast realnih zarada bio je niži od porasta produktivnosti (mereno realnim društvenim proizvodom po 1 zaposlenom). Inače, treba istaći da je realni porast ličnih dohoda u celom sedmogodišnjem periodu visok.⁸ Po godinama, i ovde se zapaža ista tendencija kao kod kretanja ukupne lične potrošnje: realno povećanje prosečnih ličnih dohoda iz radnog odnosa zavisilo je u prvom redu od ukupne mase porasta potrošnje i bilo je najveće 1957, 1959. i 1963. Koeficijent porasta realnih zarada u odnosu na realnu produktivnost rada iznosio je u periodu 1957—1960. godine 1,6, u periodu 1961—1963. godine 0,92, a u 1963. godini 0,87.

Odnos između kretanja realnih ličnih dohoda i produktivnosti rada mora se, naravno, posmatrati u dužem vremenskom periodu, a ne samo na bazi jedne ili dve godine. Samo u takvim, dužim periodima mogu se formirati odgovarajuće zakonitosti u tim odnosima. U jugoslovenskim uslovima zakonitosti je, međutim, uzeti u obzir i odgovarajuće kratkoročne tendencije. Naime, povoljan odnos između realnih ličnih dohoda i produktivnosti u periodu 1957—1960. značio je u stvari popravljanje ranijeg vanrednog nepovoljnog odnosa, pa bi nužno bilo da se barem tako izmenjen i zadrži. Novije tendencije, uključujući i 1963, znače ponovno odgovarajuće pogoršavanje tih odnosa. Visok porast troškova života u poslednje tri godine je u tome odigrao vrlo značajnu ulogu.

Posebni problemi u ovom periodu stvoreni su visokim porastom troškova života. Prosečni porast troškova života iznosio je godišnje u celom periodu oko 6%, a u poslednje tri godine oko 8%.⁹ Porast troškova života bio je u osnovi izazvan povećanjem cena hrane i usluga (uključujući stambene), a samo relativno vrlo malim delom i porastom cena industrijske potrošne robe. Velik deo ovih promena u cenama bio je sproveden kao svesna i nužna akcija likvidiranja ranijih dispariteta u cenama i stvaranja osnovnih preduslova za razvoj pojedinih oblasti proizvodnje. Takav proces pomeranja cena u proteklom periodu bio je usled toga nužna i normalna pojava.¹⁰ Takva pomeranja u cenama, a u skladu sa tim i promene ličnih dohoda, formirali su adekvatnije mesto lične potrošnje u raspodeli

dohotka. Intenzivne promene troškova života, koje su se odvijale naročito u poslednje tri godine, imale su, međutim, snažan uticaj na formiranje realnih ličnih dohoda i na njihovo zaostajanje u poslednjim godinama za porastom produktivnosti rada u društvenoj privredi. Porast troškova života imao je vanredan uticaj i na formiranje ličnih dohoda po privrednim grupacijama, kao i na formiranje realne kupovne snage pojedinih kategorija radnika.

Troškovi života su u celini rasli brže nego što se povećavala produktivnost rada. Za ceo sedmogodišnji period na 1% rasta produktivnosti rada troškovi života su rasli za 1,13%, u periodu 1957—1960. za 0,84%, a u poslednje tri godine za 1,52%. Porast troškova života je privredne organizacije stavio u situaciju da povećavaju lične dohotke ne samo u skladu sa porastom rezultata privređivanja, nego i brže, kako bi mogle nadoknaditi povećane rashode zaposlenih nastale usled porasta troškova života. Otuda je u proteklom periodu, pored ostalog, postojala opšta težnja za povećanjem cena kao izvora za formiranje nominalno većih ličnih dohoda. Takva pojava, ako traje dugo, ne pruža ekonomski povoljne uslove koji bi u radnim organizacijama stvorili atmosferu borbe za podizanje rezultata privređivanja i za efikasnije korišćenje faktora proizvodnje. Nominalni lični dohoci su sve više odstupali od realnih, a faktori koji su opredeljivali realnu vrednost ličnih dohoda bili su u velikoj meri eksterne prirode: porast troškova života, neujednačeni uslovi privređivanja vezani na primarnu i sekundarnu raspodelu, itd. Zbog svega toga postoje velike razlike u ličnim dohocima po privrednim grupacijama, a još veće među preduzećima, koje nisu vezane samo za različit stepen produktivnosti i efikasnosti korišćenja faktora proizvodnje, već i za mnogobrojne uticaje van domena samog preduzeća. Realan standard radnika zbog toga nije bio najuže povezan sa rezultatima njegovog rada, što je slabilo napore na podizanju efikasnosti u privrednom razvoju.

Porast troškova života najteže je pogađao radnike sa najnižim primanjima u gradovima i industrijskim centrima, jer je osnovni izvor povećanja troškova života bio porast cena hrane, a njeno je učešće u porodičnim budžetima sa nižim prihodima znatno veće od prosečnog. To je zaoštrilo ekonomsko-socijalne probleme ovih najniže plaćenih kategorija radnika.

U oblasti ličnih dohoda postoje još dva otvorena problema: pitanje najnižih ličnih dohoda i pitanje stimulativnih raspona.

Najniži lični dohoci su u poslednje vreme povećani. Dok je u februaru 1964. godine 1,3% zaposlenih imalo prosečan lični dohodak ispod 10.000 din., a daljih 6,6% ispod 15.000 din., u maju je broj zaposlenih sa ličnim dohocima ispod 10.000 din. iznosio 0,8%, a od 10.000 do 15.000 din. 3,6%. Broj zaposlenih sa zaradama ispod 15.000 din. sada je već takav da, pri relativno brzom porastu ukupne mase ličnih dohoda, njihovo dalje povećanje ne predstavlja ozbiljniji problem. Naime, da bi se najniže zarade dovele na nivo od 15.000 din., ukupan efekat bi iznosio svega oko 1% od ukupne mase ličnih dohoda (na nivo od 20.000 din. oko 5%). Prema tome, u pitanju su takve veličine koje ukazuju da se, pri opštem brzom porastu ličnih dohoda i pri njihovoj ekonomski opravdanoj raspodeli po principu raspodele prema radu, ne dirajući u stimulativnost raspona, proces podizanja najnižih ličnih dohoda može u skorijoj perspektivi uspešno razrešiti. Pri tom, naravno, treba istaći da su, iako se u odnosu na celu privredu radi o relativno malim efektima povećanja minimalnih ličnih dohoda, stvarne mogućnosti različite po preduzećima, zavisno od njihovog ekonomskog položaja, broja radnika sa najnižim primanjima, i sl. Tako, na primer, najveći procent od ukupnog broja radnika sa primanjima ispod 15.000 din. nalazi se u poljoprivredi — 12%, zatim u industriji građevinskog materijala — 9%, tekstilnoj industriji — 7,6%, drvenoj industriji — 7,2%, stambeno-komunalnoj delatnosti — 7,5%, građevinarstvu — 5,8%, itd.

Realni efekti povećanja najnižih primanja zavise, međutim, ne samo od porasta mase ličnih dohoda nego

⁸ U periodu 1954—1962. realne zarade zaposlenih rasle su godišnje: u Austriji 3,9%, Francuskoj 4,2%, Italiji 1,8%, Zapadnoj Nemačkoj 5,8%, Švedskoj 2,8%, SAD 2,4%. U istom periodu u Jugoslaviji je ostvaren porast od 4,2% prosečno godišnje, dok stopa za period 1957—1963. iznosi 7,1%, dakle znatno je povoljnija i može se reći vrlo visoka. (Podaci: International Financial Statistics UN, Statistic Papers, series, No 2, 1963.)

⁹ Mada je porast troškova života opšta savremena tendencija, taj porast u Jugoslaviji izuzetno je visok. Tako je u periodu 1954—1961. ostvaren sledeći godišnji porast troškova života: u Austriji 2,1%, Belgiji 1,4%, Danskoj 2,9%, Francuskoj 4,0%, Zapadnoj Nemačkoj 1,7%, Grčkoj 4,3%, Italiji 2,1%, Velikoj Britaniji 2,4%. Jedino je Turska imala veću stopu porasta troškova života — 11,3%. (Podaci: International Financial Statistics, UN Monetary Fund, april i avgust 1963.)

¹⁰ Vidi fusnotu 4.

i od kretanja troškova života. Svako podizanje minimalnog ličnog dohotka u sadašnjoj situaciji je vanredno brzo devalvirano porastom troškova života. Ako je društveno minimalni nivo ličnih dohodaka na sadašnjem nivou između 15.000 i 20.000 din., taj se minimum pri daljem porastu cena pomera naviše. U takvim uslovima je, naravno, vrlo teško stvarati uslove za porast realnih ličnih dohodaka, a problem najnižih dohodaka se još više komplikuje, jer njih porast troškova života naročito pogada.

Raspone u ličnim dohocima i njihovu stimulativnost zasada nije moguće bliže osvetliti, jer za to nema dovoljno elemenata. Statistički podaci o ličnim dohocima po pojedinim zanimanjima i kvalifikacijama zasada nedostaju, usled čega nije moguće izvršiti analizu ličnih dohodaka za pojedine grupacije radnika i dobiti konkretniju sliku o faktorima koji te raspone uslovljavaju.

Za sadašnje stanje raspona karakteristično je da se najveći deo zaposlenih koncentriše u grupama ličnih dohodaka koji se kreću oko prosečnog ličnog dohotka. Tako je u maju 1964. prosečni lični dohodak iznosio 32.900 din. U grupi ličnog dohotka 20—40.000 din. bilo je 58,3% zaposlenih, a u grupi iznad 40.000 din. — 24,2%.

Prosečni lični dohoci među granama kretali su se u istom mesecu u odnosu 1:2,7, a to su znatno manje razlike od onih koje se formiraju u nivou produktivnosti. Na formiranje prosečne visine ličnih dohodaka po grupacijama i na njihove raspone deluju mnogobrojni faktori: opšti uslovi privređivanja, veličina i opremljenost preduzeća, i sl.¹¹

INDIREKTNA PRIMANJA. Pitanja odnosa između direktnih i indirektnih primanja radnika već je ranije istaknuto kao jedno od centralnih u oblasti životnog standarda radnika.

U formiranju sredstava za životni standard, fondovi društvene potrošnje imali su u proteklom periodu velik značaj. Preko njih se pokrivaju potrebe u oblasti obrazovanja, zdravstva i drugih društvenih službi. Društvenim fondovima se u velikoj meri rešavaju stambeni problemi, naročito gradskog stanovništva. Ukupni društveni fondovi su u 1963. činili 23% od ukupnog fonda potrošnje (u 1956. oko 12%, a 1957. oko 14%). Društveni fondovi su od naročitog značaja za stanovništvo koje radi u društvenom sektoru privrede, gde je njihovo učešće u ukupnoj potrošnji i još znatno veće. U stvari nepoljoprivredno stanovništvo, čiju osnovu čine radnici i službenici, formira svoja sredstva za potrošnju: iz svojih ličnih dohodaka od rada, zatim na bazi raznih porodičnih primanja koja nisu vezana za raspodelu prema radu, kao što su penzije, dečji dodaci, deo troškova zdravstvenog osiguranja (novčane nadoknade za vreme bolesti, lekovi, itd.) i sl. Dalji izvor su korišćenje regresa i subvencija na robama i uslugama lične potrošnje i društvena potrošnja kroz raznolike društvene fondove. Postoji, prema tome, niz oblika indirektnih primanja koja se ulivaju u potrošnju radnika i njihovih porodica i koja čine osnovu njihovog životnog standarda, ali koja nisu vezana za raspodelu prema radu.

Kvantitativni odnos između direktnih i indirektnih primanja se u ovom periodu pomerio u korist indirektnih. (Tabela 8.)

Iako je ovaj pregled indikativan već i zbog mnogih metodoloških problema na koje se nailazi pri odmeravanju odnosa između direktnih i indirektnih primanja,¹² očigledno je da su indirektna primanja dostigla vrlo visok nivo. (Treba naglasiti da su društvene službe iskazane neto, tj. bez ličnih dohodaka zaposlenih u njima, dok bi se u bruto iskazu, koji u stvari predstavlja realnu vrednost usluga društvenih službi, kvantitativni odnosi još više pomerili u korist indirektnih primanja.) Na formiranje društvene

GRAFIKON 3 — KRETANJE LIČNIH DOHODAKA I PRODUKTIVNOSTI RADA U INDUSTRIJI 1957—1963
(Indeks 1956=100)

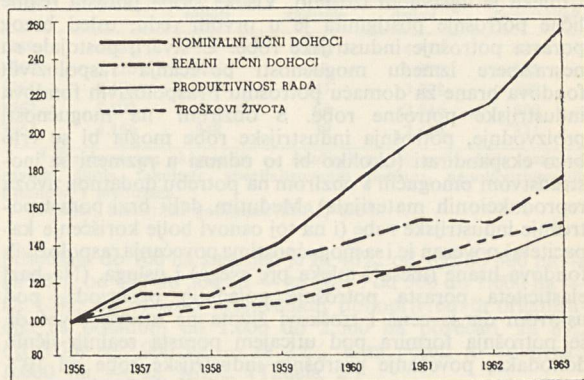

TABELA 8 — ODNOS DIREKTNIH I INDIREKTNIH PRIMANJA RADNIKA U 1956. I 1963.

(U milijardama din., po tekućim cenama)

	1956		1963	
	iznos	%	iznos	%
Lični dohoci zaposlenih u društvenom sektoru (primanja za rad)	348,8	100,0	1.315,4	100,0
Indirektna primanja — ukupno	215,2	61,7	1.010,1	76,8
Lični dohoci nezavisni od raspodele				
prema radu — ukupno	119,8	34,3	369,1	28,1
penzije	33,1	9,5	152,3	11,6
dečji dodaci	48,7	13,9	89,9	6,8
deo troškova za zdravstveno osiguranje	38,0	10,9	126,9	9,7
Direktni regresi i subvencije na robu				
lične potrošnje	3,8	1,1	87,0	6,6
Društveni fondovi — ukupno	91,6	26,3	554,0	42,1
obrazovanje	13,1	3,8	78,0	5,9
zdravstvo	26,6	7,6	89,0	6,8
stanovi i komunalni fondovi	36,2	10,4	313,2	23,8
ostalo	15,7	4,5	73,8	5,6

potrošnje naročito je odlučujuće delovala skoro isključivo društvena briga za izgradnju stanova za radnike u gradovima, čime se jedan od najbitnijih elemenata životnog standarda rešava nezavisno od ličnih dohodaka. Pojava takvog razvoja indirektnih primanja povezana je, pored ostalog, sa realno uskim materijalnim okvirima lične potrošnje, koja nije omogućavala da se potrošnja pojedinih dobara i usluga formira na ekonomski nužnim osnovama. Potreba zaštite realno niske lične potrošnje je mnogo gde prisutna: počev od regresa za ugaj i prehrambene proizvode, do niske cene električne energije, niskih stanarina i gotovo isključive društvene brige i napora za rešavanje stambenog problema radnika. Na taj način se, međutim, sve veći deo životnog standarda radnika formirao nezavisno od rezultata njihovog rada, što je nužno moralo da destimulativno deluje na ulogu ličnog dohotka kao faktora privrednog razvoja.

Pored toga, i u samoj oblasti društvene potrošnje pojavljuje se niz problema: potrebe rastu veoma brzo, pored ostalog i zato što nemaju svoj ekonomski opredeljen okvir, sredstva se često troše nedovoljno racionalno, i sl.

ODNOS IZMEĐU POTROŠNJE I RASPOLOŽIVIH FONDOVA ZA POTROŠNJU. Materijalna struktura raspoloživih fondova za potrošnju nije u ovom periodu bila adekvatna ostvarenoj visokoj stopi porasta potrošnje. Posmatrano u celini, u tom periodu je, pod uticajem porasta realnih ličnih dohodaka i promene relativnih cena, došlo do smanjenja učešća ishrane u ukupnoj strukturi lične potrošnje i do povećanja učešća industrijske potrošne robe

¹¹ Opširnije o kretanju ličnih dohodaka vidi: »Jug. pregled«, 1959, septembar, str. 339—343 (77—81).

¹² Tabela 8. može samo da indicira obim i promene u indirektnim primanjima radnika u odnosu na direktna, jer postoji mnogo metodoloških problema koje bi u vezi sa tim trebalo rešiti, a nedostaju i statistički podaci koji bi pokazali kako se pojedina indirektna primanja raspoređuju na pojedine grupacije stanovništva.

i usluga. Od pozitivnih promena u prehrani treba istaći porast potrošnje šećera i dalje napuštanje potrošnje kukuruza u ljudskoj ishrani.¹³ Međutim, povećanje potrošnje mesa i mleka je uglavnom izostalo. Visoka stopa porasta realne lične potrošnje postignuta je u prvom redu, usled brzog porasta potrošnje industrijske robe. U stvari, postojale su nesrazmere između mogućnosti povećanja raspoloživih fondova hrane za domaću potrošnju i raspoloživih fondova industrijske potrošne robe. S obzirom na mogućnosti proizvodnje, potrošnja industrijske robe mogla bi se vrlo brzo ekspanzirati (ukoliko bi to odnosio u razmeni sa inostranstvom omogućili s obzirom na potrebu dodatnog uvoza reprodukcioni materijala). Međutim, dalji brzi porast potrošnje industrijske robe (i na toj osnovi bolje korišćenje kapaciteta) povezan je sa mogućnostima povećanja raspoloživih fondova hrane (mesa i mleka pre svega) i usluga. (Na bazi elasticiteta porasta potrošnje pojedinih proizvoda, pod uslovom da se cene i troškovi života ne menjaju, već da se potrošnja formira pod uticajem porasta realnih ličnih dohodaka, povećanje potrošnje industrijske robe od 10% tražilo bi normalno povećanje raspoloživih fondova prehrambenih proizvoda za oko 5%, a mesa za oko 8%.)

Nedovoljne količine mesa za domaću potrošnju, manjak stanova i nerazvijeni uslužni sektor bili su, a i sada su, u stvari najnerazvijeniji delovi materijalne proizvodnje u oblasti životnog standarda i jedan od osnovnih ograničavajućih faktora u njegovom porastu.

STANDARD STANOVANJA I TEMPO REŠAVANJA STAMBENOG PROBLEMA. Oblast stanovanja spada bez sumnje u jedan od najvažnijih sektora u celokupnom životnom standardu. Mada su u proteklom periodu učinjeni znatni napor da ubrzavanje stambene izgradnje i postignuti odgovarajući pozitivni rezultati, sadašnji standard stanovanja i tempo rešavanja stambenog problema ipak nisu zadovoljavajući. Krajem 1963. prosečna stambena površina po 1 licu iznosila je 9,4 m², a broj lica na 1 stan 4,5. To je za sedam godina relativno vrlo blago poboljšanje. U istom periodu prosečna stambena površina po 1 licu povećala se za svega 7%, a broj lica na 1 stan smanjio se za samo 4%. Međutim, nesrazmera između broja stanova i broja domaćinstava se i dalje povećala. U 1953. bilo je 11% domaćinstava više nego stambenih jedinica, a krajem 1962. godine 15%. Oko 20% stanova u gradovima je deljivo i u njima stanuju dve ili više porodica. To i loša kvalitativna struktura stambenog fonda, može dovoljno da ilustruje težinu stambenog problema.

Stambena izgradnja se u ovom periodu znatno povećala. U 1957. broj završenih stanova na 1.000 stanovnika iznosio je 2,5, a 1963. oko 5,7. Mada su, dakle, učinjeni vrlo značajni napor da se stambena izgradnja ubrza i da se brže povećava standard stanovanja i poboljšaju stambeni uslovi, dosad postignuti rezultati su još uvek skromni i znatno odudaraju od rezultata koji su postignuti u povećanju ostale lične potrošnje.

Postojeći sistem finansiranja stambene izgradnje i njena organizacija, iako su dali odgovarajuće rezultate, pokazuju se u sadašnjim uslovima kao nedovoljno efikasni. U oblasti društvene izgradnje gradi se veoma skupo, što je jedan od osnovnih razloga da ni uz vrlo značajno povećanje sredstava nije postignut odgovarajući rezultat u povećanju stambene izgradnje. Uopšte, u strukturi potrošnje stanovi su jedan od najzaostatijih elemenata, koji u sadašnjim uslovima ima najnegativnije posledice na životne uslove radnih ljudi, na društvene odnose i na sam ekonomski razvoj.¹⁴

STANJE I PROBLEMI U OBLASTI DRUŠTVENIH SLUŽBI. U periodu 1957—1963. došlo je do brzog porasta potrošnje u društvenim službama. Naročito je ostvaren brz porast potrošnje u obrazovanju i zdravstvu. Tako su izdaci

za obrazovanje (materijalni i investicioni, u tekućim cenama) povećani u tom periodu za oko 5 puta, a izdaci za zdravstvo za oko 2,3 puta. Efekti povećanja potrošnje u društvenim službama bili su, međutim, u znatnoj meri neutralisani vanrednom ekspanzijom ovih službi, a naročito obrazovanja, tako da je i njihova današnja materijalna situacija, uprkos povećanju sredstava, nezadovoljavajuća.

Neke društvene službe su veoma zaostale. Naročito je jako zaostala služba socijalne zaštite i materijalna osnova i razvoj te institucije ne odvijaju se u skladu sa zahtevima koje nameće privredni i društveni razvoj. Naročito je u ovom periodu izostala organizovana briga društva za stvaranje odgovarajućih institucija za pomoć porodici i, posebno, zaštitu dece.

ZIVOTNI STANDARD KAO POKRETAČKI FAKTOR PRIVREDNOG RAZVOJA

Ekonomska politika u periodu 1957—1963. neosporno je stvorila povoljnije uslove za razvoj životnog standarda. Međutim, uslovi u kojima se životni standard formirao i njegov materijalni okvir opredeljen raspodelom nacionalnog dohotka (naročito lične potrošnje), pokazuju da životni standard još nije postao dovoljno snažan pokretački faktor privrednog razvoja na koji bi se oslanjale sve mere ekonomske politike. Indirektan uticaj porasta životnog standarda na privredni razvoj je naravno veoma porastao. Njegovo stalno povećanje je formiralo uopšte viši nivo potreba, pa je na toj osnovi stimulativno delovao i na opštu privrednu aktivnost. Stoga znatan deo pozitivnih rezultata koji su u ovom periodu postignuti u privrednom razvoju svakako treba pripisati upravo porastu životnog standarda. On je uticao i na proširenje tržišta i time takođe stvarao uslove za proširenje proizvodnje. Međutim, uloga životnog standarda u direktnom povezivanju za najracionalnije korišćenje faktora proizvodnje u privrednim organizacijama nije mogla potpunije doći do izražaja, jer je ukupan realan obim lične potrošnje nizak, a naročito obim ličnih dohodaka iz radnog odnosa. Pored toga, veliki deo materijalnih uslova života (a, što je još značajnije, i same lične potrošnje) razrešava se nezavisno od rezultata rada i realna lična potrošnja zaposlenih je zavisna od mnogobrojnih faktora izvan rezultata privređivanja u radnoj organizaciji, pa su ti spoljni faktori (nerešeni problemi uslova privređivanja, porast troškova života, i sl.) često bili od odlučujućeg uticaja na životni standard radnih ljudi. Takva situacija je u znatnoj meri proizašla i iz činjenice da je realni okvir lične potrošnje, a naročito ličnih dohodaka iz radnog odnosa, preuzak, što je izazvalo potrebu niza socijalno-zaštitnih elemenata u životnom standardu (u vidu direktnih i indirektnih subvencija) i brzu ekspanziju fondova društvene potrošnje. U takvoj situaciji nisu se u dovoljnoj meri formirale ni bitne pretpostavke za razrešavanje položaja preduzeća kao osnovnog nosioca u proširenoj reprodukciji. Razloge za to svakako treba tražiti prvenstveno u sferi materijalnih fondova, koji su bili ograničavajući faktor u bržem porastu standarda.

Stoga je u narednom periodu nužno otvoriti proces u kojem će životni standard, a naročito lična potrošnja zaposlenih, igrati znatno aktivniju ulogu u ekonomskom razvoju. Za to je nužno obezbediti ne samo apsolutni porast potrošnje u skladu sa porastom nacionalnog dohotka, nego i relativno povećanje učešća potrošnje u raspodeli nacionalnog dohotka, a u prvom redu lične potrošnje. Paralelno sa promenama u raspodeli, nužno je obezbeđivati i odgovarajuće promene u obimu i strukturi raspoloživih fondova, jer samo paralelno rešavanje promena u raspodeli sa promenama u materijalnoj osnovi može dati stabilne i trajne rezultate u porastu životnog standarda. U takvim uslovima lična potrošnja i životni standard u celini treba da postanu još značajniji aktivni faktor daljeg privrednog razvoja.

IZVOR: Savezni zavod za privredno planiranje.

B. Š.

¹³ Vidi: »Ishrana stanovništva«, »Jug. pregled«, 1960, septembar str. 367—374 (61—68).

¹⁴ Opširnije o stambenoj izgradnji i standardu stanovanja vidi: »Jug. pregled«, 1957, februar, str. 85—89 (21—25); 1959, jun, str. 245—248 (55—58); 1961, jul—avgust, str. 317—320 (69—72); 1962, april, str. 171—175 (45—49).

POLJOPRIVREDNE ORGANIZACIJE U PROIZVODNJI I NA TRŽIŠTU

Društveni plan privrednog razvoja Jugoslavije (1957—1961), polazeći od Rezolucije Savezne narodne skupštine (iz 1957) o perspektivnom razvoju poljoprivrede i zadržavanja, dao je posebno mesto unapređenju poljoprivredne proizvodnje.¹ Odati se počelo sa većim ulaganjima u poljoprivredu, a naročito na društvenom sektoru, tj. u poljoprivrednim organizacijama.²

Modernizacija tehnološkog procesa proizvodnje, tj. intenzivnije korišćenje mehanizacije i uvođenje savremenih metoda rada, omogućili su podizanje nivoa proizvodnje u toj meri da su ove organizacije postale značajni robni proizvođači. U ukupnoj vrednosti isporučenih poljoprivrednih proizvoda³ u 1963. poljoprivredne organizacije su učestvovala sa preko 40%, a kod važnijih proizvoda njihov je udeo znatno veći. U 1963, na primer, one su, sa 14,2% od ukupnih površina pod belim žitima u zemlji, ostvarile preko dve trećine (69%) ukupne isporuke belih žita (kod pšenice 70%). Njihovo učešće u ukupnoj isporuci ostalih proizvoda iznosi: mleka preko 80%, maslaca oko 66%, živine preko 44%, teladi oko 39%, utovljenih svinja preko 33%, itd.⁴

Pored postignutih rezultata na unapređenju vlastite proizvodnje, poljoprivredne organizacije, a naročito opšte zemljoradničke zadruge,⁵ postigle su zapažene rezultate i u oblasti proizvodne saradnje — kooperacije sa individualnim proizvođačima.⁶

ORGANIZACIONE PROMENE I USLOVI PROIZVODNJE

Od 1959. do 1963. desile su se krupne promene u organizaciji i položaju poljoprivrednih organizacija. Došlo je do fuzije (spajanja) većeg broja manjih u krupnije poljoprivredne organizacije⁷ ili do integracije sa industrijskim preduzećima koja se bave preradom poljoprivrednih proizvoda (šćerane, uljare, klanice, preduzeća za konzerviranje i preradu voća, grožđa i povrća, mlekarne itd.).

Proces fuzije obuhvati je sve organizacione oblike poljoprivrednih organizacija, pa je zbog toga i njihov ukupan broj smanjen gotovo za polovinu: od 6.087 u 1959. na 3.156 u 1963. godini. (Tabela 1.)

Usled fuzije poljoprivrednih organizacija izmenjena je i njihova *posedovna struktura*. Broj sitnih organizacija sa

TABELA 1 — BROJ POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA PO VRSTAMA 1959—1963.

Godina	Ukupno	Poljoprivredna dobra i kombinati	Seljačke radne zadruge	Opšte zemljoradničke zadruge	Ostale poljoprivredne organizacije*
1959	6.087	559	232	4.817	479
1960	5.120	475	147	4.086	412
1961	4.133	469	127	3.228	309
1962	3.600	409	66	2.816	309
1963	3.156	348	39	2.438	331

* Obuhvaćene: ekonomije — gazdinstva poljoprivrednih instituta, zavoda, škola, fakulteta, specijalizovanih zadruga, nepoljoprivrednih ustanova i preduzeća.

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964.

posedima do 100 ha smanjen je za 46%, od 100 do 300 ha — za 28%, od 300 do 500 ha — za 20% i od 500 do 1.000 ha — za 15%, ali se zato broj velikih poljoprivrednih organizacija sa posedom od 1.000 do 2.500 ha povećao za 8%, od 2.500—5.000 ha — za 25%, a sa posedom preko 5.000 ha — za 161%. (Tabela 2.)

TABELA 2 — BROJ POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA PREMA VELIČINI POSEDA 1959—1963.

Godina	Ukupan broj organizacija	Veličina poseda									(U ha)
		Do	50—	100—	300—	500—	1.000—	2.500—	5.000—	Preko	
		50 ha *	100 ha	300 ha	500 ha	1.000 ha	2.500 ha	5.000 ha	5.000 ha		
1959	6.087	3.589	677	878	313	302	242	66	20		
1960	5.120	2.501	655	929	359	304	250	89	33		
1962	3.600	1.366	478	795	293	249	262	94	63		
1963	3.156	1.118	355	671	286	259	270	111	86		

* Uključene i organizacije koje ne poseduju zemlju.

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1962. i 1964.

USLOVI PROIZVODNJE. Pored organizacionih promena (stvaranje krupnih poljoprivrednih organizacija, itd.), od 1959. do 1963. poboljšan je i ekonomski položaj poljoprivrednih organizacija: povećan je zemljišni posed, unapređen stočni fond, modernizovana oprema i proizvodnja, povećane investicije, poboljšana struktura zaposlenog osoblja, itd.

Zemljišni posed. Od 1959. do 1963. ukupan zemljišni posed⁸ poljoprivrednih organizacija povećao se za 1,086.000 ha (odnosno za oko 81%), tj. na 2,430.000 ha (u 1963). Poljoprivredna površina povećala se za 683.000 ha (za 57%), a obradiva — za 302.000 ha (34%), tako da su u 1963. iznosile: oko 13% od ukupnih poljoprivrednih odnosno oko 15% od ukupno obradivih površina u zemlji.

U strukturi obradivih površina najveći apsolutni porast dostigle su oranične površine, koje su se od 1959. do 1963. povećale za 265.000 ha, tj. za 36%, tako da u 1963. čine oko 13% ukupnih oraničnih površina u zemlji. Površine voćnjaka povećane su za 55%, vinograda — za 22%, a livada — za 18% u odnosu na 1959. (Tabela 3.)

TABELA 3 — ZEMLJIŠNI POSED POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA 1959—1963.

Godina	Površine - ukupno	Poljoprivredne	Obradive (U hiljadama ha)				
			ukupno	oranične	voćnjaci	vinogradi	livade i bašte
1959	1.344	1.199	880	730	27,4	22,8	100
1960	1.694	1.433	1.000	842	30,4	23,6	103
1961	1.794	1.528	1.094	922	33,6	25,9	112
1962	1.980	1.617	1.110	932	38,7	27,2	112
1963	2.430	1.882	1.182	995	42,5	27,8	118

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964, i Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 189, 144, 179, 183 i 271.

⁸ Pod zemljišnim posedom podrazumevaju se zemljišne površine poljoprivrednih organizacija koje se u odnosnoj godini koriste — obraduju. One obuhvataju: vlastite površine (dobivene na upravljanje — korišćenje) i površine uzete u zakup, umanjene za površine date u zakup drugima.

¹ Vidi: »Jug. pregled«, 1957, april, str. 181—185 (49—53) i decembar, str. 561—573 (179—191) — odeljak »Poljoprivreda« (str. 187—188).

² Pod »poljoprivrednim organizacijama« podrazumevaju se: poljoprivredna dobra, industrijsko-poljoprivredni i poljoprivredno-industrijski kombinati, seljačke radne i opšte zemljoradničke zadruge i ostale poljoprivredne organizacije (ekonomije — gazdinstva poljoprivrednih instituta, zavoda, škola, fakulteta, specijalizovanih zadruga, nepoljoprivrednih ustanova i preduzeća).

³ Pojam »isporučeni (otkupljeni) poljoprivredni proizvodi« podrazumeva količine koje su prodane, tj. isporučene ovlašćenim trgovinskim organizacijama za otkup ili industrijskim preduzećima za preradu poljoprivrednih proizvoda, i predstavljaju tržišne viškove. Proizvodi individualnih proizvođača koji se prodaju na »seljačkoj pijaci« nisu uzeti u obzir.

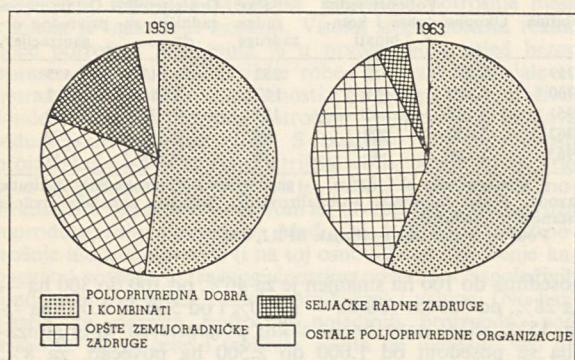
⁴ Za raniji period vidi: »Poljoprivredna dobra u proizvodnji i na tržištu«, »Jug. pregled«, 1959, januar, str. 15—16 (5—6).

⁵ Vidi: »Opšte zemljoradničke zadruge«, »Jug. pregled«, 1959, jun, str. 235—244 (45—54).

⁶ Vidi: »Rezultati proizvodne saradnje u ratarstvu«, »Jug. pregled«, 1963, maj, str. 228—233 (68—73).

⁷ Vidi: »Krupna poljoprivredna gazdinstva«, »Jug. pregled«, 1958, septembar, str. 349—355 (85—91).

GRAFIKON 1 — STRUKTURA OBRADIVIH POVRŠINA POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA U 1959. I 1963. PO VRSTAMA ORGANIZACIJA

Međutim, samo zemljišni posed poljoprivrednih dobara, kombinata i ostalih poljoprivrednih organizacija, bez opštih zemljoradničkih zadruga, povećan je u ovom periodu za 67%, dok su oranične površine povećane za 21% (tako da su u 1963. dostigle nivo od 647.000 hektara).

Stočni fond. Od 1959. do 1963. povećan je broj svih vrsta stoke (izuzev konja i ovaca): goveda — za 10,5% (a samo matičnog stada, krava i steonih junica za 6,6%), svinja — za 47,9% (broj krmača i suprasnih nazimica za 6%) i peradi-živine — za oko 188,3%. (Tabela 4).

TABELA 4 — STOČNI FOND POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA 1959—1963.*

Godina	(U hiljadama komada)								
	G o v e d a		S v i n j e		O v c e		K o n j i		Ž i v i n a
	ukupno	krave, i steone junice	ukupno	krmače i suprasne nazimice	ukupno	ovce za priplod	ukupno	kobile i ždrebene omice	
1959	399	148	539	83	502	374	24	8	575
1960	505	196	631	94	472	361	21	7	844
1961	489	200	657	90	501	379	18	6	895
1962	456	165	711	87	499	383	16	5	1.086
1963	441	158	796	88	460	361	14	4	1.658

* Stanje 31. decembra

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964.

Uporedo sa brojčanim povećanjem poboljšana je i rasni sastav stočnog fonda, tj. povećano je učešće visokoproduktivnih rasa u ukupnom broju grla. Značajan napredak u tom pogledu ostvaren je kod goveda i svinja.

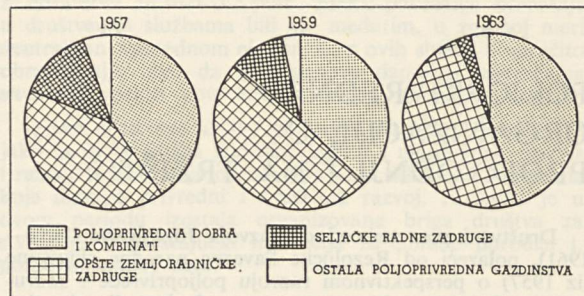
Učešće crveno-danske rase u ukupnom broju krava i steonih junica povećano je sa 4% u 1959. na 6,5% u 1962. Učešće krava i steonih junica crno-bele rase povećano je sa 9% u 1959. na 16,2% od ukupnog broja u 1962, dok je učešće krava i steonih junica simentalke rase i domaćeg šarskog govečeta smanjeno od 71,7% na 64,7%, a ostalih rasa od 15,3% na 12,6%.

Rasni sastav svinja izmenjen je u korist rasa bele mesnate svinje: dok je u 1959. u ukupnom broju krmača i suprasnih nazimica ova rasa učestvovala sa 67,2%, njeno učešće u 1962. povećano je na 76,3%.

Mehanizacija. U periodu 1959 — 1963. poljoprivredne organizacije znatno su proširile i mašinski park i opremu. Naročito je povećan broj pogonskih mašina. Mehanička pogonska snaga povećana je za 915.739 KS (61,4%), a mehanička vučna snaga — za 866.398 KS (62,0%). U 1963. mehanička vučna snaga činila je 98,3% od ukupne vučne snage, prema 95,4% u 1959 (ostalo je animalna vučna snaga).

Kod krupnih mašina najviše se povećao broj kombajna (za 207%), kamiona (za 85%) i traktora (za 33%), a kod priključnih — broj traktorskih sejača za strna žita (za 43%), rasipača veštačkog đubriva (za 21%) itd.

GRAFIKON 2 — STRUKTURA MEHANIČKE POGONSKE SNAGE POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA 1957, 1959. I 1963. PO VRSTAMA ORGANIZACIJA

Usled povećanja broja kombajna smanjen je broj motornih vršalica (za 34%) i samovezača (za 28%). (Tabela 5.)

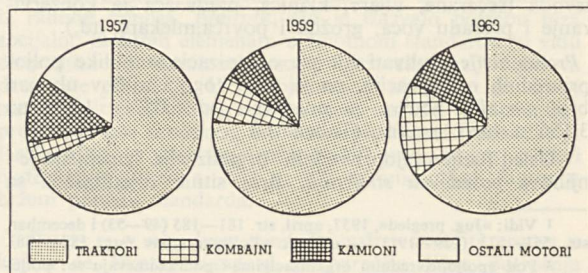
TABELA 5 — BROJ VAŽNIJIH POLJOPRIVREDNIH MAŠINA U POSEDU POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA 1959—1963.

Godina	(U kom.)						
	Traktori	Kombajni	Motorne vršalice	Traktorske sejače za strna žita	Samovezače	Traktorski rasipači veštačkih đubriva	Kamioni
1959	28.657	3.092	8.151	5.831	6.146	5.090	1.702
1960	30.699	4.921	7.604	6.263	5.949	5.475	1.728
1961	32.965	6.642	6.523	6.930	5.403	6.172	2.333
1962	35.287	8.360	5.698	7.822	5.064	6.022	2.908
1963	38.184	9.488	5.363	8.325	4.436	6.172	3.149

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964.

I pored toga što je zemljišni posed poljoprivrednih organizacija stalno povećavan, broj traktora po hektaru ostao je nepromenjen: 1 traktor na 31 ha obradive odnosno na 26 ha oranične površine. Međutim, broj hektara oranične površine po jednom kombajnu osetno je smanjen: od 236 ha u 1959. na 105 ha u 1963. godini.

GRAFIKON 3 — STRUKTURA MEHANIČKE POGONSKE SNAGE POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA 1957, 1959. I 1963. PO IZVORIMA

Ako se izvrši upoređenje broja hektara po traktoru i kombajnu u poljoprivrednim organizacijama, bez opštih zemljoradničkih zadruga,⁹ vidi se da je u odnosu na 1959.

⁹ S obzirom na ulogu i značaj opštih zemljoradničkih zadruga u poljoprivrednoj proizvodnji, u njima se nalazi relativno velik broj stručnog osoblja i mašina. U 1963. u ovim organizacijama je bilo 37% od ukupnog broja poljoprivrednih stručnjaka sa visokom i višom školom (48% veterinar i ekonomista sa fakultetom), 50% traktora, 38% kombajna, itd. Stručno osoblje i mašinski park opštih zemljoradničkih zadruga većim delom su angažovani na posjedima individualnih proizvođača kroz proizvodnu saradnju — kooperaciju. Pošto se ne raspolaze podacima o stepenu angažovanja ovih stručnjaka i mašina na posjedima individualnih proizvođača i na vlastitim ekonomijama — gazdinstvima, a da ne bi došlo do greške prilikom obračuna i interpretacije pojedinih koeficijenata za poljoprivredne organizacije ukupno, podaci za opšte zemljoradničke zadruge isključeni su kod pojedinih obračuna, što je naznačeno kod svake tabele.

broj hektara obradive površine po traktoru smanjen za 6,79 ha, a oranične za 5,21 ha. Smanjenje oranične površine po kombajnu je još jače izraženo: sa 222 ha u 1959. na 110 ha u 1963, tj. iznosi blizu 50% (Tabela 6.)

TABELA 6 — OBRADIVE I ORANIČNE POVRŠINE POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA PO 1 TRAKTORU I KOMBAJNU* 1959—1963.

Godina	(U ha)		
	Obradive površine ha na 1 traktor	Oranične površine na 1 traktor	na 1 kombajna
1959	45,84	39,00	222
1960	43,94	37,88	168
1961	42,94	37,18	138
1962	41,27	35,51	114
1963	39,05	33,79	110

* Odnosi se samo na poljoprivredna dobra, kombinata, seljačke radne zadruge i ostale poljoprivredne organizacije (bez opštih zemljoradničkih zadruga).

Podac: Obračun prema podacima iz Statističkog godišnjaka SFRJ, 1964.

Od 1959. do 1963. ukupna pogonska snaga poljoprivrednih organizacija brže se povećavala nego zemljišni posed. U ovom periodu ukupan broj KS po 1 hektaru obradive površine povećao se za 16% (kod mehaničke pogonske snage za 20%, a kod traktorske za 4%). I u odnosu na oranične površine, čiji je porast bio najveći, ukupna pogonska snaga je od 1959. povećana za 15% (mehanička za 18%, a traktorska za 3%).

Međutim, ovi podaci ne prikazuju pravo stanje, jer je veći deo mašina opštih zemljoradničkih zadruga angažovan na posedima individualnih proizvođača, a delimično i na vlastitim posedima. Ako se isključe opšte zemljoradničke zadruge, dobija se verniji pregled stanja mašinskog parka poljoprivrednih organizacija. Prema tome, ukupna pogonska snaga po hektaru obradive površine povećala se za oko 30%, mehanička za oko 37%, a traktorska za 20%. Na 1 hektar oranične površine ukupna pogonska snaga se povećala za oko 28% (mehanička za 34%, a traktorska za oko 18%). (Tabela 7.)

TABELA 7 — POGONSKA SNAGA U ODNOSU NA ZEMLJIŠNI POSED POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA 1959—1963*.

Godina	Ukupno KS		Mehanička pogonska snaga KS		Traktorska pogonska snaga KS	
	na 100 ha obradive površine	na 100 ha oranične površine	na 100 ha obradive površine	na 100 ha oranične površine	na 100 ha obradive površine	na 100 ha oranične površine
1959	132	155	123	145	90	106
1960	139	162	132	153	95	110
1961	148	171	142	164	97	112
1962	161	187	144	182	102	119
1963	171	198	167	193	108	125

* Bez opštih zemljoradničkih zadruga.

Podaci: Obračun prema podacima iz Statističkog godišnjaka SFRJ, 1964, i Statističkog biltena Saveznog zavoda za statistiku, br. 271 i 293.

Pored mehanizacije, na unapređenje proizvodnje znatno je uticala i veća *potrošnja hemijskih sredstava*.

Potrošnja veštačkih đubriva na gazdinstvima poljoprivrednih organizacija dostigla je nivo od oko 1,000.000 tona, što u odnosu na 1959. predstavlja povećanje od 66,3%.

Dok je u 1959. ukupna potrošnja veštačkih đubriva po 1 hektaru obradive površine iznosila 725 kg, u 1963. ona je povećana na 930 kg (tj. za 28%). Potrošnja po 1 hektaru oranične površine povećana je za 22% — sa 906 kg u 1959. na 1.105 kg u 1963.

Podaci u tabeli 8 pokazuju da je i u potrošnji đubriva u proteklih pet godina bilo oscilacija.

TABELA 8 — POTROŠNJA VEŠTAČKIH ĐUBRIVA U POLJOPRIVREDNIM ORGANIZACIJAMA OD 1959—1963. GODINE

Godina	Ukupna potrošnja u tonama	Potrošnja po 1 hektaru u kg		Indeks potrošnje (1959=100)		
		obradive površine	oranične površine	ukupno	po ha obradive površine	po ha oranične površine
1959	661.131	725	906	100	100	100
1960	633.064	613	752	96	85	83
1961	601.160	520	652	91	72	72
1962	846.276	761	908	128	105	100
1963	1.099.575	930	1.105	166	128	122

Podac: Publikacija Saveznog zavoda za statistiku »Jugoslavija između VII i VIII kongresa SKJ« i Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 316.

Potrošnja sredstava za zaštitu bilja je takođe u porastu, sa oscilacijama u potrošnji pojedinih vrsta — u zavisnosti od rasprostranjenosti pojedinih bolesti i biljnih štetočina. Od 1959. do 1963. potrošnja fungicida se povećala za 51%, herbicida za 305%, a insekticida¹⁰ za 368%. U 1963. utrošeno je oko 2.000 tona fungicida, 1.146 tona herbicida i oko 3.100 tona insekticida.

Investicije. Znatnija investiciona ulaganja u poljoprivredu počela su od 1957, kada je investirano 55,7 milijardi dinara. U periodu 1959—1963. najviše je investirano u 1963. godini — 141,6 milijardi (što je za 23% više nego u 1959), i u 1962 — 123 milijarde (7% više nego u 1959). Investicije u 1960. manje su za 2% u odnosu na 1959. (Tabela 9.)

TABELA 9 — INVESTICIJE U POLJOPRIVREDI 1959—1963. (U milijardama din.)

Godina	Iznos*	Indeks 1959=100
1959	114,7	100
1960	112,3	98
1961	120,2	105
1962	123,0	107
1963	141,6	123

* Po tekućim cenama.

Podaci: Bilten Narodne banke; publikacije Jugoslovenske investicione banke i Jugoslovenske poljoprivredne banke; za 1963. Bilten Službe društvenog knjigovodstva, br. 8/64.

S obzirom da je obim uložениh investicija iskazan u tekućim cenama koje su rasle od 1959. do 1963, iznosi realnih investicija su manji. Ako se uložene investicije preračunaju na cene iz 1956. godine,¹¹ stvarna ulaganja iznose: u 1959. godini 90,7 milijardi, ili 79,1% od nominalnih investicija, u 1960. godini 79,8 milijardi, ili 71% i u 1961. godini 76,4 milijarde, ili 63,6%, itd. Ovo pokazuje da su pored nominalnog povećanja, realne investicije u poljoprivredi u opadaju.

Udeo investicija iz društvenih investicionih fondova u ukupnim investicijama kretao se od 82,1% u 1960. do 90,6% u 1961.

Struktura uložениh investicija pokazuje da su najveća sredstva investirana u opremu, zatim u ekonomske objekte, zasade, melioracije, objekte za preradu, itd.

¹⁰ Fungicidi su sredstva za zaštitu bilja od gljivičnih oboljenja, herbicidi — sredstva za uništavanje korovskog bilja, a insekticidi — sredstva za uništavanje štetnih insekata.

¹¹ Podaci o vrednosti uložениh investicija po cenama 1956. uzeti iz članka »Investicije u poljoprivredi«, »Poljoprivreda i zadrugarstvo«, br. 9/63.

U opremu je najviše investirano u 1959. godini — 43,9%, a najmanje u 1963 — 17,5% od ukupnih sredstava iz društvenih fondova. U razdoblju 1960—1962. u opremu je investirano: u 1960 — 22,9%, u 1961 — 30,8%, i u 1962 — 33,1%. Po obimu uloženi investicija na drugom mestu su ekonomske zgrade, u koje je najviše investirano u 1960. godini — 26,4%, a najmanje u 1961 — 15,2% od ukupnih investicija iz društvenih fondova. U melioracije je najviše investirano u 1963. godini — 26,4%, a najmanje u 1962 — 18,2% od ukupnih sredstava. Ulaganja za nabavku stoke varirala su između 15,7% u 1960 (najveći iznos) i 1% u 1963. Investicije u dugogodišnje zasade kretale su se između 4,6% u 1959. i 7,5% u 1962. (U 1963. u dugogodišnje zasade je uloženo oko 6,6% od ukupnih investicija iz društvenih fondova.)

Broj zaposlenih u poljoprivrednim organizacijama od 1959. do 1963. povećan je za 18,6% (uključujući i opšte zemljoradničke zadruge), tj. prosečno za oko 4,5% godišnje.

U ovom periodu do značajnih promena je došlo u broju i strukturi stručnog poljoprivrednog osoblja, koje se povećalo za 53%. Najveći porast zabeležen je kod stručnjaka sa visokom i višom školom (129%). Broj veterinarskih stručnjaka povećao se za 118%, a ekonomista sa fakultetom za 356%. (Tabela 10.)

TABELA 10 — BROJ ZAPOSLENOG OSOBLJA U POLJOPRIVREDNIM ORGANIZACIJAMA PREMA STRUČNOJ SPREMI 1959—1963*

Godina	Zaposleno osoblje ukupno	Stručno osoblje				
		Poljoprivredno			Ekonomisti	
		sa visokom i višom školom	sa srednjom stručnom spremom	veterinari	sa visokom i višom školom	sa srednjom školom
1959	218.539	1.775	5.329	646	114	1.515
1960	234.727	1.929	5.734	926	139	1.825
1961	238.837	2.303	5.824	1.129	160	2.524
1962	256.579	3.111	5.892	1.283	372	2.924
1963	259.379	4.045	6.815	1.410	520	3.715

* Ukupno osoblje, uključujući i osoblje u opštim zemljoradničkim zadruzama.

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964.

Na 1 zaposlenog u poljoprivrednim organizacijama u 1963. bilo je 4,56 hektara obradive i 3,83 ha oranične površine, što u odnosu na 1959. predstavlja za 13% manje obradivih odnosno 15% oraničnih površina. Na 1 poljoprivrednog stručnjaka broj hektara obradive površine se smanjio od 124 ha u 1959. na 109 ha u 1963, odnosno za 16%. Kod oraničnih površina došlo je do smanjenja po 1 poljoprivrednom stručnjaku od 103 ha na 91 ha, odnosno za 12%. Na 1 poljoprivrednog stručnjaka samo sa visokom i visokom školom ovo smanjenje iznosi: kod obradivih površina od 496 ha na 292 ha (za 41%), a kod oraničnih od 360 ha na 246, ili za 32%.

Ukupna pogonska snaga po 1 zaposlenom povećala se od 7,2 KS u 1959. na 9,5 KS u 1963, ili za 32% (mehanika od 6,9 KS na 9,4 (36%), a traktorska od 5,2 KS na 6,1 KS, odnosno za 17%).

Broj uslovnih grla osnovnog stada po 1 veterinaru smanjen je u periodu 1959—1963. od 625 na 383 grla (za 47%), ali je zato broj uslovnih isporučenih grla povećan od 308 na 368 (za 19%) usled povećanja proizvodnje.

Samo na poljoprivrednim dobrima, u kombinatima i ostalim poljoprivrednim organizacijama, bez opštih zemljoradničkih zadruga,¹² broj poljoprivrednih stručnjaka sa visokom i višom školom povećao se za 86%, broj veterinaru za 67%, broj ekonomista sa visokom i višom školom za 350%, a sa srednjom za 196%.

¹² Vidi fusnotu br. 9.

U 1963. na 1 zaposlenog (bez opštih zemljoradničkih zadruga) bilo je 5,13 ha obradive i 4,44 ha oranične površine, što u odnosu na 1959. predstavlja smanjenje za 2,8%, odnosno za oko 1%.

U 1963. na 1 poljoprivrednog stručnjaka sa visokom i višom spremom (bez opštih zemljoradničkih zadruga) otpadalo je 291 ha obradive i 252 ha oranične površine, što u odnosu na 1959. predstavlja smanjenje za 165 ha (36%) obradive i 136 ha (35%) oranične površine. (Tabela 11).

TABELA 11 — ZEMLJIŠNI POSED PO 1 ZAPOSLENOM* 1959—1963.

Godina	Obradiva površina ha		Oranična površina ha	
	na 1 zaposlenog	na 1 poljoprivrednog stručnjaka sa visokom i višom školom	na 1 zaposlenog	na 1 poljoprivrednog stručnjaka sa visokom i višom školom ²
1959	5,27	456	4,48	388
1960	5,06	445	4,36	384
1961	5,57	426	4,82	369
1962	5,05	353	4,34	303
1963	5,13	291	4,44	252

* Poljoprivredne organizacije bez opštih zemljoradničkih zadruga.

Podaci: Obračun prema podacima iz Statističkog godišnjaka SFRJ, 1964.

Broj i struktura stručnog kadra od 1959. do 1963. znatno su se popravili i u proseku uglavnom zadovoljavaju potrebe poljoprivrednih organizacija. Međutim, raspored ovog osoblja nije adekvatan potrebama. Najveći deo stručnog kadra je koncentrisan u područjima i rejonima oko većih centara i sa dobrim komunikacijama, dok poljoprivredne organizacije koje su udaljene od većih centara i koje se nalaze u krajevima sa slabim komunikacijama, još uvek oskudevaju u stručnom kadru, naročito u stručnjacima sa visokom i višom školom.

PROIZVODNJA

Povećana investiciona ulaganja, kao i povećanje broja i poboljšanje strukture stručnog kadra, omogućili su poljoprivrednim organizacijama da primene savremeniju tehnologiju i racionalniju organizaciju rada. To je uslovalo povećanje nivoa proizvodnje i poboljšanje kvaliteta proizvoda gotovo u svim granama proizvodnje, a naročito u ratarstvu i stočarstvu.

Ukupna poljoprivredna proizvodnja¹³ u periodu 1959—1963. nalazi se u stalnom porastu, što najbolje pokazuju lančani (uporedni) indeksi nivoa proizvodnje za ovo razdoblje. (Tabela 12.)

TABELA 12 — INDEKSI (LANČANI INDEKSI) POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA 1959—1963.

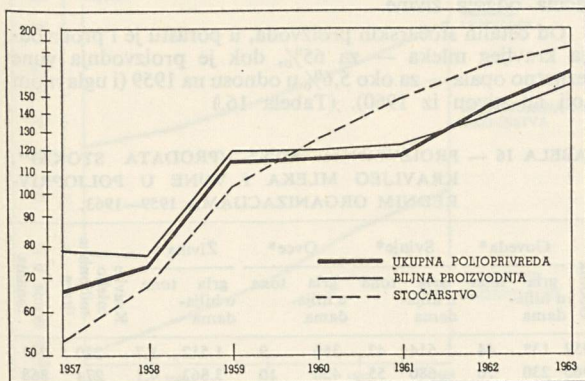
Vrsta proizvodnje	1959	1960	1961	1962	1963
	1958	1959	1960	1961	1962
Poljoprivredna — ukupno	157	101	101	122	116
Biljna proizvodnja	156	100	101	114	113
Ratarstvo	161	100	100	115	115
žita	161	94	94	113	109
industrijsko bilje	160	111	94	132	138
povrtarsko bilje	137	109	78	116	161
stočno krmino bilje	166	113	169	106	99
Vočarstvo	127	80	157	81	106
Vinogradarstvo	83	114	139	118	89
Stočarska proizvodnja	157	121	119	114	108
Govedarstvo	159	134	115	111	102
Svinjarstvo	169	110	130	121	111
Ovčarstvo	113	88	102	91	103
Živinarstvo	140	117	130	121	160
Domaća prerada	80	112	144	164	132

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 316.

¹³ Podaci o poljoprivrednoj proizvodnji odnose se na sve poljoprivredne organizacije.

GRAFIKON 4 — INDEKSI UKUPNE, BILJNE I STOČARSKE PROIZVODNJE POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA 1957—1963.

(Prosek 1964—1963=100)

Međutim, ovi podaci pokazuju da je posle najrodnije, 1959. godine tempo porasta proizvodnje usporen, naročito u 1960. i 1961. godini. Kod biljne proizvodnje, a naročito kod voćarstva i vinogradarstva, postoji znatno osciliranje u tempu. I pored toga što je obim stočarske proizvodnje u porastu, uporedni indeksi pokazuju da je tempo njenog porasta usporen ili u opadanju.

BILJNA PROIZVODNJA. U ovoj grupi ratarstvo je pokazivalo tendenciju bržeg porasta od voćarstva i vinogradarstva.

U ratarstvu poljoprivrednih organizacija u periodu 1959—1963. znatno je porasla proizvodnja žita i industrijskog bilja. I u proizvodnji povrća postignuti su dobri rezultati, mada ova grupa u ukupnoj proizvodnji nije od velikog značaja.

U proizvodnji žita najbolji rezultati postignuti su u proizvodnji pšenice: u 1963. na primer, sa 16,3% ukupnih površina pod pšenicom u zemlji, poljoprivredne organizacije su ostvarile više od jedne četvrtine ukupne proizvodnje (26,8%). I u proizvodnji ječma ostvaren je sličan porast: sa 13,8% ukupnih površina pod ječmom ove organizacije proizvele su oko jednu četvrtinu jugoslovenske proizvodnje. Međutim, u proizvodnji kukuruza one još uvek nemaju većeg udela. U 1963. na primer, na 7,1% površina, koliko obuhvataju ove organizacije, proizvedeno je oko 13,4% ukupne proizvodnje. Od 1959. učešće površina i proizvodnje kukuruza u odnosu na ukupne površine i proizvodnju gotovo se nije promenilo.

U proizvodnji važnijih kultura industrijskog bilja — šećerne repe, suncokreta i konoplje — takođe je postignut znatan napredak. U 1963. u ovim organizacijama bilo je 51,2% jugoslovenskih površina pod šećernom repom i o tvareno 61% d ukupne proizvodnje. Suncokret je bio zastupljen sa 34,6% ukupnih površina i 39,7% jugoslovenske proizvodnje, a konoplja sa 33,6% površina i 47,7% jugoslovenske proizvodnje.

Proizvodnja povrća u poljoprivrednim organizacijama nema većeg udela u ukupnoj proizvodnji, mada je kod pojedinih useva i u ovoj grupi učinjen napredak. U ukupnoj proizvodnji pojedinih vrsta povrća ove organizacije učestvuju: kod paradajza sa 11,6%, kupusa i kelja — oko 6%, zelene paprike — 11%, krompira — oko 4%, crnog luka oko 7%, itd.

U ukupnoj proizvodnji krnog bilja poljoprivredne organizacije učestvuju: sa preko 75% proizvodnje kukuruza za krmu (oko 70% površina), sa preko 26% proizvodnje lucerke (23% površina), i sa preko 21% proizvodnje grahorice (oko 20% površina). (Tabela 13.)

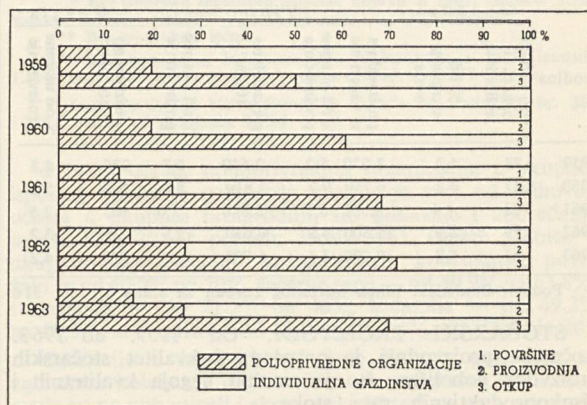
Voćarska proizvodnja poljoprivrednih organizacija, u odnosu na ukupnu proizvodnju, nema većeg značaja. Međutim, poljoprivredne organizacije uzgajaju uglavnom

TABELA 13 — POVRŠINE I PROIZVODNJA VAŽNIJIH RATARSKIH PROIZVODA 1959—1963.

Godina	Površina hiljada ha	% od ukupne površine	Proizvodnja vagona	% od ukupne proizvodnje	Površina hiljada ha	% od ukupne površine	Proizvodnja vagona	% od ukupne proizvodnje
Pšenica								
1959	207	9,7	80.400	19,5	40,5	10,7	11.000	19,1
1960	224	10,9	68.500	19,2	39,2	10,8	10.400	19,7
1961	247	12,6	75.400	23,8	55,0	14,8	13.800	24,1
1962	326	15,3	94.400	26,9	46,3	13,2	11.200	23,6
1963	348	16,3	111.000	26,8	48,3	13,8	12.800	24,4
Ječam								
1959	181	7,0	90.300	13,5	9,2	23,9	8.460	35,1
1960	208	8,1	94.400	15,3	7,2	19,7	5.860	29,2
1961	190	7,6	66.300	14,6	12,2	27,7	10.900	42,7
1962	168	6,8	75.500	14,3	15,0	30,8	11.600	41,7
1963	171	7,1	72.300	13,4	14,9	33,6	12.200	47,7
Kukuruz								
1959	181	7,0	90.300	13,5	9,2	23,9	8.460	35,1
1960	208	8,1	94.400	15,3	7,2	19,7	5.860	29,2
1961	190	7,6	66.300	14,6	12,2	27,7	10.900	42,7
1962	168	6,8	75.500	14,3	15,0	30,8	11.600	41,7
1963	171	7,1	72.300	13,4	14,9	33,6	12.200	47,7
Konoplja								
1959	181	7,0	90.300	13,5	9,2	23,9	8.460	35,1
1960	208	8,1	94.400	15,3	7,2	19,7	5.860	29,2
1961	190	7,6	66.300	14,6	12,2	27,7	10.900	42,7
1962	168	6,8	75.500	14,3	15,0	30,8	11.600	41,7
1963	171	7,1	72.300	13,4	14,9	33,6	12.200	47,7
Šećerna repa								
1959	30,7	37,7	102.000	42,1	13,6	15,8	2.040	17,9
1960	30,3	38,8	102.000	44,5	14,7	19,9	2.340	23,8
1961	32,8	40,7	81.400	47,1	22,0	25,6	3.690	31,5
1962	37,4	49,9	111.000	59,4	28,5	29,3	6.120	38,0
1963	49,4	51,2	163.000	61,0	48,5	34,6	9.170	39,7
Suncokret								
1959	30,7	37,7	102.000	42,1	13,6	15,8	2.040	17,9
1960	30,3	38,8	102.000	44,5	14,7	19,9	2.340	23,8
1961	32,8	40,7	81.400	47,1	22,0	25,6	3.690	31,5
1962	37,4	49,9	111.000	59,4	28,5	29,3	6.120	38,0
1963	49,4	51,2	163.000	61,0	48,5	34,6	9.170	39,7
Paradajz								
1959	1,5	7,1	3.030	11,3	58,5	24,9	37.000	27,2
1960	1,4	6,5	3.370	12,4	66,4	26,2	41.300	28,3
1961	1,7	7,4	3.770	13,9	66,4	25,4	35.200	26,7
1962	1,8	7,2	4.370	14,3	64,3	23,7	39.000	28,1
1963	1,6	6,5	3.400	11,6	68,3	22,7	43.700	26,0
Lucerka								
1959	1,5	7,1	3.030	11,3	58,5	24,9	37.000	27,2
1960	1,4	6,5	3.370	12,4	66,4	26,2	41.300	28,3
1961	1,7	7,4	3.770	13,9	66,4	25,4	35.200	26,7
1962	1,8	7,2	4.370	14,3	64,3	23,7	39.000	28,1
1963	1,6	6,5	3.400	11,6	68,3	22,7	43.700	26,0
Grahorica								
1959	9,6	22,9	3.880	26,2	32,1	66,5	132.000	75,0
1960	10,5	24,6	4.390	30,9	46,4	74,1	153.000	78,1
1961	12,0	28,1	4.280	31,8	53,8	76,4	141.000	80,6
1962	8,6	21,8	2.790	24,5	52,3	72,7	160.000	78,8
1963	7,2	19,4	2.370	21,0	44,0	69,1	128.000	75,3
Kukuruz za krmu								
1959	9,6	22,9	3.880	26,2	32,1	66,5	132.000	75,0
1960	10,5	24,6	4.390	30,9	46,4	74,1	153.000	78,1
1961	12,0	28,1	4.280	31,8	53,8	76,4	141.000	80,6
1962	8,6	21,8	2.790	24,5	52,3	72,7	160.000	78,8
1963	7,2	19,4	2.370	21,0	44,0	69,1	128.000	75,3

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 316.

GRAFIKON 5 — STRUKTURA POVRŠINA, PROIZVODNJE I OTKUPA PŠENICE 1959—1963. PO VRSTAMA GAZDINSTAVA

kvalitetne i visokorodne sorte, što ima značaja za unapređenje voćarstva (poboljšanje kvaliteta, prinosa, asortimana itd.). Najveći deo površina pod voćnjacima čine moderni i savremeni voćnjaci. U 1963. na primer, bilo je blizu 28.000 ha ovakvih voćnjaka. Najveći deo, oko dve trećine, čine mladi — nerodni voćnjaci ili voćnjaci koji nisu u punom rod. S obzirom na ovakve mogućnosti, poljoprivredne organizacije predstavljaju potencijalno krupnije proizvođače kvalitetnih vrsta i sorti voća.

U sadašnjoj voćarskoj proizvodnji najznačajnije mesto zauzima breskva. Poljoprivredne organizacije poseduju oko 23,3% od ukupnog broja rodni stabala breskve i daju oko 23,3% ukupne proizvodnje bresaka. Učešće poljoprivrednih organizacija u ukupnoj proizvodnji ostalih vrsta voća iznosi: kajsija 13% — 15%, jabuka 5% — 10%, višanja oko 4%, itd. (Tabela 14.)

TABELA 14 — PROIZVODNJA KAJSIJA, JABUKA I BRESAKA 1959—1963.

Godina	Kajsije		Jabuke		Breskve	
	proizvodnja u vagonima	% od ukupne proizvodnje	proizvodnja u vagonima	% od ukupne proizvodnje	proizvodnja u vagonima	% od ukupne proizvodnje
1959	602	14,1	1.160	4,9	478	14,9
1960	195	15,4	1.550	9,8	548	22,6
1961	712	14,6	1.720	5,0	697	19,0
1962	352	14,3	1.320	7,5	767	21,7
1963	249	13,0	1.930	6,9	726	23,3

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 316.

Kao i kod voćarstva, *vinogradarstvo* poljoprivrednih organizacija nema većeg udela u ukupnoj proizvodnji, jer najveći deo čine još mladi nerodni vinogradi ili vinogradi koji još nisu u punom rodu.

U posedu poljoprivrednih organizacija u 1963. bilo je oko 28.000 ha pod vinogradima, što predstavlja 10,5% ukupnih površina pod ovom kulturom i 5,2% od ukupnog broja rodni čokota u zemlji. Zasadi loze na američkoj podlozi zauzimaju 26.600 ha, a domaće loze oko 1.250 ha.

Veći deo površina pod vinogradima uređen je za savremenu, modernu proizvodnju: na njima se uzgajaju kvalitetne vinske i stone sorte grožđa. U 1963. ove organizacije proizvele su preko 8% od ukupne proizvodnje grožđa.

Jedan deo proizvodnje grožđa poljoprivredne organizacije sve više same prerađuju (domaća prerada). U 1963. na ovim gazdinstvima proizvedeno je 14,8% od ukupne proizvodnje vina u domaćoj preradi u zemlji i oko 4,3% ukupne proizvodnje rakije u zemlji. (Tabela 15.)

TABELA 15 — PROIZVODNJA GROŽĐA, VINA I RAKIJE 1959—1963.

Godina	Grožđe		Vino		Rakija	
	broj rodni čokota u milionima	% od ukupnog broja	proizvodnja u vagonima	% od ukupne proizvodnje	proizvedeno 100 hl	% od ukupne proizvodnje
1959	73	4,3	5.930	6,2	2.640	5,7
1960	77	4,8	6.750	9,2	2.810	8,4
1961	73	4,6	8.300	8,7	3.840	9,0
1962	79	4,9	11.300	9,8	6.650	12,9
1963	83	5,2	9.870	8,1	8.750	14,8

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 316

STOČARSKI PROIZVODI. Od 1959. do 1963. stočarska proizvodnja je povećana i kvalitet stočarskih proizvoda poboljšan, što je rezultat uzgoja kvalitetnih i visokoproduktivnih rasa stoke.

Od 1959. do 1963. samo proizvodnja govedeg mesa (izraženo u živoj meri) povećala se za oko 257%: sa 44 (u 1959) na 157 hiljada tona (u 1963).¹⁴

¹⁴ Ukupna proizvodnja mesa (prodato stoka) poljoprivrednih organizacija uključuje i mršavu i mladu stoku koju su ove organizacije otkupile od individualnih proizvođača i drugih organizacija i posle toga isporučile (prodale), što znači da jedan deo isporučenih količina ne predstavlja vlastitu proizvodnju ovih organizacija. Pošto se ne raspolaze podacima o količinama nabavljenim sa strane, prilikom korišćenja ovih podataka to treba imati u vidu.

U isto vreme proizvodnja svinjskog mesa (u živoj meri) povećala se za 98%, tj. za 46.000 tona, a proizvodnja ovčjeg mesa — za 11%, itd. Proizvodnja živinskog mesa povećala se za četiri i po puta (455%), što je rezultat savremenog načina odgoja živine.

Od ostalih stočarskih proizvoda, u porastu je i proizvodnja kravljeg mleka — za 65%, dok je proizvodnja vune neznatno opala — za oko 5,6% u odnosu na 1959 (i uglavnom stoji na nivou iz 1960). (Tabela 16.)

TABELA 16 — PROIZVODNJA MESA (PRODATA STOKA)¹⁴, KRAVLJEG MLEKA I VUNE U POLJOPRIVREDNIM ORGANIZACIJAMA 1959—1963.

Godina	Goveda*		Svinje*		Ovce*		Živina*		Kravlje mleko u milionima litara	Vuna u tonama
	grla u hiljadama	tona	grla u hiljadama	tona	grla u hiljadama	tona	grla u hiljadama	tona		
1959	138	44	614	47	350	9	1.512	1,7	220	921
1960	230	76	680	55	426	10	3.862	4,1	274	868
1961	290	105	866	72	392	9	4.437	4,4	330	887
1962	393	151	927	82	383	9	4.646	4,6	345	857
1963	414	157	1.032	93	436	10	8.233	8,2	363	869

* Uračunata i zaklana stoka na gazdinstvima, iskazana u živoj meri. Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964.

Od 1959. do 1963. poljoprivredne organizacije povećale su svoje učešće u ukupnoj proizvodnji mesa sa 10,1% na 24,6%.

POLJOPRIVREDNE ORGANIZACIJE NA TRŽIŠTU

Povećanje obima poljoprivredne proizvodnje poljoprivrednih organizacija pozitivno se odrazilo na povećanje isporuke — otkupa, tako da su poljoprivredne organizacije postale крупni robni proizvođači. U 1963. na primer, one su isporučile proizvode u vrednosti od 203.062 miliona din.,¹⁵ što je u odnosu na vrednost isporuka u 1959. više za 117.998 miliona din. (139%). Na proizvode biljnog porekla otpada 50,4%, a na proizvode životinjskog porekla — oko 40% od ukupne vrednosti isporučenih proizvoda. (Tabela 17.)

TABELA 17 — VREDNOST PROIZVODA KOJE SU ISPORUČILE POLJOPRIVREDNE ORGANIZACIJE 1959—1963.

(U milionima din.)

Vrsta proizvoda	1959	1960	1961	1962	1963
Ukupno	85.064	101.190	123.641	162.607	203.062
Biljni proizvodi	45.946	54.870	61.288	81.153	102.381
Žita	32.667	38.756	42.378	51.196	67.443
Industrijsko bilje	10.016	10.921	10.953	19.224	25.022
Povrtarsko bilje	1.929	2.771	3.647	5.895	5.692
Voće	1.334	2.422	4.310	4.838	4.224
Stočarski proizvodi	26.581	33.427	48.060	64.316	80.940
Stoka	20.015	25.593	36.198	49.435	61.750
Živina i jaja	695	1.177	1.722	2.133	3.358
Mleko i mlečni proizvodi	5.871	6.657	10.141	12.748	15.832
Ostali proizvodi - ukupno*	12.537	12.892	14.294	17.138	19.741
Ogrevno i tehničko drvo	5.560	2.313	3.683	5.055	2.603

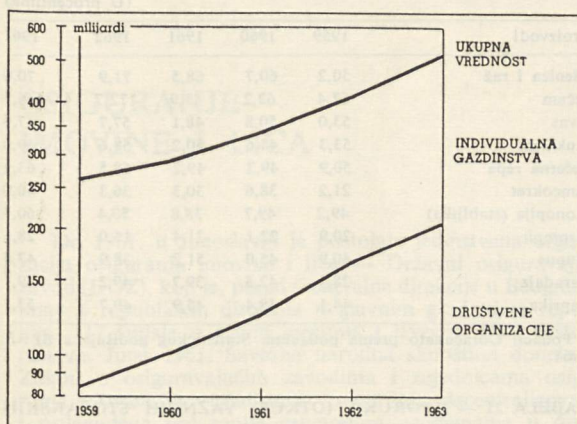
* Obuhvaćeno: alkoholna pića, koža i vuna, drvo i ostalo.

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 287 i 289 i Statistički godišnjak SFRJ, 1964.

Porast ukupne vrednosti isporuka poljoprivrednih organizacija delimično proističe iz povećanja otkupnih cena poljoprivrednih proizvoda. Međutim, povećanje otkupnih cena uticalo je i na porast vrednosti otkupa sa individualnih gazdinstava. Iz međusobnog odnosa ovih vrednosti vidi se da je porast vrednosti isporuka ovih organizacija u prvom redu rezultat povećanja tih isporuka, što potvrđuju i po-

¹⁵ Uključen i 9.401 milion din. od prodaje ostalih nepoljoprivrednih proizvoda (tehničko drvo 2.603 miliona, ostalo 6.798 miliona din.).

GRAFIKON 6 — STRUKTURA UKUPNE VREDNOSTI OTKUPA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA 1959—1963. PO VRSTAMA GAZDINSTAVA

daci o učešću ovih organizacija u ukupnoj vrednosti isporuka. U 1959. na primer, na njih je otpadalo 31,9% a u 1963. godini — 40,2% od ukupne vrednosti isporučenih količina poljoprivrednih proizvoda.¹⁶ (Tabela 18.)

TABELA 18 — UČEŠĆE POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA U UKUPNOJ VREDNOSTI ISPORUKA (OTKUPA) POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA PO VRSTAMA PROIZVODA 1959—1963.

(U procentima)

Vrsta proizvoda	1959	1960	1961	1962	1963
Ukupno	31,9	34,5	36,2	40,3	40,2
Biljni proizvodi	40,4	46,2	47,4	50,9	48,7
Žita	56,6	58,9	63,4	69,1	66,4
Industrijsko bilje	27,9	32,4	32,8	40,4	33,8
Po vrstama bilja	25,8	30,4	33,3	32,5	33,4
Voće	10,7	24,0	24,0	24,8	23,5
Stočarski proizvodi	24,3	26,2	30,2	34,1	34,3
Stoka	21,4	23,7	26,9	30,3	30,6
Živina i jaja	13,9	17,3	21,2	31,2	29,8
Mleko i mlečni proizvodi	52,9	52,0	60,6	67,4	68,3
Ostali proizvodi	29,1	27,5	27,2	32,1	33,6

Podaci: Obračunato prema podacima Statističkog godišnjaka SFRJ, 1964, i Statističkog biltena Saveznog zavoda za statistiku, br. 287 i 289.

Podaci o isporuci (otkupu) ratarskih i stočarskih proizvoda po vrstama u apsolutnim iznosima (tabele 19 i 21) još bolje pokazuju značaj poljoprivrednih organizacija kao robnog proizvođača.

ISPORUKA PO VRSTAMA PROIZVODA. U periodu 1959—1963. došlo je uz neznatne oscilacije u zavisnosti od rodnosti pojedinih godina, do porasta isporuke svih proizvoda.

Od *ratarskih proizvoda* najveći porast isporuka ostvaren je u grupi *žita*, a naročito kod pšenice — za 67%. Ukupna isporuka ječma od 1961. do 1963. povećana je za 15% (zbog nedostatka podataka o isporuci pivarskog ječma u 1959. i 1960. nije moguće izvršiti upoređenje sa tim godinama). Međutim, isporuke kukuruza i ovasa pokazivale su kolebanja. Najviše kukuruza isporučeno je u 1960. godini — 38.776 vagona, a najmanje u 1963. godini — 23.985 vagona, što je za 22% manje u odnosu na 1959 (koja je bila jedna od najrodnijih u posleratnom periodu).

¹⁶ O tržištu poljoprivrednih proizvoda vidi: »Jug. pregled«, 1960, jul—avgust, str. 305—315 (47—57), i 1962. januar, str. 23—25 (23—25).

Isporuka važnijih industrijskih kultura imala je tendenciju stalnog porasta i od 1959. do 1963. povećana je: kod šećerne repe za 20%, kod suncokreta za 236%, kod konoplje za 37%, itd.

Iako je apsolutni (količinski) iznos isporuka povrtarskog bilja relativno mali, učešće poljoprivrednih organizacija u ukupnoj isporuci (otkupu) ovih proizvoda veoma je značajno i iznosi oko 50%. Isporuka ovih proizvoda u odnosu na 1959. povećana je u 1963. i to: krompira za 78%, kupusa za 13%, paradajza za 85%, paprika za 69%, itd.

Relativno visoko učešće poljoprivrednih organizacija u organizovanoj isporuci (prodaji) povrtarskog bilja dolazi uglavnom otuda što individualni proizvođači najveći deo svojih viškova povrtarskih proizvoda prodaju na tzv. seljačkoj pijaci. To, međutim, ne umanjuje značaj učešća poljoprivrednih organizacija u ukupnom otkupu, jer se njihovim proizvodima snabdevaju i potrošači (preko organizovanog tržišta) i prerađivačka (konzervna) industrija, koja najveći deo sirovina — povrtarskih proizvoda dobija iz ovog dela tržišnih viškova.

U isporuci krmnog bilja (seno, slama i dr.) postoje znatna kolebanja po godinama. (Tabela 19.)

TABELA 19 — ISPORUKA (OTKUP) VAŽNIJIH RATARSKIH PROIZVODA POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA 1959—1963.

(U vagonima)

Vrsta proizvoda	1959	1960	1961	1962	1963
Žita					
Pšenica i raž*	53.443	62.546	62.443	72.432	89.479
Ječam**	2.895**	2.560**	6.015	6.545	6.917
Ovas	2.390	2.376	3.160	2.253	1.665
Kukuruz***	30.692	38.776	31.510	26.583	23.985
Industrijsko bilje					
Šećerna repe	110.755	93.136	60.550	96.523	132.656
Suncokret	2.093	3.731	2.791	4.525	7.038
Konoplja stabljika	6.201	4.825	8.436	9.720	8.482
Povrtarsko bilje					
Krompir	3.162	3.898	3.702	2.629	5.628
Kupus	2.294	2.263	2.597	2.394	2.602
Paradajz	1.448	2.317	2.933	4.467	2.674
Paprika	951	1.056	1.178	1.350	1.616
Krmno bilje					
Seno	3.606	4.101	7.555	5.071	...
Slama	6.109	5.283	7.225	5.649	...

* Bez isporuka semenske pšenice, koje su u 1961. iznosile 5.327 vagona, u 1962 — 11.340 vagona, a u 1963 — 15.075 vagona.

** Bez pivarskog ječma.

*** Bez semenskog kukuruza, čija je isporuka u 1961. iznosila 1.814 vagona, u 1962. — 1.169 vagona, a u 1963. — 2.337 vagona.

Podaci: Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku, br. 287 i 289 i Statistički godišnjak SFRJ, 1964.

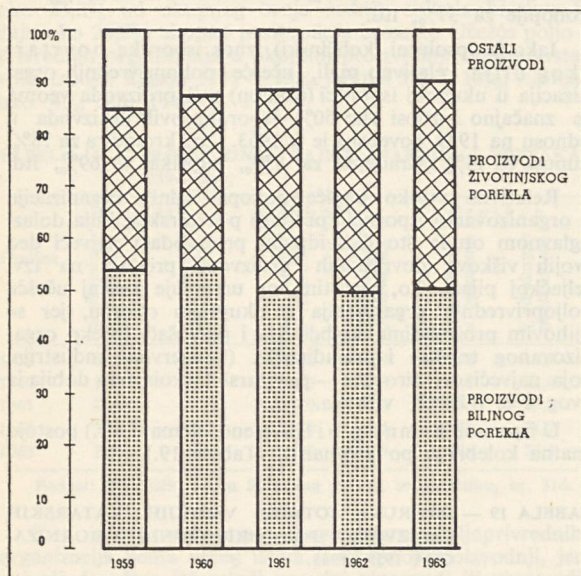
Procent učešća poljoprivrednih organizacija u ukupnoj isporuci ratarskih proizvoda znatno je veći od njihovog učešća u ukupnoj proizvodnji, što pokazuje i upoređenje tabela 13 i 20. U periodu 1959—1963. učešće pšenice u ukupnim isporučenim (otkupljenim) količinama povećalo se od 50,2% na 70%, šećerne repe — od 50,9% na 63,8%, suncokreta — od 21,2% na 40%, konoplje — od 49,2% na 60,3%, krompira — od 20,9% na 28,5%, itd. (Tabela 20.)

Oscilacije u isporuci pojedinih kultura posledica su uglavnom kolebanja u prinosima po pojedinim godinama, mada su na njih uticali i ekonomski faktori — nivo otkupnih cena, i dr.

U istom periodu poljoprivredne organizacije povećale su isporuku *stočarskih proizvoda*, čiji su kvalitet i asortiman znatno poboljšani zahvaljujući poboljšanju rasnog sastava stočnog fonda.

Isporuka utovljenih svinja, koja je imala tendenciju stalnog porasta, veća je u 1963. za 43% u odnosu na 1959. Isporuka goveda i junadi je trostruko, a isporuka

GRAFIKON 7 — STRUKTURA UKUPNIH ISPORUKA SA POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA 1959—1963. PO VRSTAMA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

teladi desetostruko veća. I u isporuci peradi — živine učinjen je takođe velik napredak — ona je trostruko povećana (za 307%) u odnosu na 1959.

Od ostalih stočarskih proizvoda povećana je isporuka mleka — za 102% i raznih sireva — za 18%. (Tabela 21.)

Uporedo sa povećanjem obima isporuke, u periodu 1959—1963. povećan je i udeo poljoprivrednih organizacija u ukupnoj isporuci stočarskih proizvoda. U 1959. na primer, njihovo učešće u ukupnoj isporuci utovljenih svinja iznosilo je 22,6%, a u 1963. — 33,2%. Njihovo učešće u ukupnoj isporuci povećano je i kod ostalih stočarskih proizvoda: kod goveda i junadi — sa 15,6% na 24,5%, kod teladi — sa 9,5% na 38,9%, kod živine — sa 15,8% na 44,4%, itd.

TABELA 20 — UČEŠĆE POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA U UKUPNOJ ISPORUCI (OTKUPU) VAŽNIJIH RA TARSKIH PROIZVODA 1959—1963.

(U procentima)

Proizvodi	1959	1960	1961	1962	1963
Pšenica i raž	50,2	60,7	68,5	71,9	70,0
ječam	67,4	62,2	47,9	72,7	66,3
Ovas	53,0	50,8	48,1	57,7	47,6
Kukuruz	53,3	44,6	50,2	58,6	49,0
Šećerna repa	50,9	49,2	49,2	68,5	63,8
Suncokret	21,2	38,6	30,3	36,3	40,0
Konoplja (stabljika)	49,2	49,7	38,8	50,4	60,3
Krompir	20,9	22,1	21,4	15,0	28,5
Kupus	40,9	45,0	51,2	38,9	47,8
Paradajz	28,3	42,5	39,7	49,2	49,7
Paprika	44,1	48,4	45,9	49,7	53,1

Podaci: Obračunato prema podacima Statističkog godišnjaka SFRJ, 1964.

TABELA 21 — ISPORUKA (OTKUP) VAŽNIJIH STOČARSKIH PROIZVODA POLJOPRIVREDNIH ORGANIZACIJA 1959—1963.

(U vagonima)

Proizvodi	1959	1960	1961	1962	1963
Tovljene svinje	5.308	5.577	6.262	6.784	7.605
Goveda i junad za klanje	3.026	5.410	5.126	8.532	9.209
Telad	301	222	3.213	3.201	3.451
Ovce i jagnjad	792	687	576	574	564
Živina	120	209	285	338	488
Mleko sveže miliona litara	138	153	202	229	279
Maslac	121	...	92	105	63
Sirevi	261	...	369	377	308

Podaci: Statistički godišnjak SFRJ, 1964, Statistički bilteni Saveznog zavoda za statistiku, br. 287 i 289, i »Indeks«, br. 3/64.

IZVOR: Statistički godišnjak SFRJ, 1962, 1963, 1964; Statistički bilteni Saveznog zavoda za statistiku, br. 271, 293, 316, 287 i 289; Bilten i publikacije Narodne banke, Investicije i Poljoprivredne banke; Bilten Službe društvenog knjigovodstva, br. 8/64; članak »Investicije u poljoprivredu«, »Poljoprivreda i zadrugarstvo«, br. 9/63, Zadruga knjiga, Beograd.

M. P

OSIGURANJE IMOVINE I LICA

Do 1961. u Jugoslaviji je postojala jedinstvena organizacija osiguranja imovine i lica — Državni osiguravajući zavod (DOZ), koji je, pored Generalne direkcije u Beogradu, imao 6 republičkih direkcija u glavnim gradovima republika, 117 filijala u većim mestima i izvestan broj zastupništava. Juna 1961. Savezna narodna skupština donela je Zakon o osiguravajućim zavodima i zajednicama osiguranja,¹ kojim je organizacija osiguranja decentralizovana i prilagođena već ranije ostvarenim promenama u društveno-ekonomskom sistemu.

Do kraja 1961. sprovedena je reorganizacija svih institucija osiguranja imovine i lica. Od filijala formirani su osiguravajući zavodi (u pojedinim slučajevima formirano je više zavoda na području jedne filijale, ili je od više filijala formiran jedan zavod); republičke direkcije reorganizovane su u 6 zajednica osiguranja za teritorije odgovarajućih republika (osnovana je i Zajednica osiguranja za AP Vojvodinu), a Generalna direkcija reorganizovana je u Jugoslovensku zajednicu osiguranja.

U 1962. broj osiguravajućih zavoda u odnosu na broj filijala DOZ-a u 1961. povećan je u svim republikama, dok je u Bosni i Hercegovini smanjen. (Tabela 1.)

TABELA 1 — OSNOVNE OSIGURAVAJUĆE ORGANIZACIJE
1961—1963. PO REPUBLIKAMA

Republika	Filijale DOZ-a	Osiguravajući zavodi	
	1961	1962	1963
Jugoslavija	117	142	128
Bosna i Hercegovina	19	12	11
Crna Gora	5	7	6
Hrvatska	31	35	35
Makedonija	11	14	14
Slovenija	11	14	14
Srbija	40	60	48

Podaci: Izveštaj o poslovanju osiguravajućih organizacija za 1963.

Nova organizacija osiguranja počela je da funkcioniše 1. januara 1962. godine.² U toku 1962. i 1963. izvršena je integracija nekih (naročito manjih) zavoda u veće ili sa većim osiguravajućim zavodima, zbog čega je broj osiguravajućih zavoda smanjen sa 142 (u 1962) na 128 (u 1964), a ukupan broj osiguravajućih organizacija sa 150 (u 1962) na 136 (u 1964).

Zakon od 1961. regulisao je organizaciju, predmet poslovanja i finansiranje osiguravajućih organizacija.

ORGANIZACIJA

Osiguravajući zavod čini osnovu organizacije osiguranja. Njega osniva jedna ili više opština za svoju teritoriju, na kojoj on ima isključivo pravo osiguranja (monopol). Izuzetak postoji kod dobrovoljnih osiguranja, koja se mogu zaključivati i na teritoriji zavoda koji ta osiguranja ne sprovode.

¹ »Službeni list FNRJ«, 27/61.

² O ranijoj organizaciji osiguranja imovine i lica vidi: »Jug. pregled«, 1958, oktobar, str. 297—299 (105—107).

Osiguravajući zavodi imaju zastupništva, a veći zavodi — filijale, ekspoziture itd.

Zajednice osiguranja postoje u svim republikama, a u Vojvodini i Zajednica osiguranja za AP Vojvodinu. Ove zajednice osnovane su odlukama izvršnih veća republika i, radi reosiguranja (izravnanje rizika),³ obavezno udružuju zavode sa teritorije republike.

Jugoslovenska zajednica osiguranja obavezno udružuje republičke zajednice osiguranja radi reosiguranja.

UPRAVLJANJE. Organizacijama osiguranja upravljaju: osiguranici, radnici osiguravajućih organizacija i predstavnici društvene zajednice. Oni zajednički odlučuju u poslovima od opšteg interesa (sredstva osiguranja, mere za unapređenje i razvijanje osiguranja, i dr.).

O unutrašnjoj organizaciji, radu i raspodeli dohotka u samim osiguravajućim organizacijama, odlučuju neposredno, ili preko svojih izabranih organa, samo članovi radne zajednice odgovarajuće organizacije.

U organizacijama osiguranja postoje ovi organi upravljanja: skupština, upravni odbor, direktor (za Jugoslovensku zajednicu osiguranja — generalni direktor) i savet radne zajednice.

Skupština je najviši organ upravljanja u svim organizacijama osiguranja. Svoje predstavnike u njoj imaju i osiguranici i članovi radne zajednice, i društveno-politička zajednica — osnivač organizacije. Mandat članova skupštine traje dve godine.

Upravni odbor bira skupština iz svoje sredine.

Direktora postavlja skupština (odnosno njen izvršno-politički organ) društveno-političke zajednice — osnivača osiguravajuće organizacije. On je po položaju član skupštine i upravnog odbora.

Savet radne zajednice je organ samoupravljanja organizacije osiguranja kao radne organizacije. Pravo da biraju i da budu birani u savet radne zajednice imaju samo članovi radne zajednice odgovarajuće organizacije.

* * *

Izbor,⁴ prava i nadležnost ovih organa regulisani su Zakonom o osiguravajućim zavodima i zajednicama osiguranja i statutima osiguravajućih organizacija.

Skupštine i upravni odbori zavoda i zajednica osiguranja doneli su od 1962. niz akata (statute, poslovničke, finansijske planove, i dr.), razmatrali su razvoj osiguranja na područjima zavoda odnosno zajednica i obavljali druge redovne poslove. Naročito je bio intenzivan i obiman rad skupštine i upravnog odbora Jugoslovenske zajednice osiguranja, zbog zadataka koji su se nalazili pred ovim organima u vezi sa primenom Zakona o osiguravajućim zavodima i zajednicama osiguranja. Od 1962. skupština i upravni odbor Jugoslovenske zajednice osiguranja doneli su: Pravilnik o preventivnim i represivnim merama, Tarifu za izravnanje rizika, Privremenu tarifu maksimalnog režijskog dodatka, Pravilnik o prenosnim premijama, Pravilnik o rezervi šteta, Pravilnik o načinu obračunavanja matematičke premijske rezerve, Pravilnik o stručnoj kontroli, nova pravila za osiguranje imovine i lica, nove tarife premija za osiguranje imovine, osiguranje lica i osiguranje transporta i kredita, kao i niz drugih akata i stručnih uputstava kojima se reguliše poslovanje osiguravajućih organizacija.

³ Reosiguranje je osiguranje samih osiguravajućih organizacija kod drugih organizacija koje se bave reosiguranjem u cilju pokrivanja šteta koje su veće od raspoloživih sredstava reosigurane organizacije.

⁴ O izboru organa upravljanja u radnim organizacijama vidi: »Jug. pregled«, 1964, april, str. 155—158 (49—52).

Saveći radnih zajednica doneli su niz normativnih akata kojima se regulišu organizacija i unutrašnji odnosi u radnim organizacijama osiguranja (pravilnike o organizaciji, pravilnike o radnim odnosima, pravilnike o raspodeli čistog prihoda, pravilnike o raspodeli ličnih dohodaka, pravilnike o raspodeli stanova, i dr.).

NADZOR I STRUČNA KONTROLA. *Društveni nadzor* nad politikom osiguranja vrše: za Jugoslovensku zajednicu osiguranja — Savezna skupština; za zajednice osiguranja — skupštine republika, a za osiguravajuće zavode — skupštine opština. Organi društvenog nadzora razmatraju politiku osiguranja u celini — naročito u pogledu korišćenja rezerve sigurnosti, fondova i drugih prihoda; oni razmatraju i politiku raspodele čistog prihoda i mogu davati preporuke o sprovođenju politike osiguranja i upotrebi i trošenju društvenih sredstava. Organi društvenog upravljanja zavoda i zajednica odnosno Jugoslovenske zajednice osiguranja, dužni su da na svojoj prvoj sednici raspravljaju o takvim preporukama i da o donetim zaključcima izveste organ društvenog nadzora.

Nadzor nad zakonitošću poslovanja organizacija osiguranja vrše: za zavode — opštinski organ nadležan za finansije, za zajednicu osiguranja — republički sekretarijat za finansije, a za Jugoslovensku zajednicu osiguranja — Savezni sekretarijat za finansije.

Kontrolu poslovanja zavoda, zajednica osiguranja i Jugoslovenske zajednice osiguranja vrši Služba društvenog knjigovodstva.

Stručnu kontrolu vrše zajednice osiguranja i Jugoslovenska zajednica osiguranja. Zajednice osiguranja sprovode kontrolu zavoda. One proveravaju da li su pravilno primenjena pravila osiguranja i tarife premija, kao i da li su izvršene procene i likvidacije šteta odnosno isplate ugovorenih iznosa u onim vrstama osiguranja u kojima zajednica osiguranja vrši reosiguranje.

Jugoslovenska zajednica osiguranja ima pravo stručne kontrole u istom obimu prema zajednicama osiguranja i zavodima u onim vrstama osiguranja u kojima vrši reosiguranje.

Skupština Jugoslovenske zajednice osiguranja određuje način vršenja kontrole, kao i mere koje će se preduzimati u slučaju nepravilne primene pravila osiguranja, tarifa premija, procene i likvidacije šteta i isplate ugovorenih iznosa. Aprila 1963. skupština je donela pravilnik o vršenju stručne kontrole, u kojem su detaljno regulisani način i postupak kontrole, kao i sankcije. Ako je zavod izvršio nepravilnu isplatu štete, dužan je da isplaćeni iznos pokrije iz svog ukupnog prihoda (režijskog dodatka) ako se taj iznos ne može naplatiti od osiguranika.

ZAPOSLENO OSOBLJE. Broj zaposlenog osoblja u organizacijama osiguranja u stalnom je porastu, što je u skladu sa porastom obima poslovanja i razvojem osiguranja. U odnosu na broj zaposlenih i filijalama DOZ-a u 1961. broj zaposlenih u osiguravajućim zavodima u 1962. bio je smanjen, ali je u toku 1963. povećan. (Tabela 2.)

TABELA 2 — ZAPOSLENO OSOBLJE U ORGANIZACIJAMA OSIGURANJA 1961—1963.

Zaposleni u osiguranju	1961	1962	1963
Ukupno	5.518	5.340	5.641
službenici	4.266	3.981	4.268
zastupnici*	1.252	1.359	1.373

* Lica u radnom odnosu koja zaključuju osiguranja.

Podaci: Izveštaj o poslovanju osiguravajućih organizacija za 1963.

Kvalifikaciona struktura zaposlenog osoblja (bez zastupnika) još uvek ne zadovoljava. Broj kadrova sa višom i visokom stručnom spremom je mali, dok je broj zaposlenih sa nižom stručnom spremom relativno visok — preko 30% od ukupnog broja zaposlenih. (Tabela 3.)

TABELA 3 — KVALIFIKACIONA STRUKTURA OSOBLJA U ORGANIZACIJAMA OSIGURANJA (BEZ ZASTUPNIKA) 1961—1963.

(U procentima)

Vrsta spreme	1961		1962		1963	
	broj	%	broj	%	broj	%
Ukupno	4.266	100,0	3.981	100,0	4.268	100,0
Visoka	326	7,6	337	8,5	379	8,9
Viša	67	1,6	114	2,8	242	5,7
Srednja	2.244	52,6	2.277	57,2	2.253	52,7
Niža	1.629	38,2	1.253	31,5	1.394	32,7

Podaci: Izveštaj o poslovanju osiguravajućih organizacija za 1963.

PREDMET POSLOVANJA

Osiguravajući zavod obavezno sprovodi: obavezna osiguranja određena saveznim zakonima, dobrovoljna osiguranja određena zaključcima Jugoslovenske zajednice osiguranja, dobrovoljna osiguranja određena zaključcima zajednice osiguranja i dobrovoljna osiguranja koja je sam uveo.

Zavod organizuje i sprovodi i mere za sprečavanje nastupanja opasnosti od kojih je izvršeno osiguranje imovine i lica (preventivne mere), kao i mere za smanjenje štete na osiguranoj imovini ako opasnost nastupi (represivne mere). On finansira i kreditira sprovođenje ovih mera.

Zajednica osiguranja vrši reosiguranje zavoda koji su u nju udruženi, uvodi dobrovoljna osiguranja za teritoriju republike (i donosi pravila za ta osiguranja i tarifu premija), stara se o unapređenju osiguranja kod zavoda koji su udruženi u zajednicu, a može vršiti i druge poslove predviđene zaključkom najvišeg organa upravljanja zajednice i Jugoslovenske zajednice osiguranja. Pored toga, zajednice osiguranja organizuju stručno osposobljavanje kadrova zavoda. U saglasnosti sa zavodima, i uz odgovarajuću naknadu troškova, zajednica obavlja za zavode neke uslužne poslove (izračunava matematičku rezervu, procenjuje i sprovodi likvidaciju nekih složenijih šteta, i sl.).

Jugoslovenska zajednica osiguranja vrši reosiguranje zajednica i zavoda koji su u nju udruženi; sprovodi reosiguranje u inostranstvu; vrši reosiguranje inostranih osiguravača i reosiguravača; uvodi dobrovoljna osiguranja za teritoriju Jugoslavije; donosi, u saglasnosti sa Saveznim izvršnim većem, tarife premija, i pravila osiguranja za osiguranja određena saveznim zakonom i uvedena zaključkom skupštine Jugoslovenske zajednice osiguranja; kuplja, objedinjava i analizira statističke podatke iz oblasti osiguranja; predlaže Saveznom izvršnom veću mere i donošenje propisa za unapređenje osiguranja, prati razvoj osiguranja u inostranstvu i učestvuje u radu međunarodnih osiguravajućih organizacija. Jugoslovenska zajednica osiguranja takođe donosi stručna uputstva od opšteg značaja za osiguranje i uputstva o jedinstvenom vođenju statističke i knjigovodstvene evidencije.

VRSTE OSIGURANJA. Postoje obavezna i dobrovoljna osiguranja.

Obavezna osiguranja obuhvataju zakonska obavezna osiguranja, kod kojih se osiguravajući odnos zasniva na osnovu zakonskih propisa, bez ugovora o osiguranju, i ugovorna obavezna osiguranja, kod kojih se osiguravajući odnos zasniva na osnovu ugovora koji se zaključuje između osiguranika i osiguravača.

Osiguranje je **zakonski obavezno** za: pošiljke robe koje se predaju na prevoz železnici i za putnike — od nesrećnog slučaja u prevozu železnicom, pomorskim brodovima, rečnim, jezerskim i kanalskim plovilima i u javnom auto-saobraćaju.

Osiguranje je **ugovorno obavezno** za sredstva privrednih organizacija (osnovna, obrtna i sredstva zajedničke potrošnje) na osnovu čl. 42. Zakona o sredstvima

privrednih organizacija, i to od rizika navedenih u Naredbi o određivanju rizika.⁵ Po ovoj naredbi, obavezno je osiguranje: zgrada i drugih građevinskih objekata — od požara i drugih opasnosti koje se uz osiguranje od požara pokrivaju osiguranjem (grom, eksplozija, poplava, bura, klizanje tla, odronjavanje, snežna lavina); građevinskih objekata u gradnji — od građevinskih nezgoda, požara i drugih opasnosti; objekata u montaži — od montažnih nezgoda, požara i drugih opasnosti; sirovina, poluproizvoda i gotove robe — od požara i drugih opasnosti, kao i provalne krađe; mašina, sprava, instalacija i aparata od požara i drugih opasnosti, kao i od oštećenja usled nezgode u pogonu; stakla na izlozima — od loma; pokretnih radnih i pokretnih pogonskih strojeva — od požara i drugih opasnosti, oštećenja odnosno uništenja od pogonske nezgode, saobraćajne nezgode ili krađe; stoke od uginuća i prinudnog klanja zbog bolesti ili nesrećnog slučaja; useva i plodova — za vreme dok su u nepoželjenom odnosno neobranom stanju — od grada, požara i udara groma; vazduhoplovnih saobraćajnih sredstava — od potpunog gubitka ili uništenja usled rušenja, požara, eksplozije ili drugog uzroka, kao i odgovornosti zbog korišćenja vazduhoplovnog sredstva; motornih vozila na suvu — od saobraćajnih nezgoda, požara i drugih opasnosti, kao i odgovornosti koja proističe iz korišćenja vozila; prekomorskih plovniha objekata od pomorskih rizika, ratnih i političkih rizika i odgovornosti; pomorskih plovniha objekata u kabotaži, rečnih, jezerskih plovniha objekata — od saobraćajnih nezgoda, požara i ostalih rizika od kojih se obično osigurava; robe (sirovina, poluproizvoda i gotovih proizvoda) u prevozu — od transportnih rizika.

U osiguranju lica postoji obavezno ugovorno osiguranje od posledica nesrećnog slučaja: za Vatrogasnu miliciju, letačko osoblje i putnike na vazduhoplovima.

Kod *dobrovoljnih osiguranja* osiguravajući odnos zasniva se na osnovu dobrovoljno sklopljenog ugovora između fizičkih ili pravnih lica i osiguravajuće organizacije. Imovina u građanskoj svojini (osim pošiljaka koje se prevoze železnicom) dobrovoljno se osigurava od rizika navedenih za obavezna ugovorna osiguranja. Dobrovoljno je takođe osiguranje života (na doživljenje ili u slučaju smrti) i osiguranja lica od posledica nesrećnog slučaja (osim Vatrogasne milicije i osoblja i putnika na vazduhoplovima). Za privredne organizacije (društveni sektor) dobrovoljno je osiguranje za sledeće vrste osiguranja: osiguranje od odgovornosti za štetu prouzrokovanu trećim licima; garancijsko osiguranje, tj. osiguranje od šteta zbog nedostataka u izradi i kvalitetu isporučenih mašina, mašinskih uređaja, aparata i gvozdenih konstrukcija; osiguranje zbog gubitka usled obustave rada privredne organizacije prouzrokovane nastankom požara ili koje druge opasnosti; osiguranje sportskih, umetničkih i sličnih priredaba od atmosferskih padavina; osiguranje robe i zaliha u hladnjačama; osiguranje filmskih preduzeća od obustave snimanja filma zbog bolesti glumaca ili oštećenja stvari; osiguranje sajмова; osiguranje priplodnih bikova, vidrica, pčela, pasa, životinja za vreme karantina, osiguranje mladih nerodnih vinograda i voćnjaka od kastracije, osiguranje odgovornosti vozara u domaćem i međunarodnom transportu; osiguranje jedrilica i školskih aviona vazduhoplovnih društava, kao i osiguranje potraživanja naših preduzeća od inostranih partnera (osiguranje kredita).

FINANSIRANJE

Potrebna sredstva za podmirivanje svojih obaveza osiguravajući zavod obrazuje iz premija koje plaćaju osiguranici. Premija se sastoji iz funkcionalne premije i režijskog dodatka.

Funkcionalna premija služi za isplatu naknada iz osnova osiguranja (tehnička premija) i za sprovođenje preventivnih

i represivnih mera (dodatak u premiji za preventivne i represivne mere).

Režijski dodatak služi za pokriće troškova poslovanja.

Iz sredstava funkcionalne premije obrazuju se tekuće rezerve (tekuće tehničke premije) i fond preventivnih i represivnih mera. Tekuće rezerve obrazuju se za svaku vrstu osiguranja posebno, a fond preventivnih i represivnih mera jedinstven je za sve vrste osiguranja.

Iz tekućih rezervi podmiruju se obaveze po osnovu osiguranja (štete), kao i premija za reosiguranje u zemlji i u inostranstvu. Iz premije za osiguranje života obrazuje se tzv. matematička rezerva.⁶

Krajem svake poslovne godine izdvaja se iz tekuće rezerve za svaku vrstu osiguranja iznos koji otpada na vreme trajanja osiguranja u sledećoj poslovnoj godini (prenosna premija), kao i za pokriće obaveza po nastalim a neisplaćenim štetama (rezervna šteta).

Neutrošena sredstva tekuće rezerve raspoređuju se u rezerve sigurnosti, koje služe za isplatu štete u slučajevima kada tekuće rezerve budu iscrpljene, i u fond preventivnih i represivnih mera.

Sredstva za reosiguranje *zajednice osiguranja* obrazuju iz premije reosiguranja koju plaćaju zavodi udruženi u zajednicu, a sredstva za pokriće troškova poslovanja — iz režijskog dodatka, koji takođe plaćaju zavodi.

Visina premije reosiguranja određuje se tarifom koju donosi Jugoslovenska zajednica osiguranja u saglasnosti sa Saveznim izvršnim većem.

Iz naplaćene premije za reosiguranje obrazuju se, odvojeno za svaku vrstu osiguranja, tekuće rezerve, kao i sredstva za plaćanje premije za osiguranje Jugoslovenskoj zajednici osiguranja.

Neutrošena sredstva tekuće rezerve unose se u rezervu sigurnosti, koja se obračunava i vodi odvojeno za svaku vrstu osiguranja.

Sredstva za podmirenje svojih obaveza (reosiguranje i pokriće troškova poslovanja) *Jugoslovenska zajednica osiguranja* obrazuje iz premija za reosiguranje odnosno iz režijskog dodatka koji plaćaju zajednice osiguranja. Postupak sa neutrošenim sredstvima premije za reosiguranje isti je kao i kod zajednica osiguranja.

Sredstva za reosiguranje iz osnova reosiguranja inostranih osiguravača kod Jugoslovenske zajednice osiguranja (aktivno reosiguranje) obrazuju se iz premija koje plaćaju inostrani osiguravači. Sredstva potrebna za reosiguranje osiguravajućih zavoda u inostranstvu (pasivno reosiguranje) obrazuju se kod Jugoslovenske zajednice osiguranja iz premija za reosiguranje u inostranstvu koje plaćaju zavodi.

REOSIGURANJE U ZEMLJI. Reosiguranje zavoda i zajednica osiguranja vrši se na dva načina: a) kumulativno (za sve vrste osiguranja), ili b) pojedinačno (po vrstama osiguranja). Zajednica osiguranja na skupštini odlučuje, za sebe i za sve zavode udružene u zajednicu, koji će se od ta dva načina reosiguranja primeniti.

Kod *kumulativnog reosiguranja* zajednica osiguranja odnosno Jugoslovenska zajednica osiguranja isplaćuje na kraju poslovne godine zavodu razliku između ukupnog iznosa izmirenih obaveza po svim vrstama osiguranja za koje se vrši reosiguranje i zbira tekuće rezerve i rezervi sigurnosti svih vrsta osiguranja u kojima se vrši reosiguranje, umanjeno za iznos premije za reosiguranje koju zavod plaća zajednici odnosno Jugoslovenskoj zajednici osiguranja. Prilikom utvrđivanja ove razlike zavodu se mora ostaviti

⁵ »Službeni list FNRJ«, 14/58.

⁶ Matematička rezerva je deo premije osiguranja života (štedna premija) koji se izdvaja i deponuje kod banke uz kamatu, a služi za isplatu osiguranih suma po isteku ugovorenog trajanja osiguranja.

najmanje 10% od ukupnog iznosa tekuće rezerve u svim vrstama osiguranja za koje se vrši obračunavanje. Na isti način se postupa i u odnosima iz reosiguranja između zajednica osiguranja i Jugoslovenske zajednice osiguranja.

Kod kumulativnog reosiguranja zavod odnosno zajednica osiguranja pokriva štete iz svoje tekuće rezerve i iz svojih rezervi sigurnosti po svim vrstama osiguranja. Za pokriće svojih obaveza po osnovu reosiguranja zavod se može obratiti zajednici, a zajednica Jugoslovenskoj zajednici osiguranja, tek kad utroše sva svoja sredstva rezerve sigurnosti i 90% tekuće rezerve iz vrsta osiguranja za koje su reosigurani.

Kod pojedinačnog reosiguranja po vrstama osiguranja zajednica osiguranja na kraju poslovne godine isplaćuje zavodu razliku između ukupnog iznosa štete i ukupnog iznosa tekuće rezerve (tehničke premije) i rezerve sigurnosti za odnosnu vrstu osiguranja, umanjenog za iznos premije za reosiguranje koji zavod plaća zajednici osiguranja. Na isti se način postupa i u odnosima reosiguranja između zajednice osiguranja i Jugoslovenske zajednice osiguranja. Obračunavanje i isplata vrše se po vrstama osiguranja.

Ako Jugoslovenska zajednica osiguranja nema sredstva za isplatu svojih obaveza iz osnova reosiguranja, pribavlja ih kreditom kod banke.

Finansiranje u toku poslovne godine vrši se tako što zavod svoje obaveze podmiruje iz svih raspoloživih sredstava bez obzira na način reosiguranja, a tek kad ih iscrpe, obraća se zajednici osiguranja za akontaciju. Na isti način finansira se i zajednica osiguranja.

Osiguravajući zavod može i sam vršiti izravnjanja rizika za neke vrste osiguranja. I zajednica osiguranja može vršiti reosiguranja za neke vrste osiguranja a da ih ne reosigurava kod Jugoslovenske zajednice osiguranja. Po Zakonu o osiguravajućim zavodima i zajednicama osiguranja, skupština Jugoslovenske zajednice osiguranja određuje za koje vrste osiguranja reosiguranje vrši zavod, a za koje vrste zajednica osiguranja. (Skupština o ovome još nije rešavala.)

REOSIGURANJE U INOSTRANSTVU. Reosiguranje u inostranstvu sprovodi Jugoslovenska zajednica osiguranja. U inostranstvu se reosiguravaju prekomorski brodovi, putnički avioni i roba u međunarodnom prometu. Reosiguravaju se samo osiguranja zaključena u stranoj valuti (devizni rizici), i to u onom delu koji prelazi mogućnost pokrivanja jugoslovenskog osiguranja. Visina premija za reosiguranje u inostranstvu i ostali uslovi izravnjanja rizika reosiguranjem u inostranstvu, utvrđuju se ugovorom između Jugoslovenske zajednice osiguranja i osiguravajućih zavoda čiji se rizici reosiguravaju u inostranstvu.

REZULTATI POSLOVANJA⁷

Broj zaključenih osiguranja povećan je u 1962. u odnosu na 1961. za 9,4%, od čega 10,8% u društvenom i 9,0% u privatnom sektoru, a u 1963. u odnosu na 1962. za 10,3%, od čega 8,6% u društvenom i 10,9% u privatnom sektoru. (Tabela 4.)

Naplaćene bruto premije bile su u 1962. u odnosu na 1961. veće za 22,5%, od čega za 22,5% u društvenom sektoru i za 24,0% u privatnom sektoru, a u 1963. u odnosu na 1962. za 20,9%, od čega za 17,7% u društvenom sektoru i za 33,0% u privatnom sektoru. (Tabela 5.)

Od ukupno naplaćene bruto premije u 1963. koja je iznosila 70,988 miliona din., na obavezna osiguranja otpada 54,504 miliona (76,8%), a na dobrovoljna osiguranja 16,484 miliona din. (23,2%).

⁷ Rezultati poslovanja organizacija osiguranja utvrđuju se prema broju zaključenih osiguranja, visini naplaćenih premija od osiguranika i odnosu između naplaćenih premija i isplaćenih odšteta.

TABELA 4 — UKUPNA OSIGURANJA PO GRUPAMA I SEKTORIMA 1961—1963.

(U hiljadama kom.)

Grupa osiguranja	1961			1962			1963		
	ukupno	društveni sektor	privatni sektor	ukupno	društveni sektor	privatni sektor	ukupno	društveni sektor	privatni sektor
Ukupno	3.209	841	2.368	3.512	932	2.580	3.873	1.012	2.861
Civilna osiguranja	893	323	570	976	365	611	1.039	380	659
Osiguranja stoke	332	21	311	395	23	372	503	22	481
Osiguranja useva	89	7	82	125	9	116	125	8	117
industrije	23	23	—	28	28	—	30	30	—
transporta	181	181	—	157	157	—	207	207	—
kredita	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Razna osiguranja	400	286	114	494	350	144	557	364	193
Osiguranja nezgoda	239	—	239	244	—	244	269	—	269
Osiguranja života	1.052	—	1.052	1.093	—	1.093	1.142	—	1.142

Podaci: Statistički bilteni Jugoslovenske zajednice osiguranja za odgovarajuće godine.

TABELA 5 — NAPLAĆENE BRUTO PREMIJE 1961—1963.

(U milijardama din.)

Grupa osiguranja	1961			1962			1963		
	ukupno	društveni sektor	privatni sektor	ukupno	društveni sektor	privatni sektor	ukupno	društveni sektor	privatni sektor
Ukupno	47,8	37,8	10,0	58,7	46,3	12,4	71,0	54,5	16,5
Civilna osiguranja	5,3	4,1	1,2	6,4	5,1	1,3	7,6	5,9	1,6
Osiguranja stoke	3,2	2,3	0,9	3,7	2,5	1,2	4,6	2,8	1,8
Osiguranja useva	5,1	3,6	1,5	6,7	4,7	2,0	9,1	6,0	3,1
Osiguranja industrije	13,2	13,2	—	16,4	16,4	—	18,6	18,6	—
Osiguranja transporta	8,1	8,1	—	9,2	9,2	—	11,2	11,2	—
Osiguranja kredita	—	—	—	—	—	—	0,2	0,2	—
Razna osiguranja	7,3	6,5	0,8	9,5	8,4	1,1	11,5	9,8	1,7
Osiguranja nezgoda	2,1	—	2,1	2,6	—	2,6	3,2	—	3,2
Osiguranja života	3,5	—	3,5	4,2	—	4,2	5,1	—	5,1

Podaci: Statistički bilteni Jugoslovenske zajednice osiguranja za odgovarajuće godine.

Isplaćene štete u 1962. bile su u celini na nivou 1961. Međutim, dok su štete kod osiguranja društvene imovine bile u padu (95,1%), kod osiguranja građana porast šteta u toj godini iznosio je 26,9%. U 1963. zabeležen je znatan porast šteta, najveći za poslednjih nekoliko godina, koji je bio posledica katastrofalnih poplava i velikih šteta na usevima, kao i šteta na imovini Jugoslovenskih železnica izazvanih katastrofalnim zemljotresom u Skopju. Porast šteta u toj godini u odnosu na 1962. iznosio je 37,6%, od čega 40,0% u osiguranjima društvenog sektora i 28,8% u osiguranjima privatnog sektora. (Tabela 6.)

TABELA 6 — ISPLAĆENE ŠTETE (OBAVEZE) OSIGURANICIMA 1961—1963.

(U milijardama din.)

Grupa osiguranja	1961			1962			1963		
	ukupno	društveni sektor	privatni sektor	ukupno	društveni sektor	privatni sektor	ukupno	društveni sektor	privatni sektor
Civilna osiguranja	2,4	2,0	0,4	3,4	2,8	0,6	3,8	3,2	0,6
Osiguranja stoke	2,9	2,1	0,8	3,4	2,4	1,0	4,1	2,8	1,3
Osiguranja useva	5,8	4,1	1,7	4,5	2,9	1,6	8,0	5,4	2,6
Osiguranja industrije	7,1	7,1	—	8,2	8,2	—	11,4	11,4	—
Osiguranja transporta	6,6	6,6	—	3,8	3,8	—	4,5	4,5	—
Osiguranja kredita*	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Razna osiguranja	5,3	4,7	0,6	6,2	5,2	1,0	9,4	8,1	1,3
Osiguranja nezgode	1,0	—	1,0	1,3	—	1,3	1,3	—	1,3
Osiguranja života**	0,7	—	0,7	1,1	—	1,1	1,4	—	1,4

* Štete kod osiguranja kredita su neznatne, tako da nisu mogle biti prikazane u milijardama din.

** Bez matematičke rezerve.

Podaci: Statistički bilteni Jugoslovenske zajednice osiguranja za odgovarajuće godine.

Radi boljeg sagledavanja odnosa između naplaćenih premija i isplaćenih šteta (obaveza), potrebno je u razmatranje uzeti duži niz godina (kod nekih rizika potreban je period promatranja od 10 i više godina). Podaci o odnosu naplaćenih premija i isplaćenih šteta u periodu 1959—1963. pokazuju da taj odnos, naročito poslednjih godina, nije bio zadovoljavajući u osiguranjima stoke, useva i raznim granama privatnog sektora. (Tabela 7.)

Podaci o učešću u naplaćenim premijama i isplaćenim štetama po republikama u periodu 1959—1963. pokazuju da je na području Makedonije učešće u isplaćenim štetama znatno veće nego u naplaćenim premijama, što je posledica katastrofalnih šteta od poplava u 1962. i katastrofalnih šteta od zemljotresa u Skopju 1963. za ona osiguranja kod kojih je rizik zemljotresa bio pokriven (imovina Jugoslovenskih železnica i osiguranje lica za slučaj smrti). (Tabela 8.)

Struktura raspodele naplaćenih bruto premija u 1962. i 1963. pokazuje da znatan deo bruto premija (preko 23%) otpada na porez na promet, što je posledica činjenice da je 1. januara 1962. uveden uvećani porez na promet premija (do 31. decembra 1961. iznosio je u proseku svega 3,2% od naplaćenih premija). (Tabela 9.)

TABELA 8 — NAPLAĆENA PREMIJA I ISPLAĆENE ŠTETE PO REPUBLIKAMA 1959—1963.

(U milijardama din.)

Republika	Naplaćena premija	Isplaćene štete	Procent učešća	
			u naplaćenju premiji	u isplaćenim štetama
Jugoslavija	251,8	141,2	100,0	100,0
Bosna i Hercegovina	26,4	15,6	10,5	11,1
Crna Gora	5,8	3,2	2,3	2,2
Hrvatska	72,5	42,8	28,8	30,3
Makedonija	13,3	13,3	5,3	9,4
Slovenija	36,7	18,4	14,6	13,0
Srbija	97,1	48,0	38,5	34,0

Podaci: Statistički bilteni Jugoslovenske zajednice osiguranja za odgovarajuće godine.

TABELA 9 — STRUKTURA RASPODELE NAPLAĆENIH BRUTO PREMIJA U 1962. I 1963.

Elementi raspodele	Iznos u milijardama din.		Struktura u %	
	1962	1963	1962	1963
Bruto premija — ukupno	58,7	71,0	100,0	100,0
Tekuće rezerve	34,4	41,8	58,6	58,9
Doprinosu fondu preventivnih i represivnih mera	2,3	2,7	3,9	3,8
Porez na promet i opšti porez na promet	13,7	16,3	23,4	23,0
Doprinos vatrogasnim fondovima	0,6	0,7	1,0	1,0
Režijski dodatak za troškove poslovanja	7,7	9,5	13,1	13,3

Podaci: Izveštaj o poslovanju osiguraničkih organizacija u 1963.

S obzirom da se iz naplaćenih bruto premija, pored obaveza prema osiguranicima (isplata šteta i osiguranih suma) i troškova poslovanja osiguravajućih organizacija, podmiruju i obaveze prema društvenoj zajednici (porez na promet, i dr.), koje su srazmerno visoke, tekuće rezerve nisu bile dovoljne za pokriće ukupnih obaveza osiguravajućih organizacija. Zbog toga je razlika pokrivena iz rezervi sigurnosti Jugoslovenske zajednice osiguranja, što je dovelo do njihovog smanjenja.

Rezultati reosiguranja u inostranstvu u periodu 1959—1963. u celini su pozitivni. (Tabela 10.)

TABELA 7 — UKUPNO NAPLAĆENE BRUTO PREMIJE I ISPLAĆENE ŠTETE PO GRUPAMA OSIGURANJA 1959—1963.

(U milijardama din.)

Grupa osiguranja	Naplaćene premije			Isplaćene štete			% isplaćenih šteta od premije		
	ukupno	društveni sektor	privatni sektor	ukupno	društveni sektor	privatni sektor	ukupno	društveni sektor	privatni sektor
Ukupno	251,8	197,3	54,5	141,2	113,8	27,4	56	58	50
Civilna osiguranja	27,8	21,7	6,1	12,9	10,4	2,5	46	48	41
Osiguranja stoke	16,3	10,5	5,8	13,9	9,6	4,3	85	91	74
Osiguranja useva	30,4	20,5	9,9	23,9	16,0	7,9	79	78	80
Osiguranja industrije	69,6	69,6	—	35,7	35,7	—	51	51	—
Osiguranja transporta	40,0	40,0	—	18,9	18,9	—	47	47	—
Osiguranja kredita	0,2	0,2	—	0,0	0,0	—	2	2	—
Razna osiguranja	39,1	34,8	4,3	26,6	23,2	3,4	68	67	79
Osiguranja nezgode	11,0	—	11,0	4,8	—	4,8	44	—	44
Osiguranje života *	17,4	—	17,4	4,5	—	4,5	26	—	26

* Isplaćene štete kod osiguranja života bez matematičke rezerve.

Podaci: Statistički bilteni Jugoslovenske zajednice osiguranja za odgovarajuće godine.

TABELA 10 — REOSIGURANJE U INOSTRANSTVU (PASIVNO REOSIGURANJE) 1959—1963.

Vrsta osiguranja	(U hiljadama USA dolara)		
	Rashod	Prihod	Razlika
Ukupno	18.516	22.116	3.600
Reosiguranje pomorske flote	14.297	18.706	+4.409
Reosiguranje robe u izvozu i uvozu	2.869	2.613	— 256
Reosiguranje civilne avijacije	1.350	797	— 553

Podaci: Izveštaj o poslovanju osiguravajućih organizacija u 1963.

Ovakav pozitivan bilans dolazi otuda što su inostrani reosiguravači u tom periodu platili nekoliko totalnih gubitaka brodova (npr. tanker »Petar Zoranić«).

MOGUĆNOSTI

DALJEG UNAPREĐENJA

ORGANIZACIJE OSIGURANJA

Mere koje su usledile posle donošenja Zakona o osiguravajućim zavodima i zajednicama osiguranja znatno su doprinele razvoju osiguranja u Jugoslaviji. Međutim, sadašnji sistem osiguranja još uvek sadrži instrumente koji administrativno deluju u uspostavljanju odnosa između osiguravajućih zavoda i osiguranika, kao i između samih osiguravajućih organizacija. Teritorijalno ograničenje poslovanja osiguravajućih zavoda u suprotnosti je sa položajem drugih privrednih organizacija, koje mogu da posluju na celoj teritoriji zemlje. Automatsko uspostavljanje reosiguravajućih odnosa i obaveza da se zavodu odnosno zajed-

nici izravna gubitak u funkcionalnim sredstvima (bez obzira na visinu i uzroke gubitka) izazivaju neracionalno korišćenje ovih sredstava. Takvi instrumenti bili su pogodni za stvaranje niza malih osiguravajućih zavoda, slabo opremljenih za pružanje kvalitetne usluge osiguranicima i sa nedovoljno stručnim kadrovima. (U nekim slučajevima zavodi su osnivani uglavnom za pružanje usluga pojedinim velikim privrednim organizacijama.) Ovi razlozi usporavaju i integraciona kretanja u osiguranju.

Zbog ovakvih uslova dolazi do sukoba između interesa osiguranika (zahtev da se pruži bolja usluga uz nižu cenu) i interesa zavoda (potreba da se ostvare veća sredstva za lične dohotke osoblja i fondove zavoda). Administrativno delovanje u uspostavljanju tih odnosa onemogućava da se te protivurečnosti razrešavaju na ekonomskim osnovama.

Ovakav položaj osiguravajućih organizacija nameće potrebu izmena u sadašnjem sistemu osiguranja. U toku su pripreme za usaglašavanje sistema osiguranja (izmene i dopune Zakona o osiguravajućim zavodima i zajednicama osiguranja, kao i izrada drugih propisa iz oblasti osiguranja) sa promenama koje su usledile u društveno-ekonomskom sistemu posle donošenja Ustava.

IZVOR: Zakon o osiguravajućim zavodima i zajednicama osiguranja, »Službeni list FNRJ«, 27/61; Naredba o rizicima od kojih je obavezno osigurati za privredne organizacije, »Službeni list FNRJ«, 14/58; Statut Jugoslovenske zajednice osiguranja, Beograd, januar, 1964; Izveštaje o poslovanju osiguravajućih organizacija za 1963; Statistički bilteni Jugoslovenske zajednice osiguranja.

Dr N. N. — M. B.

SOCIJALNO OSIGURANJE U 1963.

Socijalnim osiguranjem u Jugoslaviji 1963. bilo je obuhvaćeno ukupno 3,824.000 aktivnih osiguranika i 744.000 užiivalaca penzija. Zajedno sa licima privremeno van radnog odnosa i članovima porodica osiguranika, socijalnim osiguranjem bilo je obuhvaćeno ukupno 10,716.000 lica. Pored toga, zdravstvenim osiguranjem obuhvaćeni su i zemljoradnici, tako da je zdravstveno osigurano oko 98,0% ukupnog stanovništva zemlje.

Samoupravljanje socijalnim osiguranjem osiguranici su ostvarivali u okviru zajednica socijalnog osiguranja: 130 komunalnih, 6 republičkih, Pokrajinske zajednice AP Vojvodine i Jugoslovenske zajednice socijalnog osiguranja.

U 1963. primenjen je novi sistem organizacije i finansiranja socijalnog osiguranja.¹ Organizacijom socijalnog osiguranja po načelima novog Zakona osiguranici i radne organizacije postaju jače zainteresovani za unapređivanje zaštite koja se ostvaruje socijalnim osiguranjem. Putem udruživanja u zajednice socijalnog osiguranja, mehanizmom samofinansiranja i kroz mogućnost da se osnovna pitanja sprovođenja osiguranja rešavaju u skladu sa ekonomskim i društvenim položajem određenog područja osiguranici su postali aktivniji faktor u ovoj oblasti društvenog života.

Ostvarivanje samoupravljanja u socijalnom osiguranju, afirmisanog i ozakonjenog u novom Ustavu, dalo je u prvoj godini sprovođenja novog Zakona o organizaciji i finansiranju socijalnog osiguranja pozitivne rezultate. Oni se ogledaju u većoj inicijativi osiguranika u upravljanju, u racionalnijem korišćenju fondova osiguranja, u uprošćavanju postupka za ostvarivanje prava osiguranika i u celishodnijem načinu regulisanja odnosa između učesnika u sprovođenju socijalnog osiguranja — zavoda za socijalno osiguranje, radnih organizacija i zdravstvenih ustanova. Aktivnije učešće osiguranika i njihovih radnih organizacija u obezbeđivanju sredstava za osiguranje i u upravljanju organizacijama socijalnog osiguranja, kao i obezbeđivanje prava osiguranika u skladu sa ulaganjima u socijalno osiguranje, radnim doprinosom zajednici i drugim merilima, doprinelo je pozitivnijem poslovanju socijalnog osiguranja.

FONDOVI SOCIJALNOG OSIGURANJA

Ukupna sredstva za socijalno osiguranje, dodatak na decu i sprovođenje osiguranja iznosila su 518 milijardi dinara. Od toga je za isplatu penzija, dodataka na decu, naknade ličnih dohodaka i drugih novčanih davanja osiguranim licima utrošeno 295 milijardi dinara, dok je zdravstvenim ustanovama i drugim organizacijama na ime naknade troškova zdravstvene zaštite isplaćeno 149 milijardi dinara. Prvi put posle više godina, fondovi socijalnog osiguranja u celini imali su višak prihoda nad rashodima (29,8 milijardi din.).

Sredstva za potrebe socijalnog osiguranja obezbeđivana su u 1963. osnovnim i dodatnim doprinosima, dotacijama iz saveznog budžeta i drugim prihodima.

Stopa osnovnih doprinosa, zajedno sa doprinosom za dodatak na decu i doprinosom za zapošljavanje radnika, iznosila je ukupno u Sloveniji 24% a u ostalim republikama 24,5% od bruto ličnih dohodaka, dok su stope po pojedinim vrstama osiguranja bile različite po republikama (tabela 1).

TABELA 1 — STOPA OSNOVNIH DOPRINOSA ZA SOCIJALNO OSIGURANJE PO REPUBLIKAMA U 1963.

	(% od bruto ličnih dohodaka)					
Grana osiguranja	Bosna i Hercegovina	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Srbija
Ukupno	24,50	24,50	24,50	24,50	24,00	24,50
Zdravstveno osiguranje (najviša granica)	9,00	8,00	8,70	9,00	8,00	9,00
Invalidsko osiguranje	3,12	3,21	4,06	2,00	2,50	3,50
Penzijsko osiguranje	5,47	5,79	7,29	5,00	9,60	6,50
Dodatak na decu	6,41	7,00	3,95	8,00	3,40	5,00
Zapošljavanje radnika	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50

Različite stope doprinosa za pojedine vrste osiguranja po republikama uslovljene su razlikama u privrednoj razvijenosti pojedinih područja, razvijenošću zdravstvene službe, dužinom prosečnog staža osiguranika, nivoom ličnih dohodaka i sl.

Prosečne stope dodatnih doprinosa za zdravstveno i invalidsko osiguranje, izračunate na osnovu ostvarenih prihoda iz dodatnog doprinosa i ostvarenih ličnih dohodaka, iznosile su 1,5% za zdravstveno osiguranje i 0,3% za invalidsko osiguranje.

Ukupni prihodi fondova socijalnog osiguranja. Stope doprinosa koje su utvrđene za 1963. omogućile su ostvarenje većih prihoda od očekivanih zato što su ukupna lična primanja iz radnog odnosa (na osnovu kojih su stope doprinosa utvrđivane) bila za 82,4 milijarde din. veća od predviđenih Društvenim planom za 1963. Ukupni prihodi fondova socijalnog osiguranja iznosili su 518,1 milijardu din., što u odnosu na 1962. predstavlja povećanje od 86,3 milijarde din., ili 20,0%.

Ukupni prihodi socijalnog osiguranja raspoređeni su na sledeći način: 491,5 milijardi din. za fondove svih grana osiguranja i fondove za dodatak na decu, 9,7 milijardi din. za službu zapošljavanja radnika i 16,9 milijardi din. za režijski dodatak, tj. troškove poslovanja zavoda za socijalno osiguranje. Od ukupnih prihoda svih fondova socijalnog osiguranja izdvojeno je za obaveznu rezervu zdravstvenog osiguranja 3,6 milijardi din., a za obavezno zdravstveno reosiguranje 1,8 milijardi din., tako da su prihodi fondova posle ovog izdvajanja iznosili 486,1 milijardu din.

Ukupni rashodi fondova socijalnog osiguranja. Rashodi fondova socijalnog osiguranja u 1963. iznosili su 456,3 milijarde din.², od čega za zdravstveno osiguranje 202,9, za invalidsko osiguranje 52,3, za penzijsko osiguranje 110,1 i za dodatak na decu 91,0 milijardi din.

Ukupni rashodi fondova u odnosu na 1962. povećani su za 51,7 milijardi din., ili 12,8%, a po republikama: u Bosni i Hercegovini za 12,7%, u Crnoj Gori za 12,2%, u Hrvatskoj za 13,8%, u Makedoniji za 17,7%, u Sloveniji za 14,7% i u Srbiji za 10,3%.

Udeo ukupnih rashoda fondova socijalnog osiguranja u nacionalnom dohotku ostao je približno na nivou iz 1962 (bez režijskog dodatka za troškove poslovanja zavoda), dok je taj udeo u ukupnim ličnim dohocima nešto manji nego 1962 (tabela 2).

¹ Vidi: »Organizacija i finansiranje socijalnog osiguranja«, »Jug. pregled«, 1962, jun, str. 269—274 (13—18).

² O socijalnom osiguranju u ranijim godinama, vidi: »Jug. pregled«, 1957, str. 149—152 (5—8); 1959, str. 169—170 (5—6); 1959, str. 249—251 (15—17); 1961, str. 215—218 (7—8).

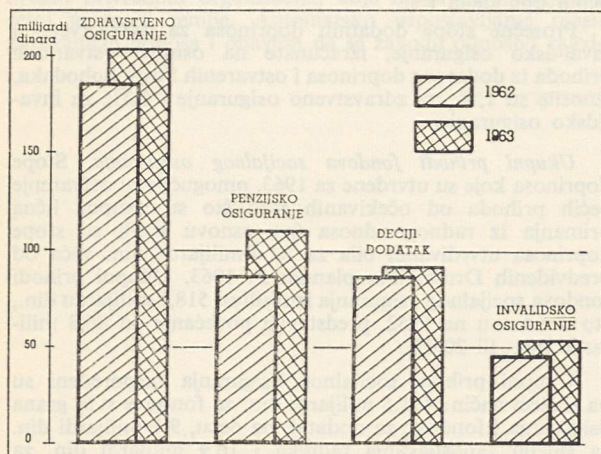
² Bez sredstava prenetih za zdravstvenu zaštitu i dodatak na decu penzionera (30,7 milijardi), kao i bez premija za obavezno zdravstveno reosiguranje (8,6 milijardi).

TABELA 2 — UDEO RASHODA SOCIJALNOG OSIGURANJA U NACIONALNOM DOHOTKU I UKUPNIM LIČNIM DOHOCIMA U 1962. I 1963.

Grana osiguranja	Udeo u nacionalnom dohotku		Udeo u ukupnom ličnom dohotku	
	1962	1963	1962	1963
Ukupno	11,6	11,4	36,7	34,7
Zdravstveno	5,3	5,1	16,7	15,4
Invalidsko	1,3	1,3	4,2	4,0
Penzijsko	2,5	2,7	7,9	8,4
Dodatak na decu	2,5	2,3	7,9	6,9

S obzirom da su ukupni prihodi socijalnog osiguranja, posle izdvajanja, iznosili 486,1 milijardu din., a ukupni rashodi 456,3 milijarde din., socijalno osiguranje ostvarilo je višak prihoda nad rashodima od 29,8 milijardi din., od čega: u Bosni i Hercegovini 1,9, u Crnoj Gori 0,3, u Hrvatskoj 4,5, u Makedoniji 1,7, u Sloveniji 5,2 i u Srbiji 16,2 milijarde din. Višak prihoda nad rashodima nastao je kao posledica većeg porasta ličnih dohodaka od predviđenog i racionalnijeg trošenja sredstava socijalnog osiguranja.

GRAFIKON 1 — RASHODI SOCIJALNOG OSIGURANJA U 1962. I 1963. PO GRANAMA OSIGURANJA (U milijardama din.)

ZDRAVSTVENO OSIGURANJE*

U sprovođenju zdravstvenog osiguranja od 1. januara 1963. primenjeni su Zakon o zdravstvenom osiguranju i Zakon o organizaciji i finansiranju socijalnog osiguranja. Od posebnog su značaja odredbe navedenih zakona kojima su ustanovljene obaveze radnih organizacija u sprovođenju zdravstvenog osiguranja da obezbeđuju osiguranicima naknade ličnog dohotka za prvih 30 dana bolovanja i da snose troškove zdravstvene zaštite za prvih 30 dana lečenja osiguranika povređenih na radu i obolelih od profesionalnih bolesti. Za ove potrebe radnim organizacijama se ostavlja deo doprinosa, a ukoliko im ta sredstva, koja im komunalni zavodi ustupaju za ove svrhe, nisu dovoljna, one su dužne da ih obezbeđuju iz svojih sredstava. To je znatno uticalo na bolji odnos radnih organizacija i osiguranika prema fondovima zdravstvenog osiguranja.

Pravilnici o načinu ostvarivanja zdravstvene zaštite. Od 1. januara 1963. primenjuju se i pravilnici komunalnih zajednica socijalnog osiguranja kojima su precizirani način ostvarivanja zdravstvene zaštite i obaveze fonda zdrav-

stvenog osiguranja prema osiguranicima. Te pravilnike donele su sve komunalne zajednice socijalnog osiguranja. Njima su bliže regulisani: uslovi i način ostvarivanja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u ambulantno-polikliničkim i stacionarnim zdravstvenim ustanovama; sprovođenje načela slobodnog izbora lekara i zdravstvene ustanove; postupak oko korišćenja prava na lekove, ukazivanja hitne pomoći i kućnog lečenja; postupak za naknadu putnih troškova u vezi sa ostvarivanjem zdravstvene zaštite. Većina pravilnika je istovremeno regulisala i visinu naknade troškova smeštaja i ishrane za vreme putovanja radi ostvarivanja zdravstvene zaštite i visinu nekih drugih novčanih davanja.

Pravilnici o načinu ostvarivanja zdravstvene zaštite doprineli su jačanju neposredne zainteresovanosti osiguranika za ostvarivanje efikasnije i kvalitetnije zdravstvene zaštite. Međutim, s obzirom da se prvi put donose takvi pravilnici, u pojedinim od njih bilo je slabosti, odredaba protivnih zakonu, krutosti i sl. Republičke i Jugoslovenska zajednica socijalnog osiguranja izvršile su analize prvih pravilnika i svojim preporukama pomogle da se mnogi od uočenih nedostataka otklone.

Odnosi komunalnih zavoda za socijalno osiguranje i zdravstvenih ustanova. Krajem 1962. republička izvršna veća izdala su smernice i uputstva o elementima za zaključivanje ugovora između zavoda za socijalno osiguranje i zdravstvenih ustanova o pružanju zdravstvenih usluga osiguranim licima. To je omogućilo komunalnim zavodima za socijalno osiguranje da na vreme zaključuje ugovore sa pretežnim brojem zdravstvenih ustanova.

Oblici obračunavanja zdravstvenih usluga predviđeni ugovorom su različiti. Najčešće se zdravstvena ustanova obavezuje da uz paušalnu naknadu, koja je objektivnije utvrđivana (prema broju osiguranika, ugovorenom obimu zdravstvenih usluga i prihodima fondova zdravstvenog osiguranja), obezbedi sve oblike zdravstvene zaštite za osigurana lica na području komunalne zajednice ili pojedine opštine. Ovo se naročito odnosi na zdravstvene ustanove tipa medicinskog centra. Međutim, bilo je i ugovora kojima su sredstva fonda zdravstvenog osiguranja mehanički prenošena na zdravstvenu ustanovu za podmirenje svih troškova zdravstvenog osiguranja, bez preciziranja obaveza zdravstvenih ustanova u pogledu obima zaštite.

Raznovrsnim oblicima ugovaranja naknade ambulantno-polikliničkim ustanovama nastojalo se da se ukupni troškovi zdravstvene zaštite svedu u okvire raspoloživih sredstava fondova zdravstvenog osiguranja. Ti oblici bili su: povećanje naknade za određeni obim usluga ukoliko se ukupni troškovi zdravstvene zaštite smanje, i obratno: učešće ambulantno-polikliničkih ustanova u ostvarenim uštedama predviđenih troškova bolničkog lečenja; učešće zdravstvenih ustanova u eventualnim viškovima prihoda nad rashodima fonda zdravstvenog osiguranja; uslovljavanje visine paušalnog iznosa za usluge koje zdravstvena ustanova neposredno pruža okolnošću da ne budu prekoračeni rashodi za usluge koje se koriste kod drugih ustanova (bolničko lečenje, lekovi); premiranje ili penalisanje ambulantno-polikliničke ustanove za slučaj da se smanje odnosno povećaju programom predviđene akcije, troškovi bolničkog lečenja, izostanci sa posla i dr.

Novi, razvijeniji oblici ovih ugovornih odnosa doprineli su pozitivnim promenama u radu pojedinih stacionarnih zdravstvenih ustanova, koje se ogledaju u bržoj medicinskoj obradi bolesnika, ekspeditivnijem sprovođenju lečenja i intenzivnijem korišćenju postojećih kapaciteta. Broj stacionarnih zdravstvenih ustanova i zavoda koji su usvojili nove oblike obračunavanja zdravstvenih usluga, međutim, još je nedovoljan. Kao razlozi sporijeg prihvatanja takvog načina obračunavanja zdravstvenih usluga isticali su nedostatak normativna i potrebnih iskustava, kao i bojazan od narušavanja finansijskih predviđanja u zavodima za socijalno osiguranje i zdravstvenim ustanovama.

Ostvarivanje zdravstvene zaštite u 1963. unapređeno je povećanjem broja zdravstvenih radnika od 63.759 u 1962.

* Vidi: »Zdravstveno osiguranje radnika i službenika«, »Jug. pregled«, 1957, septembar, str. 449–450 (25–26).

na 69.811 (pri čemu je broj lekara povećan od 13.267 na 14.123) i broja bolničkih postelja od 100.410 na 101.277. Intenzitet korišćenja zdravstvene zaštite, i pored porasta broja osiguranika, ostao je i u 1963. na nivou iz 1962.

Fondovi zdravstvenog osiguranja. Sve komunalne zajednice socijalnog osiguranja, izuzev tri, utvrdile su najviše moguće stope osnovnog doprinosa za zdravstveno osiguranje (tabela 1).

Komunalne zajednice u svim republikama odredile su da dodatni doprinos za zdravstveno osiguranje plaćaju gotovo sva preduzeća (oko 80% ukupno zaposlenih). Dodatni doprinos utvrđivan je, uglavnom, na osnovu izostanaka sa posla zbog bolesti i povreda kao merila trošenja sredstava. Od dodatnih doprinosa najčešće su izuzimani delatnost društvenih i državnih organa, kulturno-socijalna i zdravstvena delatnost.

Pojedine komunalne zajednice su utvrđivale različite stope dodatnog doprinosa za iste grupe osiguranika. Ove razlike su bile uslovljene i objektivnim razlozima, tj. obimom sredstava koja je bilo moguće ostvariti osnovnim doprinosom na području komunalne zajednice, s obzirom na strukturu privrede (tabela 3),

TABELA 3 — PRIHODI FONDOVA ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA PREMA STOPAMA DOPRINOSA U 1963. PO REPUBLIKAMA

Republika	Ukupno	Osnovni* doprinos	(U milionima din.)		
			Dodatni doprinos		
			ukupno	% od osnovnog doprinosa	% od ukupnih ličnih dohodaka
Jugoslavija	200.957	170.723	30.234	17,7	1,5
Bosna i Hercegovina	25.739	22.293	3.446	15,5	1,4
Crna Gora	3.752	3.245	507	15,6	1,2
Hrvatska	54.699	46.240	8.459	18,3	1,6
Makedonija	10.957	9.856	1.101	11,2	1,0
Slovenija	31.555	26.614	4.941	18,6	1,5
Srbija	74.255	62.475	11.780	18,8	1,7

Pre izdavanja za režijski dodatak.

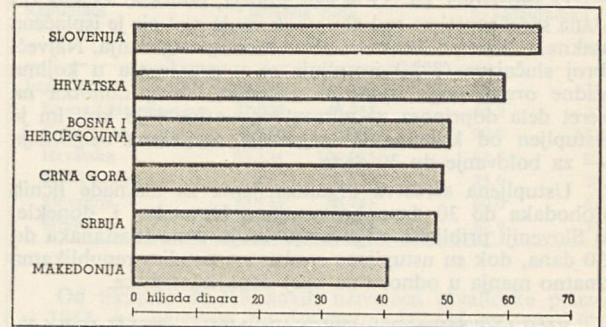
Ukupni rashodi fondova zdravstvenog osiguranja iznosili su 211,5 milijardi din. S obzirom da su ukupni prihodi iznosili 226,5 milijardi din., fondovi zdravstvenog osiguranja ostvarili su višak prihoda nad rashodima od 15 milijardi din. Međutim, pošto su neke komunalne zajednice imale viškove rashoda nad prihodima, stvarni viškovi iznose 15.433 miliona din., a manjkovi 474 miliona din. (tabela 4).

TABELA 4 — VIŠKOVI I MANJKOVI U FONDOVIMA ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA KOMUNALNIH ZAJEDNICA U 1963. PO REPUBLIKAMA

Republika	Višak		Manjak	
	broj zajednica	iznos u milionima	broj zajednica	iznos u milionima
Jugoslavija	117	15.433	13	474
Bosna i Hercegovina	17	1.371	—	—
Crna Gora	6	155	2	18
Hrvatska	26	1.972	4	160
Makedonija	16	708	—	—
Slovenija	17	1.371	7	296
Srbija	35	9.856	—	—

Višak rashoda nad prihodima imali su fondovi zdravstvenog osiguranja sledećih komunalnih zajednica: Bijelo Polje, Pljevlja, Gospić, Karlovac, Šibenik, Zagreb, Jesenice, Kamnik, Kočevje, Novo Mesto i Ljubljana (Moste, Šiška i Vič).

GRAFIKON 2 — IZDACI ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA PO OSIGURANIKU U 1963. PO REPUBLIKAMA (U hiljadama din.)

Rashodi zdravstvenog osiguranja⁴ u odnosu na 1962. povećani su za 18,9 milijardi din., odnosno za 10,2% (tabela 5). Ovi rashodi su veći u Bosni i Hercegovini za 11,8%, u Hrvatskoj za 13,4%, u Makedoniji za 9,8%, u Sloveniji za 17,9%, u Srbiji za 4,9%, dok su u Crnoj Gori manji za 4,5%.

TABELA 5 — STRUKTURA RASHODA ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA U 1962. I 1963. (U milionima din.)

Vrsta rashoda	1962	1963	Indeks (1962=100)
Ukupno	184.031	211.482	114,9
Ambulantno lečenje i zubna nega	44.470	48.595	109,3
Lečenje u stacionarnim zdravstvenim ustanovama	64.268	66.012	102,7
Lekovi	24.267	22.088	91,0
Putni troškovi	5.696	5.723	100,5
Ortopedske sprave i pomagala	1.896	1.898	100,1
Vakcinacije i naknade radnim organizacijama za troškove lečenja od povreda	—	4.470	—
Zdravstvena zaštita — svega	140.597	148.786	105,8
Naknada ličnog dohotka zbog bolesti i povreda	33.156*	39.889	120,3
Ostale naknade	8.933	10.129	113,4
Troškovi profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja invalida rada	—	3.117	—
Kamate i drugi rashodi	1.345	945	70,3
Svega	184.031	202.866	110,2
Premije za reosiguranje	—	8.616	—

* Bez naknade do 7 dana koje su isplaćivane na teret radnih organizacija.

Rashodi zdravstvene zaštite u celini, u odnosu na 1962. povećani su za 5,8% odnosno za 9,5%, ako se uzme u obzir da je u 1963. poslovna godina završena sa 31. decembrom (u 1962. 10 dana kasnije) i da su u rashodima 1963. sadržane naknade radnim organizacijama za troškove lečenja od povreda na radu za prvih 30 dana i troškovi u vezi sa merama za unapređenje zdravstvenog stanja osiguranika.

Iako je paušalni način plaćanja zdravstvenih usluga otežao utvrđivanje rashoda za pojedine vidove zdravstvene zaštite, procene ukazuju da je povećanje rashoda za ambulantno i bolničko lečenje nastalo uglavnom zbog povećanja cena ovih usluga. Prema proceni, troškovi bolničkog lečenja po jednom bolničkom danu iznosili su 2.732 din. u 1963. prema 2.440 din. u 1962.

Smanjenje rashoda za lekove za 9% rezultat je učešća osiguranika u plaćanju lekova (mada vrlo neznatno — od 60 dinara po jednom leku bez obzira na njegovu vrednost), što je uticalo i na opšte smanjenje potrošnje lekova.

⁴ Bez premija za reosiguranje.

Na ime lečenja zbog nesreće na poslu do 30 dana u 1963. ustupljeno je organizacijama 2.560 miliona din., dok je na ime ovog lečenja naplaćeno 536 miliona din.

U 1963. bila su 3,839.844 slučaja, odnosno 48,920.375 dana sprečenosti za rad zbog bolovanja za koje je isplaćena naknada ličnog dohotka iz zdravstvenog osiguranja. Najveći broj slučajeva (89%) iscrpljuje se u granicama u kojima radne organizacije isplaćuju naknadu ličnog dohotka na teret dela doprinosa za zdravstveno osiguranje koji im je ustupljen od komunalnih zajednica socijalnog osiguranja — za bolovanje do 30 dana.

Ustupljena sredstva organizacijama za naknade ličnih dohodaka do 30 dana bolovanja u Hrvatskoj i, donekle, u Sloveniji približno odgovaraju broju dana izostanaka do 30 dana, dok su ustupljena sredstva u ostalim republikama znatno manja u odnosu na broj dana izostanaka.

ZDRAVSTVENO OSIGURANJE ZEMLJORADNIKA.⁵ U 1963. donesen je novi Zakon o zdravstvenom osiguranju zemljoradnika, kojim je ovo osiguranje usklađeno sa principima organizacije i finansiranja određenim Zakonom o organizaciji i finansiranju socijalnog osiguranja. Zakonom nije menjan minimum prava koja se obezbeđuju osnovnim zdravstvenim osiguranjem bez neposrednog učešća zemljoradnika u troškovima zdravstvene zaštite.

Obim korišćenja zdravstvene zaštite zemljoradnika znatno je veći u opštinama i srezovima u kojima je uvedeno prošireno osiguranje.

Fondovi zdravstvenog osiguranja zemljoradnika. Ukupni prihodi fondova osnovnog i proširenog zdravstvenog osiguranja zemljoradnika u 1963. iznosili su 20,3 milijarde din., a ukupni rashodi 20,9 milijardi din. (tabela 6).

TABELA 6 — PRIHODI I RASHODI FONDOVA ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA ZEMLJORADNIKA U 1963. PO REPUBLIKAMA

(U milionima din.)

Republika	U k u p n o		Osnovno osiguranje		Prošireno osiguranje	
	prihodi	rashodi	prihodi	rashodi	prihodi	rashod
Jugoslavija	20.332	20.961	16.378	17.426	3.954	3.534
Bosna i Hercegovina	2.392	2.675	2.391	2.672	1	3
Crna Gora	264	277	264	277	—	—
Hrvatska	5.263	6.350	5.250	6.339	13	11
Makedonija	1.027	959	1.027	959	—	—
Slovenija	2.689	2.852	2.474	2.630	215	222
Srbija	8.697	7.874	4.972	4.549	3.725	3.298

Ukupni prihodi osnovnog i proširenog zdravstvenog osiguranja zemljoradnika u 1963. u odnosu na 1962. povećani su za 5,7%, a ukupni rashodi za 18,0%. Ukupni rashodi povećani su u Bosni i Hercegovini 26,0%, u Hrvatskoj 4,2%, u Makedoniji 13,0%, u Sloveniji 11,5%, u Srbiji 34,1%, dok su u Crnoj Gori manji za 1,7%.

Višak rashoda nad prihodima u ovim fondovima je posledica nepotpune naplate prihoda. Razrez doprinosa osnovnog zdravstvenog osiguranja zemljoradnika za 1963. sa prenetim dugovanjem iz proteklih godina iznosio je ukupno 22.959 miliona din., dok je iste godine naplaćeno 17.075 miliona din., odnosno 5.884 miliona din. manje.

PENZIJSKO OSIGURANJE⁶

Krajem 1963. u Jugoslaviji je bilo 264.325 užiivalaca lične penzije (14,4% više nego 1962) i 204.911 užiivalaca

porodične penzije (4,7% više nego 1962). Pri tom je porast broja užiivalaca ličnih i porodičnih, a naročito ličnih penzija bio relativno brži od porasta broja aktivnih osiguranika (tabela 7).

TABELA 7 — KORISNICI LIČNE I PORODIČNE PENZIJE U 1962. I 1963. PO REPUBLIKAMA

Republika	Ukupan broj užiivalaca ličnih penzija		Broj užiivalaca lične penzije na 1.000 aktivnih osiguranika		Ukupan broj užiivalaca porodične penzije	
	1962	1963	1962	1963	1962	1963
Jugoslavija	231.089	264.325	62	69	195.770	204.911
Bosna i Hercegovina	18.124	22.465	36	44	31.058	32.331
Crna Gora	4.752	5.375	55	65	5.119	5.350
Hrvatska	67.487	76.811	70	78	56.878	59.273
Makedonija	9.117	11.788	38	45	6.334	7.153
Slovenija	60.647	65.417	120	125	32.360	33.303
Srbija	70.962	82.469	50	57	64.021	67.501

Od ukupnog broja penzionisanih lica u 1963. godini 39,5% je ostvarilo penziju zaključno sa 55 godina života, 55,1% sa starošću preko 55 godina, dok su za 5,4% podaci o godinama starosti nepoznati.

Od ukupnog broja užiivalaca lične penzije u 1963. punu penziju uživalo je 70%, a nepunu penziju 30% užiivalaca. Prosečan penzijski staž užiivalaca penzije iznosio je 31 godinu, odnosno 32 godine za muškarce i 28 godina za žene.

Materijalni položaj penzionera. Povećanje penzijskih primanja u vezi sa povećanjem troškova života izvršeno je uvođenjem posebnog dodatka na penzije krajem 1961, kada su penzijska primanja povećana u proseku za oko 10%.

Pošto su u međuvremenu troškovi života porasli, Savezna skupština donela je 2. decembra 1963. Odluku o isplati jednokratnog dodatka na penziju. Prema ovoj odluci, u toku decembra 1963. užiivaocima penzije je isplaćen jednokratni mesečni dodatak u iznosu od 90% — 60% od iznosa penzije, zavisno od visine penzije, s tim da taj dodatak nije bio veći od 27.000 dinara. Na ime jednokratnog dodatka isplaćeno je oko 9 milijardi dinara.

Rešavanje o pravima osiguranika iz penzijskog osiguranja. Komunalni zavodi za socijalno osiguranje imali su u 1963. na rešavanju 78.036 novih zahteva za priznavanje prava na penziju: 54.852 zahteva za ličnu i 23.184 za porodičnu penziju. U toku godine rešeno je 69.607 zahteva (89,2%) i to 49.062 zahteva za ličnu penziju i 20.545 zahteva za porodičnu penziju.

U toku 1963. komunalni zavodi su rešili i 80.141 (od ukupno 87.966) zahteva za obnovu postupka i ponovno određivanje penzije i 12.035 (od ukupno 13.159) zahteva za prevođenje penzija.

U 1963. rešavano je 20.948 (od ukupno 21.819) žalbi na rešenja komunalnih zavoda za socijalno osiguranje, od čega je usvojeno 4.675, odbijeno 11.916, rešeno na drugi način 4.357 žalbi.

Protiv rešenja republičkih zavoda za socijalno osiguranje, donetih po žalbama u vezi sa pravima iz penzijskog osiguranja, pokrenuto je 3.170 upravnih sporova. U 2.094 slučaja tužba je odbijena, u 979 slučajeva tužba je usvojena pa su osporena rešenja poništena, dok su u 97 slučajeva tužioci odustali od tužbe. Vrhovnom sudu Jugoslavije podneta je 1.521 žalba od strane osiguranika, od kojih je usvojeno 175, a odbijeno 1.346 žalbi.

I pored toga što je u odnosu na 1962. broj podnetih zahteva i donetih rešenja povećan, skraćeno je trajanje postupka rešavanja prava iz penzijskog osiguranja. Od ukupno 69.607 rešenih prvih zahteva za priznavanje prava

⁵ Vidi: »Zdravstveno osiguranje poljoprivrednih proizvođača«, »Jug. pregled«, 1960, jun, str. 263—265 (17—19) i 1962, februar, str. 85—89 (3—7).

⁶ Vidi: »Jug. pregled«, 1958, januar, str. 39—42 (1—4) i 1960, jun, str. 265—266 (19—20).

iz penzijskog osiguranja u 1963. postupak je okončan u roku od 2 meseca u 52.119 zahteva, u roku od 2 do 6 meseci u 12.663 zahteva, u roku od 6 do 12 meseci u 3.657 zahteva i u roku od preko 12 meseci u 1.168 zahteva. Na duže trajanje postupka u znatnoj meri uticalo je čekanje na rešavanje nekog prethodnog pitanja koje se rešava van organa socijalnog osiguranja (kategorija radnog mesta, utvrđivanje učešća u NOB i sl.).

Fondovi penzijskog osiguranja. Ukupni prihodi fondova penzijskog osiguranja u 1963. iznosili su 134,4 milijarde din., a rashodi 130,3 milijarde din. Višak prihoda nad rashodima (4,1 milijardu din.) ostvaren je u svim republikama izuzev u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj (tabela 8).

TABELA 8 — PRIHODI I RASHODI PENZIJSKOG OSIGURANJA U 1963. PO REPUBLIKAMA

(U milionima din.)		
Republika	Prihodi	Rashodi
Jugoslavija	134.410	130.300
Bosna i Hercegovina	13.355	13.611
Crna Gora	3.303	3.299
Hrvatska	37.344	37.978
Makedonija	5.504	4.860
Slovenija	30.768	28.332
Srbija	44.136	42.220

Rashodi fondova penzijskog osiguranja su za 25,8% veći nego u 1962. (tabela 9).

TABELA 9 — STRUKTURA RASHODA PENZIJSKOG OSIGURANJA U 1962. I 1963.

(U milionima din.)			
Vrsta rashoda	1962	1963	Indeks (1962 = 100)
Ukupno	—	130.300	—
Lične penzije sa dodacima	55.152	67.880	123,1
Porodične penzije sa dodacima	25.682	28.332	110,3
Posebni dodatak učesnika NOB	1.772	1.647	93,0
Jednokratni dodatak	—	5.790	—
Doprinos za stambenu izgradnju i povlastice u vožnji	4.122	5.394	130,9
Ostali rashodi	758	1.002	132,2
Svega	87.486	110.045	125,8
Doprinos za zdravstvenu zaštitu i dodatak na decu penzionera	—	20.255	—

Do povećanja rashoda za penzije došlo je zbog povećanja broja korisnika penzije, povećanja visine penzija nekih kategorija od 1. jula 1962, kao i zbog većih penzija korisnika kojima je pravo ustanovljeno u 1963.

Od ukupno ostvarenih viškova fondova penzijskog osiguranja (5.000 miliona din.) raspoređeno je u fond sigurnosne rezerve 1.521, a u fond valorizacije rezerve 3.155 miliona din., dok je ostatak od 324 miliona din. prenet kao prihod 1964.

INVALIDSKO OSIGURANJE⁷

Krajem 1963. u celoj zemlji bio je ukupno 314.551 invalid rada (bez uživalaca prava na invalidninu), što je za 12,1% više nego 1962. (tabela 10).

Pored toga, krajem 1963. u celoj zemlji je bilo 57.444 uživaoca prava na invalidninu.

Invalidske penzije. Krajem 1963. u celoj zemlji bila su 274.274 uživaoca invalidske penzije. Broj novih uživalaca invalidske penzije u 1963. iznosio je 30.718 (prema 27.095 u 1962).

TABELA 10 — BROJ INVALIDA RADA U 1962. I 1963. PO REPUBLIKAMA

Republika	Ukupan broj invalida rada		Broj invalida rada na 1.000 aktivnih osiguranika	
	1962	1963	1962	1963
Jugoslavija	280.574	314.551	66,4	73,2
Bosna i Hercegovina	37.808	43.365	66,2	71,7
Crna Gora	8.841	9.300	90,0	103,2
Hrvatska	92.334	100.955	83,5	92,5
Makedonija	7.677	9.422	25,6	28,8
Slovenija	33.133	36.251	60,0	62,3
Srbija	100.781	115.258	62,9	70,8

Od ukupno 30.718 novih uživalaca invalidske penzije u 1963. na uživaoce do 30 godina života otpada 3,0%; od 31 do 45 godina života 16,7%; od 46 do 55 godina života 36,5%, a na uživaoce sa preko 55 godina života 36,5%.

Prosečna invalidska penzija u punom iznosu u 1963. bila je za 6,7% viša u odnosu na 1962.

Profesionalna rehabilitacija i materijalno obezbeđenje. Od primene novog Zakona o invalidskom osiguranju, tj. od 1959. do kraja 1963. pravo na profesionalnu rehabilitaciju steklo je 4.170 invalida rada. U 1963. ovo pravo ostvario je 841 invalid rada.

Od ukupnog broja invalida rada koji su ostvarili pravo na profesionalnu rehabilitaciju, 1.342 se nalaze na rehabilitaciji, 665 čeka da bude upućeno na rehabilitaciju, dok su 2.163 završila rehabilitaciju.

Zapošljavanje invalida rada. U 1963. pravo na zapošljavanje stekla su 5.202 invalida rada, tako da je počev od 1959. godine do kraja 1963. ovo pravo ostvarilo 36.107 invalida rada. Od toga je zaposlen 31.541, dok na zaposlenje čeka 4.566. Sa punim radnim vremenom zaposleno je 21.689, a sa skraćenim radnim vremenom 9.852 invalida rada.

Profesionalna rehabilitacija invalidne dece osiguranika. Do kraja 1963. izvršena je kategorizacija 16.000 dece osiguranika po uzrocima i stanju invalidnosti. Od toga pravo na profesionalnu rehabilitaciju ostvarilo je 2.332 dece, od kojih je 2.018 upućeno na rehabilitaciju.

Kapaciteti ustanova za rehabilitaciju invalidne dece su sledeći: 54 specijalne škole sa internatom, 323 specijalna odeljenja pri redovnim školama i drugim ustanovama, kao i 18 škola i zavoda za profesionalno osposobljavanje i 22 posebna odeljenja pri redovnim školama učenika u privredi. U svim navedenim školama i ustanovama za školovanje i profesionalnu rehabilitaciju invalidne dece ima 12.350 mesta, i sva su popunjena.

Rešavanje o pravima osiguranika iz invalidskog osiguranja U toku 1963. komunalni zavodi za socijalno osiguranje rešili su 170.124 (od ukupno 190.787) zahteva o pravima osiguranika iz invalidskog osiguranja, i to: 81.613 prvih zahteva, 70.735 zahteva za obnovu postupka, 3.870 zahteva za prevodenje, a ukinuli su i poništili u reviziji i po žalbi 13.906 rešenja. Postupak prilikom rešavanja pojedinih zahteva trajao je: do 2 meseca u 113.569 slučajeva; od 2 do 6 meseci u 42. 903 slučaja, i preko 6 meseci u 13.652 slučaja.

U 1963. republički i Pokrajinski zavod za socijalno osiguranje rešili su 26.125 (od ukupno 29.086) žalbi osiguranika na rešenja komunalnih zavoda za socijalno osiguranje. Od toga je 5.975 žalbi uvaženo, 17.318 je odbijeno, dok je u 2.832 slučaja tražena dopuna postupka. Postupak za rešavanje pojedinih žalbi trajao je u 18.729 slučajeva do 2 meseca; u 6.250 slučajeva od 2 do 6 meseci i u 1.146 slučajeva preko 6 meseci.

⁷ Vidi: »Jug. pregled«, 1958, mart. str. 131—133 (5—7) i 1961, januar, str. 27—30 (1—4).

Fondovi invalidskog osiguranja. Ukupni prihodi fonda invalidskog osiguranja u 1963. iznose 67,4 milijarde din., a ukupni rashodi 62,7 milijardi din. (tabela 11).

TABELA 11 — PRIHODI I RASHODI FONDOVA INVALIDSKOG OSIGURANJA U 1963. PO REPUBLIKAMA

(U milionima din.)		
Republika	Prihodi	Rashodi
Jugoslavija	67.361	62.741
Bosna i Hercegovina	8.252	8.021
Crna Gora	2.322	2.305
Hrvatska	22.398	21.090
Makedonija	2.116	1.807
Slovenija	8.597	7.782
Srbija	23.676	21.736

Rashodi fonda invalidskog osiguranja, bez doprinosa za zdravstvenu zaštitu i dodatak na decu, iznosili su 52,3 milijarde din., što u odnosu na 1962. predstavlja povećanje za 6,4 milijarde din., ili 14% (tabela 12).

TABELA 12 — STRUKTURA RASHODA FONDOVA INVALIDSKOG OSIGURANJA U 1962. I 1963.

(U milionima din.)			
Vrsta rashoda	1962	1963	Indeks (1962=100)
U k u p n o	—	62.741	—
Invalidske penzije sa dodacima (zaštitni, posebni, pomoć i nega)	38.610	44.561	115,4
Invalidnine	1.141	1.478	129,5
Jednokratni dodatak	—	2.655	—
Troškovi rehabilitacije i zapošljavanja	2.047	—	—
Investicije i dotacije u vezi sa rehabilitacijom	1.470	480	—
Doprinos za stambenu izgradnju i naknade saobraćajnim organizacijama	2.077	2.540	122,3
Ostali rashodi	550	607	110,4
S v e g a	45.895	52.321	114,0
Doprinos za zdravstvenu zaštitu i dodatak na decu	—	10.420	—

Ostvareni višak prihoda nad rashodima u fondovima invalidskog osiguranja raspoređen je u sigurnosnu rezervu 1.350 miliona din., u valorizacionu rezervu 2.992 miliona din. i za davanje namenskih kredita 116 miliona din., dok je ostatak od 162 miliona din. prenet kao prihod 1964

DODATAK NA DECU⁸

U 1963. dodatak na decu koristilo je 1,339.000 osiguranih za ukupno 2,726.000 dece.

Zavodi za socijalno osiguranje doneli su u 1963. godini 746.000 rešenja o pravu na dodatak na decu, i to: 174.000 rešenja o novim zahtevima.

Fondovi za dodatak na decu. Ukupni prihodi fondova za dodatak na decu u 1963. iznosili su 97,2 milijardi din., a ukupni rashodi 91,0 milijardu din. (tabela 13).

U odnosu na 1962. rashodi za dodatak na decu povećani su za 4,4%, što, ako se uzme u obzir povećanje dodatka na decu od 1. oktobra 1962, odgovara porastu broja dece za koju se dodatak isplaćuje.

⁸ Vidi: »Jug. pregled«, 1957, februar, str. 103—104 (1—2) i 1959, februar, str. 70 (4).

TABELA 13 — PRIHODI I RASHODI FONDOVA ZA DODATAK NA DECU U 1963. PO REPUBLIKAMA

(U milionima din.)		
Republika	Prihodi	Rashodi
Jugoslavija	97.168	91.034
Bosna i Hercegovina	16.173	15.574
Crna Gora	3.128	3.027
Hrvatska	21.199	19.134
Makedonija	10.433	10.378
Slovenija	11.589	10.724
Srbija	34.646	32.197

ORGANIZACIJA SLUŽBE
SPROVOĐENJA SOCIJALNOG OSIGURANJA

Zavodi za socijalno osiguranje. Socijalno osiguranje sprovodilo je u 1963. ukupno 89 zavoda za socijalno osiguranje, i to: 81 komunalni, 6 republičkih, Pokrajinski zavod AP Vojvodine i Savezni zavod za socijalno osiguranje. Umesto Oblasnog zavoda za socijalno osiguranje za područje AP Kosova i Metohije, koji je postojao do 1962. godine, formirano je odeljenje Republičkog zavoda za socijalno osiguranje Srbije u Prištini.

U 1963. osnovane su ukupno 323 filijale komunalnih zavoda umesto 290 filijala sreskih zavoda za socijalno osiguranje u 1962. Osnivanje filijala komunalnih zavoda bilo je uslovljeno veličinom teritorije, brojem osiguranika i razgranatošću mreže zdravstvenih ustanova na određenom području, saobraćajnim vezama, i sl.

*Kadrovi.*⁹ Krajem 1963. u svim zavodima za socijalno osiguranje bilo je zaposleno ukupno 13.729 radnika, i to 12.514 stručnih i 1.215 pomoćno-tehničkih. U odnosu na 1962. broj radnika je smanjen za 1,1%. Od toga je u komunalnim zavodima radio 12.321 radnik, i to u Bosni i Hercegovini 1.882, u Crnoj Gori 283, u Hrvatskoj 3.143, u Makedoniji 737, u Sloveniji 1.505 i u Srbiji 4.771.

Mada je obim poslovanja zavoda izmenjen u vezi sa obavezama radnih organizacija da likvidiraju i isplaćuju naknade ličnog dohotka iz zdravstvenog osiguranja za prvih 30 dana bolovanja, broj radnika u zavodima za socijalno osiguranje nije u odgovarajućoj meri smanjen, pošto je porastao broj osiguranika i uživalaca penzija, zatim su povećani poslovi zavoda u sprovođenju finansiranja socijalnog osiguranja. Veći broj zavoda još uvek ne preduzimaju mere u pravcu podizanja efikasnosti rada i ekonomičnijeg poslovanja. Nedovoljna opremljenost zavoda birotehničkim i mehanografskim sredstvima i mestimično loša organizacija rada pisarnica, službe prepisa i likvidatura iziskuju veći broj radnika nego što bi bilo potrebno da se administrativno-tehničko poslovanje organizuje na savremeniji način. Dalju racionalizaciju poslovanja u zavodima i efikasnost u radu otežava nepovoljna kvalifikaciona struktura radnika zavoda. Postoje znatne razlike u broju radnika i između zavoda kod kojih su razlike u broju osiguranika neznatne. Tako, na primer, Komunalni zavod u Mariboru ima 1.800 aktivnih osiguranika više, a u zavodu 50 radnika manje nego Komunalni zavod u Osijeku; Komunalni zavod u Banjaluci ima 800 osiguranika manje, a 46 radnika više nego Zavod u Bitoli.

U 1963. povećan je procent radnika koji su stekli višu ili visoku stručnu spremu, mada je taj porast još uvek nedovoljan.

U cilju poboljšanja kvalifikacione strukture i stručnog osposobljavanja radnika izvestan broj zavoda za socijalno osiguranje obezbeđuje stipendije za redovno školovanje svojih radnika na višim školama raznih profila (upravne, statističke, ekonomske, škole za socijalne radnike i dr.).

IZVOR: »Izveštaj Saveznog zavoda za socijalno osiguranje«.

⁹ Vidi: »Jug. pregled«, 1960, februar, str. 70—71 (6—7).

UČEŠĆE JUGOSLAVIJE U RADU KONFERENCIJE UN O TRGOVINI I RAZVOJU

Konferencija UN o trgovini i razvoju održana je u Ženevi od 23. marta do 16. juna 1964.

Konferencija je sazvana u cilju da se postave osnove za novu međunarodnu trgovinsku politiku, kako bi se ubrzao razvoj nerazvijenih zemalja, u kojima živi dve trećine svetskog stanovništva, i kako bi se premostio trgovinski jaz koji postoji između zemalja u razvoju i visoko industrijalizovanih zemalja.¹

Na Konferenciji je učestvovalo 119 država, 13 međunarodnih specijalizovanih ustanova, 11 međuvladinih i 40 nevladinih organizacija. U radu Konferencije učestvovalo je više od 1.500 delegata i posmatrača. Po broju učesnika to je bila najšira konferencija koja je ikad održana u svetu.

Konferenciju je otvorio generalni sekretar UN U Tant.

Za predsednika Konferencije izabran je dr Abdel Moneim El-Kaissouni, ministar finansija, budžeta i planiranja UAR, a za predsednike pet glavnih komiteta izabrani su: Bernard Gispun (Argentina) — Prvi komitet (međunarodni siroviniski problemi); T. Swaminathan (Indija) — Drugi komitet (trgovina gotovim proizvodima i polupreradevinama); Janez Stanovnik (Jugoslavija) — Treći komitet (unapređenje nevidljive trgovine zemalja u razvoju i finansiranje u cilju proširenja međunarodne trgovine); A. E. Howson-Wright (Nigerija) — Četvrti komitet (međunarodni aranžmani, metodi i aparat za sprovođenje mera u vezi sa proširenjem međunarodne trgovine) i sir Ronald Walker (Australija) — Peti komitet (ekspanzija međunarodne trgovine i njen značaj za privredni razvoj, kao i uticaj regionalnih privrednih grupacija). Za izvestioca Konferencije izabran je Georges Hakim (Liban). Konferencija je izabrala za 27 potpredsednika delegate Belgije, Francuske, Norveške, Savezne Republike Nemačke, SAD, Španije i Velike Britanije (zapadne zemlje); Čehoslovačke, Poljske, Rumunije i SSSR (istočnoevropske zemlje); Etiopije, Filipina, Irana, Japana, Kameruna, Madagaskara, Maroka, Pakistana i Senegala (afro-azijske zemlje); Brazila, Kolumbije, Kostarike, Meksika i Perua (latinskoameričke zemlje).

Generalni sekretar Konferencije, dr Raul Prebisch, podneo je izveštaj pod naslovom »Ka novoj trgovinskoj politici u cilju razvoja«, u kome je izneo glavne ciljeve nove međunarodne trgovinske politike.

Jugoslovensku delegaciju su sačinjavali: šef delegacije Vladimir Popović, predsednik Odbora za spoljne poslove i međunarodne odnose Saveznog veća Savezne skupštine; pomoćnik šefa delegacije Augustin Papić, zamenik saveznog sekretara za spoljnu trgovinu i članovi: Vojin Guzina, pomoćnik državnog sekretara za inostrane poslove; Leo Mates, direktor Instituta za međunarodnu politiku i privredu; Janez Stanovnik, profesor Univerziteta u Ljubljani; dr Aleksandar Goldštajn, profesor Univerziteta u Zagrebu; Stanislav Kopčok, šef Stalne delegacije SFRJ pri OUN u Ženevi; Budimir Lončar, opunomoćeni ministar u DSIP; Rikard Lang, profesor Univerziteta u Zagrebu; Janvid Flere, šef kabineta predsednika Odbora SIV za ekonomske odnose sa inostranstvom; Leon Rip, državni savetnik;

Milan Aleksić, direktor Instituta za spoljnu trgovinu; Branislav Čolanović, direktor Instituta za ekonomiku industrije SR Srbije i Janko Potočnik, sekretar Republičkog sekretarijata za turizam SR Slovenije.

Jugoslavija je imala mesto predsednika Trećeg komiteta (Janez Stanovnik) i bila je član Generalnog komiteta; zatim je bila član: radne grupe Drugog komiteta za pitanja uvoza industrijskih proizvoda i polufabrikata iz zemalja u razvoju, radne grupe Trećeg komiteta za pitanja brodarstva, potkomiteta Petog komiteta za probleme zemalja bez izlaza na more i radne grupe istog komiteta za izradu principa međunarodne trgovinske politike, u kojoj je imala mesto predsednika (Rikard Lang).

Predsednik Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Josip Broz Tito uputio je (23. marta 1964) poruku Konferenciji, u kojoj je, između ostalog, rekao: »Vaš skup predstavlja izvanredno značajan događaj u međunarodnim odnosima i pobuđuje velike nade da će međunarodna zajednica moći da ostvari bolje uslove za opšti napredak u svijetu i, posebno, za ubrzani privredni rast zemalja u razvoju. Konferencija će time dati krupan doprinos u poboljšanju prilika u svijetu i učvršćenju mira.« Napomenuvši da su ekonomski razvitak i socijalni napredak svih zemalja u zajedničkom interesu čitave međunarodne zajednice, predsednik Tito je istakao da postojeći međunarodni odnosi »nisu omogućavali da se riješi niz problema. Jedan od tih najvažnijih problema je, svakako, neravnomjerni razvitak u svijetu i njegove posljedice po međunarodne odnose. To predstavlja ključni problem ne samo za dalji razvoj nedovoljno razvijenih područja, već, po našem dubokom ubjeđenju, i za dalji prosperitet industrijski razvijenih područja. Brz privredni i društveni razvitak zemalja koje su nedavno stekle nezavisnost je najhitnija potreba u cilju njihovog ravnopravnog uključivanja u međunarodnu ekonomsku saradnju, zbog čega je nužna neodložna i efikasna međunarodna akcija. Isto tako, uklanjanje raznih prepreka širokoj međunarodnoj saradnji nesumnjivo će, pored ekonomske koristi, znatno doprinijeti i boljim opštim odnosima među narodima i državama«.

Govoreći u *generalnoj debati*, 25. marta 1964, šef jugoslovenske delegacije Vladimir Popović, izneo je osnovne poglede jugoslovenske vlade na sve probleme koji se nalaze na dnevnom redu Konferencije. Pošto je napomenuo da je Jugoslavija jedan od inicijatora ovakvog međunarodnog skupa, Vladimir Popović je izrazio zadovoljstvo što je ideja Beogradske konferencije šefova država i vlada neangažovanih zemalja naišla na tako široku i jednodušnu podršku.¹

»Od ogromnog je značaja — rekao je Vladimir Popović — što su sve zemlje u razvoju uvek nalazile zajedničke činioce i istupale jedinstveno po svim osnovnim problemima koji su na dnevnom redu Konferencije. One će i ovoga puta tako postupiti i dati konstruktivan doprinos da se postigne jedinstvena platforma Konferencije za rešavanje problema ubranog razvoja manje razvijenih zemalja kao ključnog problema svetske privrede i ekonomskih odnosa uopšte.« Vladimir Popović je dodao da će Jugoslavija »pozdraviti sve napore i predloge svih razvijenih zemalja koje teže postizanju istog cilja«.

Pošto je naglasio da je problem nedovoljno razvijenih zemalja centralni problem savremenih odnosa i da sve veće razlike u nivou privredne razvijenosti ozbiljno zaoštravaju političke odnose uopšte, šef jugoslovenske delegacije je rekao da »mnogobrojne i različite smetnje na koje nedovoljno razvijene zemlje nailaze i ograničavanja koja im stoje na putu, kao i stalno povećavanje jaza koji ih deli od razvijenih zemalja, predstavljaju sve veću prepreku za dalji razvoj proizvodnih snaga i za primenu naučnih i tehničkih dostignuća«. Šef jugoslovenske delegacije je zaključio da je zbog svega toga »danas ubrzani razvoj zemalja u razvoju, kao neophodan uslov opšteg ekonomskog napretka, u interesu svih naroda, a ova Konferencija od podjednako velikog značaja za sve«.

Govoreći o snagama koje pokreću ekonomski rast, Vladimir Popović je rekao: »Nacionalni naponi su naj-

¹ Vidi: »Pripreme za Konferenciju UN o trgovini i razvoju«, »Jug. pregled«, 1964, mart, str. 139—144 (31—36).

bitniji uslov u pokretanju i održavanju ubrzanog razvoja i njegovog planiranja, u aktivizaciji svih nacionalnih snaga i u borbi za ekonomsku ravnopravnost. Istovremeno, iskustvo pokazuje da se maksimalno korišćenje unutrašnjih izvora, organizacija ubrzanog razvoja, uspešno investiranje, kao i obezbeđenje međunarodne podrške nacionalnom privrednom razvoju, najuspešnije ostvaruju jačanjem javnog sektora i njegovih institucija, uz paralelno sprovođenje potrebnih unutrašnjih strukturalnih promena u zemljama u razvoju. Vladimir Popović je u vezi sa tim podvukao da »međunarodna zajednica treba da omogući te promene, a ne da ih, nastavljajući praksu iz prošlosti, sprečava ili otežava«.

Iznoseći gledišta jugoslovenske delegacije o međunarodnoj pomoći, Vladimir Popović je rekao da bi trebalo da ona najpre dode do izražaja kroz mehanizam međunarodnog finansiranja, povoljne uslove razmene, proširenu stručnu i tehničku pomoć, kao i kroz sve ostale oblike ekonomskog razvoja i planiranja.

»Trajno rešenje postojećih ekonomskih problema zemalja u razvoju — rekao je dalje šef jugoslovenske delegacije — ne može se postići bez diverzifikacije proizvodnje i stalnog porasta udela industrijskih proizvoda i polupreradevina u njihovom izvozu. Neophodno je da Konferencija izradi i usvoji jedan široki program akcija koji bi omogućio ostvarenje ove neodložne potrebe i time pripremio teren za trajnu ekspanziju međunarodne razmene u celini.«

»Međunarodna trgovina — rekao je dalje Vladimir Popović — kao najznačajniji mehanizam jedinstvenog povezivanja nacionalnih ekonomija, od izvanrednog je značaja. Međutim, da bi ona doprinela izmeni strukture proizvodnje zemalja u razvoju, i time stvaranju materijalne baze za ravnopravniji odnos među narodima, neophodno je da se izmene i načela na kojima se ona zasniva«. Pošto je naveo da što hitnije eliminisanje svih ograničenja koja ometaju izvoz zemalja u razvoju i davanje povlašćenog tretmana bez reciprociteta u bilo kom vidu predstavljaju »osnovne principe nove dinamične međunarodne trgovinske politike«, Vladimir Popović je rekao da »samo u tako izmenjenim uslovima, neodložne i odlučne akcije u cilju povećanja obima izvoza i izvoznih primanja zemalja u razvoju mogu dovesti do uspeha«.

»Imajući u vidu sadašnju strukturu izvoza zemalja u razvoju — rekao je šef jugoslovenske delegacije — mere za obezbeđenje stabilnosti povećanja prihoda od izvoza primarnih proizvoda imaju najveći značaj. Zato je potrebno što hitnije prići ukidanju carinskih i drugih prepreka i ograničenja koja limitiraju izvoz ovih proizvoda na tržišta razvijenih zemalja. Jugoslavija će podržati sve predloge čija bi realizacija vodila najefikasnijem obezbeđenju povećanja izvoza, stabilizaciji cena primarnih proizvoda i njihovog dovođenja u sklad sa cenama kapitalnih dobara koja uvoze zemlje u razvoju«.

Na kraju svog izlaganja Vladimir Popović je izjavio da vlada Jugoslavije »vidi u ovoj Konferenciji krupnu manifestaciju opšte solidarnosti svih zemalja da pruže svoj doprinos rešavanju hitnih ekonomskih problema s kojima smo danas suočeni i učvršćenju trajnog mira u svetu«.

PRINCIPI

MEĐUNARODNE EKONOMSKE SARADNJE

Jugoslovenska delegacija podnela je Konferenciji UN o trgovini i razvoju *Predlog deklaracije o principima međunarodne ekonomske saradnje* (E/Conf. 46/91, 26. mart 1964). Deklaracija glasi:

»1. Ekonomski razvoj i socijalni napredak svih zemalja u zajedničkom je interesu i zajednička je briga cele međunarodne zajednice. Sve zemlje se stoga obavezuju da organizovano i sistematski preduzimaju mere za unapređenje univerzalne i ravnopravne ekonomske saradnje u cilju ubrzanja privrednog razvoja u svetu.

2. Odlučivanje o društveno-ekonomskim odnosima, u kojima pojedine zemlje ostvaruju privredni razvoj, predstavlja isključivo pravo naroda tih zemalja. Svaki pokušaj mešanja i pritiska spolja da se ti odnosi izmene osuđuje se kao postupak suprotan duhu i slovu Povelje Ujedinjenih nacija.

3. Svaka država ima suvereno pravo da raspolaže svojim prirodnim bogatstvima u interesu ekonomskog razvoja i blagostanja sopstvenog naroda.

4. Ubrzani ekonomski razvoj svake zemlje zavisi u prvom redu od napora koje sama ulaže. Da bi ti naporu u što potpuniji meri dali rezultate, treba da budu potpomognuti širokom i koordiniranom međunarodnom akcijom na svim područjima ekonomske aktivnosti.

5. Svaka novooslobođena zemlja ima pravo na posebnu ekonomsku pomoć preko UN i njihovu punu podršku u cilju olakšanja sopstvenih napora za jačanje ekonomske osnove svoje nezavisnosti i otklanjanja svakog mogućeg pokušaja mešanja i potčinjavanja spolja.

6. Ekonomski odnosi među državama treba da počivaju na Povelji UN i na principima ove deklaracije.

7. Unapređenje ekonomske saradnje među državama, bez obzira na razlike u stepenu njihove ekonomske razvijenosti ili u njihovim društveno-ekonomskim sistemima, treba da doprinosi učvršćenju mira u svetu i jačanju politike miroljubive koegzistencije.

8. Svi oblici ekonomskih odnosa među zemljama moraju se zasnivati na poštovanju suvereniteta, ravnopravnosti i nemešanja u unutrašnje poslove drugih zemalja.

Sve zemlje treba da se uzdržavaju od preduzimanja mera koje nanose štetu drugim zemljama, kao i da pristupe otklanjanju svih oblika diskriminacije, kao i svih drugih prepreka koje stoje na putu razvijanja ravnopravnih i uzajamno korisnih ekonomskih odnosa među državama.

Unapređenje međunarodne saradnje u cilju ubrzanja opšteg ekonomskog rasta u svetu zahteva da se uklone i svi oblici diskriminacije koji postoje u ekonomskim odnosima među državama sa različitim društveno-ekonomskim sistemima.

Sve probleme koji nastaju u ekonomskim odnosima zainteresovane države treba da rešavaju putem konsultacija, pregovaranjem i sporazumevanjem.

9. Međunarodna saradnja na polju trgovine, finansiranja i ekonomskih odnosa uopšte treba da bude usmerena ka ubrzanju privrednog rasta zemalja u razvoju i time doprinese progresivnom smanjenju i konačnom eliminisanju jaza koji postoji između zemalja u razvoju i razvijenih zemalja.

Diverzifikacija privreda zemalja u razvoju putem industrijalizacije i unapređenja poljoprivredne proizvodnje treba da dovede do nove međunarodne podele rada, u skladu sa potrebama i interesima zemalja u razvoju i svetske privrede u celini.

10. Razvijene zemlje treba da pruže koncesije i olakšice zemljama u razvoju, bez reciprociteta obaveza s njihove strane i bez primene ovog tretmana na razvijene zemlje. Pri tome je, međutim, potrebno posvetiti posebnu pažnju onim zemljama koje se nalaze na najnižem stepenu ekonomske razvijenosti, a naročito u pogledu finansiranja razvoja i pružanja tehničke pomoći.

11. Zemlje u razvoju imaju pravo na zaštitu i subvencionisanje svoje mlade industrije u cilju obezbeđenja diverzifikacije spoljne trgovine i ubrzanja privrednog razvoja.

Zemlje u razvoju mogu davati uzajamne povlastice bez obaveze primene tih povlastica na razvijene zemlje.

12. Regionalne ekonomske integracije zemalja u razvoju i drugi oblici ekonomskog povezivanja ovih zemalja treba da služe za punije i racionalnije korišćenje njihovih privrednih izvora i za stvaranje što povoljnijih uslova za njihovu industrijalizaciju. Zemlje učesnice u ovakvim aranžmanima treba da vode računa o interesima drugih zemalja u razvoju.

13. Regionalne ekonomske grupacije razvijenih zemalja, koje stvaraju posebne pogodnosti za svoje učesnike, ne treba ni u kom slučaju da dovedu treće zemlje, a posebno zemlje u razvoju, u nepovoljniji položaj i treba da preuzmu obavezu da u što kraćem roku uklone štetne posledice koje iz ovakvih aranžmana proizlaze ili mogu proizlaziti za treće zemlje.

14. U cilju obezbeđenja trajnog povećanja izvoza i izvoznih primanja zemalja u razvoju potrebno je da razvijene zemlje ukinu carinske i sve druge prepreke za uvoz sirovina i tropskih proizvoda iz zemalja u razvoju; da ublaže i eliminišu zaštitne mere za poljoprivredne proizvode umerene zone napuštanjem politike agrarnog protekcionizma; da snize carinske i druge prepreke za uvoz gotovih proizvoda, izrađenih u potpunosti ili najvećim delom od sirovina koje proizvode zemlje u razvoju, kao i da preduzimaju druge mere koje služe istom cilju.

15. Međunarodni robni sporazumi, kao i bilateralni dugoročni ugovori ili slični aranžmani, koji se odnose na trgovinu primarnih proizvoda, treba da služe povećanju izvoza i stabilizaciji tržišta ovih proizvoda na bazi pravičnih cena.

16. Razvijene zemlje su dužne da pruže pomoć zemljama u razvoju za otklanjanje štetnih posledica, do kojih dolazi zbog smanjenja potražnje za primarnim proizvodima usled tehnološkog procesa i povećanja proizvodnje supstituta, i da na taj način omoguće strukturalna prilagođavanja u privredi zemalja u razvoju.

17. Razvijene zemlje treba da daju preferencijale na nediskriminacionoj osnovi, bez reciprociteta za sve polupreradevine i gotove proizvode koje izvoze zemlje u razvoju, kao i da preduzimaju druge pozitivne mere kojima se potpomažu napor zemalja u razvoju za poboljšanje strukture spoljne trgovine i povećanje prihoda od izvoza. Preferencijali koji se odobravaju po ovom osnovu neće se primenjivati u robnoj razmeni između razvijenih zemalja.

18. Zemlje uvoznice primarnih proizvoda treba da naknade zemljama izvoznicama gubitke u prihodima od izvoza, do kojih dolazi usled nepovoljnog razvoja odnosa razmene (terms of trade). U tom cilju potrebno je da se osnuje, u okviru i pod kontrolom UN, poseban fond za kompenzatorno finansiranje, čija bi se sredstva koristila za finansiranje programa ekonomskog razvoja zemalja u razvoju.

19. U obostranom je interesu kako zemalja u razvoju, tako isto i razvijenih zemalja, da se obezbedi stalno rastući priliv međunarodnih finansijskih sredstava za potrebe privrednog razvoja zemalja u razvoju i proširenje međunarodne trgovine u celini. Priliv ovih sredstava treba da po obimu, nameni i uslovima odgovara potrebama programa privrednog razvoja pojedinih zemalja i regiona, uzimajući pri tom u obzir intenzitet unutrašnjih napora.

Dodeljivanje međunarodnih finansijskih sredstava ma iz kojih izvora ne sme da sadrži nikakve vojne, političke i za zemlje korisnice neprihvatljive ekonomske uslove.

20. Međunarodno finansiranje zemalja u razvoju treba u sve većoj meri da proističe iz javnih izvora i da ima multilateralni karakter. U tu svrhu sve zemlje treba da doprinesu stvaranju odgovarajućih fondova UN, koji bi prvenstveno služili finansiranju nacionalnih i regionalnih privrednih planova zemalja u razvoju.

Doprinosi koje pojedine zemlje treba, srazmerno svojim mogućnostima, da uplaćuju u fondove UN za kapitalno finansiranje treba da budu u dovoljnim iznosima, tako da se obezbedi stalnost finansijske pomoći zemljama u razvoju na dugoročnoj osnovi.

Za alimentiranje ovih fondova biće takođe upotrebljen deo sredstava koji se bude dobio od ušteđa u izdacima za naoružanje.

21. Zemljama u razvoju treba olakšati rešavanje teškoća u bilansu plaćanja putem konverzije njihovih javnih dugova, odlaganjem otplata ranije korišćenih kredita i zajmova,

odobravanjem izvoznih kredita preko međunarodnih finansijskih institucija, kao i drugim adekvatnim merama koje služe ovom cilju.

22. Uspostavljanje nove međunarodne trgovinske politike zahteva istovremeno usvajanje odgovarajućih izmena u međunarodnoj monetarnoj i finansijskoj politici koje treba da dovedu do prilagođavanja postojećih međunarodnih monetarnih i finansijskih institucija potrebama ubrzanog razvoja zemalja u razvoju. U tom cilju je potrebno, pre svega, da te institucije povećaju obim svoje aktivnosti i da svojim organizacionim izmenama obezbede adekvatno učešće zemalja u razvoju u radu tih institucija.

23. Međunarodna zajednica je dužna da pomogne zemljama u razvoju u razvijanju pomorskog i ostalih vidova transporta, u unapređenju turizma, kao i u poboljšanju uslova prevoza i osiguranja robe, kako bi se povećali prihodi i smanjili rashodi ovih zemalja u svim oblicima nevidljive trgovine.

24. Naučna i tehnička dostignuća treba učiniti dostupnim svim zemljama pod povoljnim uslovima. U tom cilju treba dati najveći podsticaj jačanju naučne i tehničke saradnje među državama kako u okviru UN, tako i kroz druge multilateralne i bilateralne sporazume. Zemljama u razvoju treba putem povećanja tehničke pomoći i razvijanja raznih oblika proizvodne saradnje omogućiti da u što kraćem roku i na što široj osnovi primenjuju naučna i tehnička dostignuća, da osposobljavaju vlastite kadrove u skladu sa zahtevima bržeg ekonomskog razvoja.

25. U cilju olakšanja međunarodne razmene robā i prometa putnika, sve zemlje treba da liberalizuju ulaz i tranzit svih sredstava transporta pod normalnim uslovima i na principu nediskriminacije.

Svim kontinentalnim državama treba da se prizna slobodan pristup lukama, korišćenje luka i uživanje pune slobode tranzita i drugih olakšica koje se obično daju. U tu svrhu treba da se zaključe bilateralni sporazumi sa obalnim državama.

26. Za sprovođenje u život načela sadržanih u ovoj Deklaraciji, kao i drugih odluka Konferencije UN o trgovini i razvoju, potrebno je da se osnuje adekvatna međunarodna organizacija.

Na zasedanju Petog komiteta, 5. maja 1964, član jugoslovenske delegacije Rikard Lang dao je obrazloženje principa koji su sadržani u predlogu deklaracije koju je jugoslovenska delegacija podnela Konferenciji.

Jugoslovenski predlog deklaracije o principima međunarodne ekonomske saradnje poslužio je, zajedno s predlozima drugih zemalja, kao osnova za izradu zajedničkog predloga grupe 75 zemalja, koji je bio baza za utvrđivanje tih principa u Petom komitetu, odnosno na Konferenciji.

Učešće i uloga Jugoslavije u radu radne grupe Petog komiteta za izradu principa međunarodne trgovinske politike, koju su sačinjavale 34 zemlje učesnice Konferencije, kao i Komiteta u celini, bili su vrlo značajni. Jugoslavija je dala naročito značajan doprinos u izgradnji jedinstvenih stavova zemalja u razvoju o pitanju formulisanja novih principa u međunarodnim ekonomskim odnosima.

ORGANI ZA SPROVOĐENJE MERA NOVE MEĐUNARODNE EKONOMSKE POLITIKE

Delegacija Jugoslavije zalagala se na Konferenciji za stvaranje odgovarajućeg mehanizma koji bi sprovodio u život odlike Konferencije. Govoreći o tome pitanju u Četvrtom komitetu, 9. aprila 1964, član jugoslovenske delegacije Leo Mates istakao je da vlada SFRJ zastupa ideju stvaranja nove međunarodne organizacije za trgovinu i razvoj, s tim da se u međuvremenu, dok se takva nova organizacija ne stvori, kao privremeno rešenje prihvati periodično održavanje Konferencije UN o trgovini i razvoju. Pošto je istakao da su postojeće institucije, iako su dale

rezultate, služile, uglavnom, ograničenim ciljevima, jugoslovenski predstavnik je izneo mišljenje da one treba da budu izmenjene i prilagođene novom sistemu koji će se stvoriti na Konferenciji i u čijem će centru biti nova međunarodna organizacija za trgovinu i razvoj.

U smislu ovog osnovnog stava o pitanju stvaranja nove organizacije, jugoslovenska delegacija bila je jedan od predlagača *nacrta rezolucije*, koju je Četvrtom komitetu podnela grupa od 70 zemalja u razvoju. Nacrt je prvobitno bio sastavljen iz dva dela. U prvom delu govori se o uspostavljanju odgovarajuće organizacije, koja bi imala karakter univerzalnosti i dovoljno autoriteta da obezbedi sprovođenje svojih vlastitih odluka i odluka UN u vezi sa međunarodnom trgovinom i razvojem. Ova organizacija bi imala kao stalni zadatak podsticanje svih akcija koje se odnose na međunarodnu trgovinu i razvoj, pri čemu bi imala u vidu različite stope rasta zemalja u razvoju.

U drugom delu nacrt rezolucije sadrži preporuke Generalnoj skupštini UN da na XIX zasjedanju preduzme sledeće mere:

- da produži rad Konferencije o trgovini i razvoju, koja bi postala organ Generalne skupštine, s tim da se periodično sastaje, i to počev najdocije od 1966. i u razmacima od najmanje 2, a najviše 3 godine. Konferencija bi, pored ostalih svojih funkcija, bila obavezna da, kao organ Generalne skupštine, unapređuje međunarodnu trgovinu i razvoj;

- da svaka država predstavljena na Konferenciji ima jedan glas. Odluke Konferencije o svim suštinskim pitanjima donosile bi se dvotrećinskom većinom, a po proceduralnim pitanjima običnom većinom glasova;

- da se uz Konferenciju obrazuje Izvršni savet, koji bi imao 52 člana. Raspored mesta u Savetu bio bi izvršen po istoj regionalnoj osnovi kao za Generalni komitet Konferencije;

- da Savet radi u ime Konferencije između dva njena zasjedanja. On bi podnosio izveštaje Konferenciji, a u godinama kad Konferencija ne zaseda — direktno Generalnoj skupštini UN. Svaki član Saveta imao bi jedan glas, a odluke bi se donosile prostom većinom glasova;

- da Savet može da uspostavi specijalizovane komisije za razna područja. Komisije bi imale po 27 članova izabranih od strane Saveta;

- da odmah uspostavi Stalni sekretarijat u okviru UN koji bi obavljao administrativne i slične poslove za Konferenciju, Savet, komisije i druga supsidijarna tela Konferencije. Na čelu Sekretarijata bi bio generalni sekretar Konferencije, koga bi postavljao generalni sekretar UN i potvrđivala Generalna skupština;

- da izdaci za Konferenciju i supsidijarna tela padnu na teret budžeta UN.

Ovaj nacrt prihvaćen je od strane Petog komiteta sa 83 glasa (20 protiv i 3 uzdržana).

Odluka o periodičnosti Konferencije sa Savetom i Sekretarijatom predstavlja, u stvari, prvu etapu u stvaranju jedne nove univerzalne međunarodne organizacije o trgovini i razvoju.

Pri usklađivanju stavova u vezi sa funkcionisanjem mehanizma koji je Komitet prihvatio najveće teškoće su se pojavile o pitanju kako će se glasati na zasjedanjima Konferencije i da li će ona biti vezana za Generalnu skupštinu ili Ekonomsko-socijalni savet UN. Kompromis u pogledu glasanja nađen je u specijalnoj proceduri koncilijacije, koja se sastoji u tome, da se, pre nego što se pride glasanju po pojedinim preporukama, obezbedi takav stepen saglasnosti, koji bi mogao biti dovoljan kao baza za usvajanje a zatim i sprovođenje preporuke. U pogledu druge teškoće, zemlje u razvoju su uspele da se ne prihvati da Konferencija bude vezana za Ekonomsko-socijalni savet UN, smatrajući da takvo rešenje ne bi predstavljalo skoro nikakvo poboljšanje prema već postojećem stanju.

PROBLEMI FINANSIRANJA NEDOVOLJNO RAZVIJENIH ZEMALJA

Govoreći 6. aprila 1964. u Trećem Komitetu, šef jugoslovenske delegacije Vladimir Popović je izneo jugoslovensko gledište o problemu finansiranja nedovoljno razvijenih zemalja, o obimu, uslovima i metodima finansiranja, o problemima bilateralnog i multilateralog finansiranja, o nužnosti finansiranja kroz UN, kao i o problemima neobne razmene. Šef jugoslovenske delegacije je podvukao da se bez uspešnog rešenja finansijskih problema ne može zamisliti otklanjanje jaza u trgovinskim i platnim bilansima zemalja u razvoju.

»Finansiranje razvoja — rekao je Vladimir Popović — predstavlja bitan element nove privredne politike u svetu koju naša Konferencija treba da inauguriše. Time je istovremeno rečeno i to, da i međunarodno finansiranje mora da postane instrument za unapređenje razvoja u svetu i mora da se uskladi sa ostalim smernicama i elementima nove svetske privredne politike.«

Šef jugoslovenske delegacije je rekao da finansiranje razvoja podrazumeva veliki broj ekonomsko-političkih mera na raznim područjima, ali da ih sve treba kompleksno tretirati, jer se sve one međusobno dopunjuju.

Jugoslovenska delegacija je podnela Konferenciji poseban *Memorandum o finansijskim problemima* (E/Conf. 46/95, 3. aprila 1964). U njemu se iznosi gledište da su problemi međunarodne trgovine, međunarodnog finansiranja i razvoja tesno povezani i da stoga nije moguće rešiti probleme razvoja bez zadovoljavajućeg rešenja finansijskog pitanja. U nerazvijenim zemljama investiciona ulaganja po stanovniku iznose svega 1/20 istih ulaganja u visokorazvijenim zemljama. Usled niskog nivoa nacionalnog dohotka, zemlje u razvoju ne mogu da postignu onu stopu akumulacije koju su postigle industrijske zemlje. Osim toga, platni bilans zemalja u razvoju pokazuje stalno sve veći deficit.

Prema statističkim podacima koje navodi *Memorandum* neto-iznos međunarodnog finansiranja zemalja u razvoju treba da se udvostruči u idućim godinama, ako se žele postići ciljevi predviđeni u dekadi Ujedinjenih nacija. Međutim, i u tom slučaju taj iznos bi zadovoljio samo jednu petinu investicija nužnih za zemlje u razvoju i ne bi pokrio deficit koji potiče iz pogoršanja uslova razmene. Da bi se mogao udvostručiti neto-iznos finansiranja zemalja u razvoju, bilo bi potrebno da industrijske zemlje povećaju svoj doprinos na 1% svog nacionalnog dohotka.

U *Memorandumu* se dalje ističe da problem međunarodnog finansiranja nije samo u njegovom obimu, nego i u uslovima i sistemima finansiranja. U današnjim uslovima krediti odobreni zemljama u razvoju predstavljaju preteran teret za njihov platni bilans. Samo plaćanje kamata na javne dugove zemalja u razvoju smanjilo je poslednjih godina povećanje njihovih izvoznih primanja, a otplate zajmova će se u sledećim godinama toliko povećati da će zemlje u razvoju biti primorane da smanje i svoje investicije i svoj uvoz. Zbog toga je potrebno da se postave nove osnove za politiku međunarodnog finansiranja, kako bi se povećao obim i poboljšao način finansiranja i kako bi se međunarodne finansijske ustanove prilagodile novim potrebama i stvorio sistem finansiranja u okviru UN.

»Napred navedeni principi i ciljevi međunarodnog finansiranja mogu da budu primenjeni i postignuti u okviru UN — kaže se u *Memorandumu* — jer, po mišljenju jugoslovenske delegacije, jedino je u okviru ove organizacije moguće postići široku i univerzalnu saradnju između razvijenih i manje razvijenih zemalja. Ovo međunarodno finansiranje imalo bi, sa svoje strane, najveći značaj za poboljšanje ekonomske i političke saradnje u celom svetu. Pored toga, ova saradnja između razvijenih i manje razvijenih zemalja obezbedila bi, takođe, maksimalno mobilizaciju nacionalnih sredstava i na taj način efikasnu upotrebu međunarodne pomoći.«

Pošto su istaknuti naponi koje zemlje u razvoju čine već više od deset godina u pravcu stvaranja *Fonda UN* za

ekonomski razvoj (SUNFED), u Memorandumu se predlaže da Konferencija donese odluku o njegovom formiranju. Kroz ovu ustanovu zemlje u razvoju mogle bi dobiti dugoročne i kratkoročne zajmove, a zemlje sa najnižim nacionalnim dohotkom i finansijska sredstva u obliku poklona. Doprinosе ovom fondu davale bi na prvom mestu industrijalizovane zemlje, i to u srazmeri sa visinom nacionalnog dohotka. Osim toga, fond bi raspolagao i jednim delom ušteda od razoružanja, saobrazno Deklaraciji Generalne skupštine UN iz 1953.²

U Memorandumu se dalje predlaže znatno povećanje sredstava za *Specijalni fond UN*, kao i za *Tehničku pomoć UN*, a posebno za *Prošireni program tehničke pomoći*. U njemu je, takođe, iznet predlog za uspostavljanje *kompensatornog finansiranja kroz UN*, koje bi se vršilo iz jednog fonda u kome bi, na bazi jednakosti, bili predstavljeni interesi industrijskih zemalja i zemalja u razvoju. Isto tako, Memorandum predviđa i *međunarodnu pomoć u obliku davanja prehrambenih artikala*.

Prelazeći na druge forme multilateralnog finansiranja, Memorandum napominje da je potrebno preduzeti mere da se prošire i adaptiraju aktivnosti postojećih multilateralnih i regionalnih finansijskih organizacija. Zemlje u razvoju trebalo bi da uzmu adekvatno učešće u upravnim organima i u administraciji ovih finansijskih organizacija. Pored toga, ove organizacije bi trebalo povezati sa Ujedinjenim nacijama. »Doprinosi namenjeni povećanju sredstava stavljenih na raspolaganje za multilateralne investicije — kaže se u Memorandumu — treba da dolaze pre svega iz onih zemalja koje raspolazu velikim monetarnim rezervama. Neupotrebljeni viškovi rezervi kojima raspolazu ove zemlje treba da se upotrebe za finansiranje razvoja, koji će povećati prosperitet cele svetske privrede.«

Takođe treba proširiti delatnost *Međunarodne banke za obnovu i razvoj* i njenu politiku prilagoditi potrebama ubrzanog razvoja. Međunarodna banka treba da doprinese izvršenju nacionalnih privrednih planova i finansiranju velikih investicionih programa. Da bi poboljšala uslove svojih zajmova, ona treba ne samo da produži rok otplate i odobri veće karencije, već i da smanji kamate i ostale troškove. Kreditni uslovi treba da se prilagode potrebama i uslovima zemalja i konkretnim karakteristikama raznih vrsta projekata i programa.

Memorandum dalje pominje *Međunarodnu asocijaciju za razvoj*, koja je od posebnog interesa za zemlje koje se nalaze u početnoj etapi razvoja. Međunarodna asocijacija treba da uveća svoje fondove, da poboljša metode svoga rada i pojača svoju delatnost u skladu sa hitnim potrebama ove kategorije zemalja.

I *Međunarodni monetarni fond* takođe treba prilagoditi potrebama ubrzanog razvoja i formulisati nove kreditne uslove, koji moraju biti elastičniji. Međunarodni monetarni fond treba da ima u vidu činjenicu da je deficit platnog bilansa zemalja u razvoju dugoročnog karaktera i da se njihove platno-bilansne teškoće mogu rešiti samo dugoročnim merama. Fond treba da prihvati politiku kratkoročnog kompenzatornog finansiranja i da kompenzatorne kredite zemljama u razvoju odobrava na brz, elastičan i skoro automatski način. On bi imao da preuzme inicijativu i za konverziju inostranih dugova zemalja u razvoju i da finansijski učestvuje u ovim operacijama.

Memorandum se u posebnom odeljku bavi problemom *bilateralnog finansiranja* i potrebom prilagodavanja njegovog obima i metoda nužnostima ubrzanog razvoja. »Jedna od odluka koju bi Konferencija trebalo da usvoji u pogledu bilateralnih finansiranja — kaže se u Memorandumu — trebalo bi da ima za predmet poboljšanje uslova robnih kredita. Takođe bi u tom pogledu trebalo prihvatiti mere kako bi se došlo do povoljnije kamatne stope, koja po mogućstvu ne bi trebalo da bude veća od 3% godišnje.

U tom cilju bi zainteresovane vlade trebalo da subvencioniraju svoje ustanove da bi obezbedile ove robne kredite.« Memorandum, takođe, ističe da je od značaja da vlade obezbede produženje rokova otplate, kao i da odobre karencije u skladu sa periodom uhodavanja i amortizacije izgrađenih objekata.

Memorandum predviđa mogućnost stvaranja posebnog međunarodnog organa koji bi stavljao svoja sredstva na raspolaganje pojedinim zemljama, kako bi im omogućio davanje niskokamatnih kredita.

U Memorandumu se zatim predlaže i povećanje, u odgovarajućoj proporciji, finansijskih zajmova u okviru bilateralnog finansiranja. Ovi zajmovi ne bi trebalo da budu vezani za nabavku opreme u zemljama koje ih daju, a mogli bi se upotrebiti i za finansiranje lokalnih troškova. Njih bi trebalo na prvom mestu da daju zemlje »koje raspolazu velikim monetarnim rezervama, kao i one koje imaju pozitivan saldo u svojim platnim bilansima«.

Usled dosadašnjih malo povoljnih uslova amortizacije koje su morale da prihvate nerazvijene zemlje, trebalo bi pristupiti konverziji njihovih kratkoročnih i srednjoročnih dugova. »Ova konverzija trebalo bi da omogući da se otplate rasporede na duži period vremena, kako bi samo manji deo izvoznih prihoda zemalja u razvoju bio određen za plaćanje anuiteta.« U konverziju bi trebalo da se uključi i produženje karencije i smanjenje kamatne stope.

»Jugoslovenska delegacija — kaže se u Memorandumu — smatra da Konferencija treba da prihvati napred navedene predloge u vezi sa konverzijom i da uspostavi u isto vreme adekvatan mehanizam u tom cilju. Radi toga, zemlje koje daju zajmove trebalo bi, ako im to zatraže zemlje koje primaju zajmove, da otpočnu razgovore o konverziji, s tim da i međunarodne organizacije — UN, Međunarodna banka i Međunarodni monetarni fond — prihvate koordinacionu ulogu u ovim razgovorima.«

U poslednjem odeljku Memoranduma govori se o *dužnostima zemalja u razvoju*. Sve napred navedene mere moraju biti praćene poboljšanjem u korišćenju dobijenog kredita. Zemlje u razvoju moraju uložiti napore da bi mobilisale svoja nacionalna sredstva. »Zbog toga je — kaže se u Memorandumu — od životnog značaja za zemlje u razvoju izrada i izvršenje kompleksnih i dugoročnih privrednih planova. To podrazumeva stalno podizanje opšteg nivoa obrazovanja stanovništva i široko osposobljavanje tehničkog i drugog kadra, kao i primenu institucionalnih mera u cilju izmene privredne i društvene strukture.« Na međunarodnom planu potrebno je pružiti tehničku i drugu pomoć od strane međunarodnih ustanova u pripremanju i izvršenju planova, kao i odgovarajuća međunarodna finansijska sredstva za tu svrhu. Ovu ulogu bi uzele na sebe regionalne ekonomske komisije UN.

Zemlje u razvoju treba da prošire međusobnu robnu razmenu i tehničku saradnju, kao i saradnju na finansijskom i monetarnom polju. Neke zemlje u razvoju stekle su izvesno iskustvo i mogu da isporučuju opremu i kompletna postrojenja drugim zemljama u razvoju. Može se razviti i industrijska kooperacija između zemalja u razvoju.

Zemlje u razvoju takođe bi trebalo da razviju svoju vlastitu trgovačku mornaricu i da se međusobno pomažu u izgradnji brodova, obuci pomorskog kadra i u izgradnji luka.

IZVOZ INDUSTRIJSKIH PROIZVODA I POLUFABRIKATA IZ ZEMALJA U RAZVOJU

Pomoćnik šefa jugoslovenske delegacije Augustin Papić je 8. aprila 1964. u Drugom komitetu Konferencije izneo jugoslovenska gledišta o međunarodnoj razmeni polufabrikata i industrijskih proizvoda. Augustin Papić je istakao da se ne sme gubiti iz vida činjenica da je izvoz gotovih i polupreradenih proizvoda iz zemalja u razvoju značajan i za same industrijske zemlje i za razvoj celokupne svetske

² Rezolucija Generalne skupštine 724 (VIII) o ekonomskom razvoju nerazvijenih zemalja usvojena na VIII zasjedanju.

privrede. »Porast izvoza iz zemalja u razvoju i njihovih deviznih primanja — rekao je jugoslovenski predstavnik — proširuje njihovu kupovnu moć i mogućnost uvoza pre svega iz industrijskih zemalja.«

Pošto je izneo da industrijalizacija i porast uvoza iz zemalja u razvoju daju podsticaj izvozu i industrijskoj ekspanziji razvijenih zemalja i na taj način stvaraju uslove za adekvatniju međunarodnu podelu rada, pomoćnik šefa jugoslovenske delegacije je izjavio da jugoslovenska delegacija smatra da se industrijski izvoz iz zemalja u razvoju ne može unaprediti u okviru postojećeg sistema međunarodne trgovine. »Industrijske zemlje — rekao je Papić — treba da prihvate, u skladu sa njihovim ekonomskim i trgovinskim sistemima, mere koje će na njihovim tržištima osigurati povećan udeo industrijskim proizvodima većine zemalja u razvoju.«

Jedan od koraka u tom pravcu jeste »Program akcije« koji je usvojio GATT i kojim se ide ka ukidanju carinskih i necarinskih prepreka za uvoz proizvoda koji dolaze iz zemalja u razvoju. Mnoge manje razvijene zemlje smatraju da predstojeći trgovinski pregovori u okviru GATT mogu doprineti povećanju međunarodne trgovine, ali ne mogu rešiti osnovne probleme zemalja u razvoju. Augustin Papić je napomenuo da se ne može isključiti ni mogućnost da se, zbog povećanja konkurencije od strane industrijskih zemalja, neke zemlje u razvoju nađu u nepovoljnijem položaju od onoga u kome su bile pre pregovora. »Novi princip na kome treba da počiva trgovina između industrijskih zemalja i zemalja u razvoju treba da bude princip neregociteta.« Pomoćnik šefa jugoslovenske delegacije je isto tako naglasio nužnost prihvatanja principa davanja od strane industrijskih zemalja opštih i nediskriminacionih preferencijala za uvoz industrijskih proizvoda i polufabrikata iz zemalja u razvoju.

Jugoslovenska delegacija podnela je Konferenciji *Memorandum o trgovini gotovim proizvodima i polupreradevinama iz zemalja u razvoju* (E/Conf. 46/94, 2. april 1964), koji u 20 tačaka iznosi jugoslovensko gledište o osnovnim pitanjima u vezi sa ovim problemom.

U Memorandumu se ističe da su ubrzani razvoj proizvodnih snaga i brzo proširenje trgovine pitanja koja interesuju celu međunarodnu zajednicu. Ogroman napredak nauke zahteva kako specijalizaciju, tako i integraciju raznih privreda. U takvim uslovima spoljna trgovina postaje jedan od osnovnih faktora u razvoju proizvodnje.

Savremene tendencije razvoja, međutim, ne idu ukorak sa ovim potrebama. »Tendencije da se vaspostavi integrisano svetsko tržište dolaze u sukob sa tendencijama cepanja ovog tržišta putem diskriminatorne prakse, carinskih barijera, kvantitativnih restrikcija i drugih smetnji«, — kaže se u jugoslovenskom Memorandumu. Ukoliko bi se, pak, ublažile razlike u nivoima ekonomskog razvoja pojedinih zemalja, došlo bi do optimalnog korišćenja mogućnosti razvijenih zemalja, pošto zemlje u razvoju predstavljaju potencijalno vrlo široko tržište za njih.

Industrijalizacija i diverzifikacija proizvodnje predstavljaju osnovne metode za trajno rešenje problema povećanja izvoznih prihoda zemalja u razvoju. Međutim, napori zemalja u razvoju da postignu ove ciljeve ne mogu uroditi plodom bez pomoći sa strane. »Ubrzana industrijalizacija zemalja u razvoju u velikoj meri zavisi indirektno od uvoza kapitalnih dobara i industrijskih sirovina iz razvijenih zemalja — kaže se u Memorandumu. Izvozna primanja su nužna za povećanje ovog uvoza, ali zemlje u razvoju mogu samo delimično da ih dobiju prodajući u inostranstvu primarne proizvode, jer se izvozna trgovina ovih proizvoda povećava vrlo sporo. Zemlje u razvoju treba stoga da povećaju što je moguće pre svoje prihode od izvoza gotovih proizvoda i polufabrikata. S druge strane, povećanje industrijskog izvoza doprinese povećanju obima i rentabilnosti proizvodnje, i na taj način će ubrzati ceo proces ekonomskog razvoja.«

U periodu do 1970. izvoz industrijskih proizvoda iz zemalja u razvoju treba da se poveća šest puta. Takvo

povećanje značilo bi početak većeg učešća zemalja u razvoju u trgovini industrijskim proizvodima i u procesu izmene međunarodne podelu rada.

Izvoz industrijskih proizvoda iz zemalja u razvoju nailazi na velike smetnje diskriminacionog karaktera. Za zemlje u razvoju je od životne važnosti ukidanje tih smetnji i pružanje pomoći na dugoročnoj bazi. Stopa povećanja uvoza industrijskih proizvoda iz zemalja u razvoju u razvijene zemlje treba da bude znatno veća nego što je stopa povećanja njihovog globalnog uvoza.

U Memorandumu se, takođe, podvlači da je bitno da se uspostave veze, tečnja saradnja i međusobna pomoć između samih zemalja u razvoju, kako bi se obezbedio globalan i brz porast njihove međusobne razmene industrijskih proizvoda.

U drugom odeljku Memoranduma iznose se sledeće mere koje, po mišljenju jugoslovenske delegacije, predstavljaju minimum mera koje treba preduzeti:

1. razvijene zemlje ne treba da povećavaju sadašnje carine i druge prepreke, niti da uvode nove;
2. ove zemlje treba da postupno ukinu sve necarinske smetnje u dogovorenom roku, koji treba da bude što je moguće kraći, i da odmah ukinu one necarinske smetnje koje predstavljaju diskriminaciju prema uvozu iz zemalja u razvoju;
3. one treba da poboljšaju svoju carinsku strukturu u korist zemalja u razvoju.

»Kako u svojoj robnoj razmeni — kaže se dalje u Memorandumu — tako isto i u svojim ekonomskim odnosima uopšte sa zemljama u razvoju, razvijene zemlje ne treba da insistiraju na reciprocitetu u koncesijama.«

Pošto samo smanjenje i ukidanje carinskih i drugih barijera nije dovoljno, trebalo bi:

1. da sve razvijene zemlje odobre preferencijale zemljama u razvoju;
2. da preferencijali obuhvate sve polufabrikate i gotove proizvode zemalja u razvoju;
3. da preferencijali predstavljaju 50% od opterećenja koja pogodaju svaki proizvod po klauzuli najvećeg povlašćenja, a ukoliko je ono ispod 7%, treba da bude potpuno ukinuto;
4. da preferencijali budu dati zemljama u razvoju najmanje za period od 10 godina, računajući od trenutka kada pojedina zemlja u razvoju počne da izvozi dotični proizvod;
5. da razvijene zemlje samo izuzetno mogu da uvedu carinske kvote za određene proizvode, i to u slučaju ako bi se preteran uvoz ovih proizvoda nepovoljno odrazio na unutrašnju proizvodnju;
6. da u izuzetnim i opravdanim slučajevima, razvijene zemlje mogu da isključe iz preferencijalnog tretmana proizvode čiji bi uvoz doveo do iznenadnog poremećaja na njihovom tržištu;
7. da se postojeći preferencijalni sistemi postepeno zamene opštim preferencijalnim tretmanom za sve zemlje u razvoju;
8. da se svi dogovori o preferencijalima sprovedu u okviru organizacije koju će Konferencija obrazovati.

U Memorandumu se podvlači da zemlje u razvoju treba da »ubrzaju stvaranje moderne industrije i ekspanziju svoga industrijskog izvoza u razvijene zemlje putem pojačanja industrijske kooperacije između ovih zemalja i onih u razvoju. Razvijene zemlje treba da unapređuju na sistematski i organizovan način kooperaciju svoje industrije sa industrijom zemalja u razvoju.«

U trećem delu Memoranduma govori se o celishodnosti uspostavljanja uže ekonomske kooperacije između zemalja u razvoju na regionalnom ili

subregionalnom planu. Zemlje u razvoju mogu da ubrzaju svoju industrijalizaciju putem koordinacije svojih ekonomskih planova, stvaranja sistema međusobnog finansiranja, kooperacije na području industrije i transporta, putem pružanja uzajamne tehničke pomoći itd. One mogu da primenjuju preferencijalni tretman u međusobnoj robnoj razmeni, bez obaveze da iste povlastice odobravaju razvijenim zemljama. Zemlje u razvoju koje su već postigle određen stepen industrijalizacije treba takođe da na tom području pruže najveću moguću pomoć manje razvijenim zemljama i da sarađuju sa njima u postavljanju njihovih privrednih planova i u davanju kredita i tehničke pomoći.

ODLUKE

KONFERENCIJE UN O TRGOVINI I RAZVOJU

Konferencija UN o trgovini i razvoju završila je rad 16. juna 1964. i sledeća konferencija je sazvana za 1966. godinu. Konferencija je prihvatila *Završni akt*, kao i *Izveštaj Konferencije*.

Dogovoreno je da se Konferencija sastaje redovno najmanje jednom u 3 godine. Ona treba da reguliše sva pitanja svetske trgovine i biće novi organ Generalne skupštine UN. Njen stalni organ je *Savet za trgovinu i razvoj*, koji će imati 55 članova. Aziju, Afriku i Jugoslaviju predstavljaju 22 zemlje, Zapad i Japan 18, Latinsku Ameriku 9, a Istočnu Evropu 6 zemalja. Konferencija će odluke o suštinskim pitanjima donositi dvotrećinskom većinom glasova, a o proceduralnim pitanjima prostom, dok Savet sve odluke donosi prostom većinom glasova. Savet za trgovinu i razvoj obrazovaoće supsidijarne organe po potrebi i imaće posebno tri komiteta: za sirovine, za industrijsku robu i za finansiranje. Osniva se *Stalni sekretarijat Konferencije*, koji će funkcionisati u okviru Sekretarijata UN i biti autonoman.

U savetu za trgovinu i razvoj izabrano je sledećih 55 zemalja: 1) *grupa zemalja Azije, Afrike i Jugoslavija*: Avganistan, Cejlon, Dahomej, Etiopija, Filipini, Gana, Gvineja, Indija, Indonezija, Iran, Irak, Jugoslavija, Kamerun, Kongo (Leopoldvil), Liban, Madagaskar, Mali, Maroko, Nigerija, Pakistan, Tanganjika i Zanzibar i UAR; 2) *grupa Zapad i Japan*: Australija, Austrija, Belgija, Danska, Francuska, Holandija, Italija, Japan, Kanada, Norveška, Novi Zeland, Savezna Republika Nemačka, SAD, Španija, Švajcarska, Švedska, Turska i Velika Britanija; 3) *grupa zemalja Latinske Amerike*: Argentina, Brazil, Bolivija, Čile, Ekvador, El Salvador, Honduras, Meksiko i Urugvaj; i 4) *grupa Istočne Evrope*: Bugarska, Čehoslovačka, Mađarska, Poljska, Rumunija i SSSR.

Ostale važnije odluke Konferencije UN za trgovinu i razvoj su sledeće:

— Proširenje i diverzifikacija međunarodne trgovine zavisi od povećanog pristupa na tržišta zemalja u razvoju i od povoljnih izvoznih cena sirovina. Razvijene zemlje treba da progresivno smanjuju i ukinu barijere i druge restrikcije koje smetaju trgovini i potrošnji proizvoda iz zemalja u razvoju. Sve zemlje treba da sarađuju putem odgovarajućih međunarodnih aranžmana na stabilizaciji tržišta sirovina i održavanju pravičnih i unosnih cena sirovina i na stabilizaciji prihvatljivih odnosa između cena industrijske robe i cena sirovina;

— Međunarodna trgovina treba da bude sprovedena u uzajamnom interesu na bazi postupka najpovoljnije nacije. Međutim, razvijene zemlje treba da odobre svima zemljama u razvoju povlastice koje daju jedna drugoj, s tim da ne traže reciprocitet od zemalja u razvoju. Novi preferencijali kako carinski tako i necarinski, koji će se odobravati zemljama u razvoju moraju biti opšti i nediskriminirajući. Razvijene zemlje ne treba da proširuju na druge razvijene zemlje preferencijalni tretman. Specijalni preferencijali koje danas uživaju neke zemlje u razvoju u nekim razvijenim zemljama smatraju se privremenim, s tim da budu postepeno smanjeni odnosno ukinuti, kada stupe

u život efektivne međunarodne mere koje garantuju bar jednake povlastice ovim zemljama;

— Međunarodne organizacije i razvijene zemlje treba da omoguće povećani priliv finansijske i ekonomske pomoći u cilju ubrzanja ekonomskog rasta zemalja u razvoju. Prihvaćeno je da razvijene zemlje treba da nastoje da zemljama u razvoju na ime finansijske pomoći stave na raspolaganje najmanje neto 1% nacionalnog dohotka. Međunarodne finansijske institucije treba da na zahtev pojedinih zemalja pokrenu postupak za zaključenje sporazuma o konverziji dugova. Prihvaćen je predlog zemalja u razvoju o kratkoročnom kompenzatornom finansiranju preko Međunarodnog monetarnog fonda, kao i predlog o dugoročnom kompenzatornom finansiranju kako preko Međunarodne asocijacije za razvoj, tako i preko Ujedinjenih nacija. Ekonomska pomoć zemljama u razvoju kako multilateralne, tako i bilateralne, treba da bude data kao poklon ili zajam uz najmanju moguću kamatnu stopu i sa dugim otplatnim rokovima i velikim karencijama;

— Priznato je pravo kontinentalnim državama na slobodan pristup moru. Kontinentalnim državama treba da bude odobren od strane svih država, na bazi reciprociteta, slobodan i neograničen prolaz preko tuđih teritorija. Proizvodi u tranzitu ne podležu nikakvim dažbinama. Olakšice i specijalna prava data kontinentalnim zemljama kao takvima isključuju se iz klauzule najpovoljnije nacije;

— Razvijene zemlje treba da pruže zemljama u razvoju finansijsku i tehničku pomoć radi razvijanja njihovog turizma. One treba da ukinu ili smanje sve one smetnje (monetarne restrikcije, carinski propisi, porezi i dažbine) koje sprečavaju ekspanziju turizma uopšte.³

* * *

Glavnu ulogu u otpočinjanju nove ere u međunarodnoj trgovini i najznačajniji rezultat Konferencije UN za trgovinu i razvoj predstavlja jedinstvo zemalja u razvoju, koje je ostvareno ne samo na jednoj opštoj platformi nego i u razradi konkretnih predloga. Jugoslovenska delegacija je bila vrlo aktivna i dala značajan doprinos u ostvarenju tog jedinstva. Taj doprinos Jugoslavije tim je značajniji što je u prvoj fazi rada Konferencije bilo izvesnih tendencija regionalnog podvajanja zemalja u razvoju.

Pored toga, Jugoslavija je značajno doprinela i konstruktivnom radu Konferencije u celini, a naročito u

³ Jugoslavija je, zajedno sa ostalim zemljama-česnicama Konferencije bila predlagatelj sledećih dokumenata: preporuke o javnom sektoru (zajedno sa Avganistanom, Indonezijom, Sirijom i UAR — Drugi komitet); preporuke o Fondu UN za razvoj (sa Burmom, Etiopijom, Nigerijom, Pakistanom i UAR — Treći komitet); preporuke o konsolidaciji spolnog duga (sa Nigerijom i UAR — Treći komitet); preporuke o finansijskoj kooperaciji (sa Argentinom, Cejlonom, Čileom, Ekvadorom, Indijom, Indonezijom, Kolumbijom, Meksikom, Nigerijom, SAD, Sirijom, i UAR — Treći komitet); preporuke o finansiranju (sa Alžir, Bugarskom, Cejlonom, Čehoslovačkom, Indonezijom, Kubom, Mađarskom, Mongolijom, Nigerijom, Poljskom, Rumunijom, SSSR i UAR — Treći komitet); preporuke o finansiranju ekspanzije međunarodne trgovine (sa Argentinom, Brazilom, Ekvadorom, Etiopijom, Ganom, Gvatemalom, Indonezijom, Iranom, Kamerunom, Kolumbijom, Pakistanom, Senegalom, Tunisom, UAR i Urugvajem — Treći komitet); preporuke o merama za povećanje prihoda od turizma zemalja u razvoju (sa Brazilom, Dominikanskom Republikom, El Salvadorom, Filipinima, Liberijom, Marokom, Nigerijom, Peruom, Ugandom, UAR, Urugvajem i Venecuelom — Treći komitet); preporuke o osiguranju i reosiguranju (sa Argentinom, Brazilom, Čileom, Etiopijom, Iranom, Kostarikom, Libijom, Marokom, Nigerijom, Pakistanom i Peruom — Treći komitet); preporuke o prenošenju tehnološkog znanja (sa Etiopijom, Indonezijom i UAR — Treći komitet); preporuke o Fondu za kompenzatorno finansiranje (sa Argentinom, Cejlonom, Čileom, Dominikanskom Republikom, Etiopijom, Ganom, Gvatemalom, Indijom, Kolumbijom, Nigerijom, Pakistanom, UAR i Venecuelom — Treći komitet); i preporuke o nevidljivoj trgovini (sa Alžir, Argentinom, Brazilom, Burmom, Čileom, Filipinima, Ganom, Indijom, Indonezijom, Iranom, Irakom, Kamerunom, Liberijom, Libijom, Malezijom, Meksikom, Nigerijom, Pakistanom, Senegalom, Tanganjikom, Trinidadom i Tobagom, UAR, Ugandom, Urugvajem i Venecuelom — Treći komitet).

konstruktivnom postavljanju zemalja u razvoju, nastojeći da se što više razvije duh dogovaranja i pregovaranja. Ona se zalagala za dokumentovano i principijelno razmatranje stvarne situacije u svetskoj trgovini, a naročito teškog položaja nerazvijenih zemalja, što je faktički predstavljalo oštru kritiku razvijenih zemalja Zapada, jer su principi, politika i praksa u sadašnjim međunarodnim ekonomskim odnosima u stvari ranije izgrađeni prema interesima tih zemalja. Istovremeno Jugoslavija se zalagala i za izbegavanje verbalnog radikalizma na Konferenciji, jer on ne bi vodio do konstruktivnih rešenja već samo otežao da Konferencija ispuni svoj osnovni cilj, tj. da bude prvi značajan korak u stvarnom rešavanju problema, u stvarnom prevazilaženju principa, politike i prakse nasleđenih iz prošlosti, koji dolaze u sukob sa potrebama ekonomskog razvoja svih zemalja — i nerazvijenih i razvijenih. Jugoslavija se stoga zalagala da se duh dogovaranja i pregovaranja što više razvija. Taj duh je i preovladavao na Konferenciji i doveo do nekoliko značajnih rezultata. Na Konferenciji je često bila alternativa: izneti stav i preglasati razvijene zemlje Zapada, ili ići putem pregovaranja i tražiti rešenje koje je u sadašnjoj fazi prihvatljivo i za razvijene zemlje. Prvo bi dovelo do vrlo malo stvarnih rezultata i zatvorilo bi put za dalja rešenja, a drugo je, u stvari, otvorilo proces postepenih i verovatno dugoročnih, ali kvalitetnih promena u međunarodnim ekonomskim odnosima.

Izraz jedinstva zemalja u razvoju predstavlja *Zajednička deklaracija 77 zemalja u razvoju*,⁴ koju je potpisala i Jugoslavija i koju je Konferencija jednoglasno prihvatila kao jedan od aneksa Završnog akta. Zajednička deklaracija glasi:

»1. Zemlje u razvoju smatraju da je Konferencija UN za trgovinu i razvoj značajan korak ka stvaranju novog i pravednog svetskog i ekonomskog uređenja. One smatraju tu Konferenciju plodom upornih napora koji su našli izraza u Kairskoj deklaraciji, Povelji iz Alta Grasijs, u rezolucijama iz Brazila, Adis Abebe, Niameja, Manile i Teherana i, iznad svega, u zajedničkoj deklaraciji 75 zemalja objavljenoj na zasjedanju Generalne skupštine UN. Ti naponi su doprineli da se iskuje jedinstvo 75 zemalja, što je istaknuta karakteristika čitave Konferencije i događaj od istorijskog značaja.

2. Osnovne postavke novog uređenja nabrojane su u tim ranijim deklaracijama i u referatu generalnog sekretara Konferencije. Ukratko rečeno, one obuhvataju novu međunarodnu podelu rada, usmerenu ka ubrzanju industrijalizacije zemalja u razvoju. Naponi zemalja u razvoju da podignu životni standard svojih naroda, koji se sad ulažu pod nepovoljnim spoljnim uslovima, treba da budu dopunjeni i ojačani konstruktivnom međunarodnom akcijom. Takva akcija treba da stvori jedan novi okvir međunarodne trgovine, koji bi bio potpuno u skladu s potrebama ubrzanog razvoja.

3. Više tema jedne nove i dinamične međunarodne politike za trgovinu i razvoj, uključujući tu i pitanje tranzitne trgovine zemalja bez izlaza na more, našlo je konkretnog izraza u specifičnim programima i predlozima koje su zemlje u razvoju podnele ovoj Konferenciji kao jedinstven izraz ciljeva i mera na svim glavnim područjima. Zemlje u razvoju smatraju dostignućem činjenicu da je ova Konferencija pružila bazu za najiscrpniju diskusiju o tim programima i predlozima od strane čitave međunarodne zajednice. One su uverene da će diskusija na ovoj Konferenciji biti od koristi pri formulisanju nove politike od strane vlada kako razvijenih zemalja, tako i zemalja u razvoju, u kontekstu nove svesti o potrebama zemalja u razvoju.

4. Međutim, zemlje u razvoju izjavljuju da završne preporuke Konferencije smatraju samo početnim korakom

ka putu međunarodne podrške novoj trgovinskoj politici za razvoj. One ne smatraju da je napredak koji je zabeležen na svakom od glavnih područja ekonomskog razvoja bio adekvatan ili srazmeran njihovim bitnim potrebama. Na primer, nije adekvatno ocenjen problem »trgovinskog jaza« zemalja u razvoju. Samo se na veoma ograničen način prilazilo pitanju trgovine primarnim proizvodima i preferencija za izvoz industrijske robe. Isto tako, bilo je moguće preduzimati samo preliminarne korake u pogledu planova za kompenzaciono finansiranje radi suzbijanja dugoročnog pogoršanja u uslovima trgovine. Pri svemu tome, zemlje u razvoju su prihvatile rezultate Konferencije u naći da će ti rezultati položiti temelje za osetniji napredak u budućem periodu. One su takođe prihvatile te rezolucije uviđajući potrebu za ulaganjem zajedničkih napora na međunarodnom planu. U tom cilju one su se opredelile za nastojanje da se postignu najširi mogući sporazumi, a ne za to da svoje težnje registruju odlukama većine.

5. Zemlje u razvoju pridaju naročiti značaj osnivanju međunarodnog aparata na planu trgovine i razvoja. Neophodno je da taj novi aparat bude efikasan instrument za razmatranje problema, za formulisanje politike, proučavanje rezultata i preduzimanje onih operativnih mera koje su potrebne na području međunarodnih ekonomskih odnosa.

6. Zemlje u razvoju konstatuju važnost opšteg sporazuma postignutog u pogledu osnivanja stalnog aparata. One konstatuju da su neka značajna pitanja u vezi sa ovim aparatom prepuštena odluci Generalne skupštine. U vezi s tim one smatraju da će svakako postojati obimne mogućnosti za ostvarenje praktičnog sporazuma o bitnim pitanjima. Međutim, one kategorički izjavljuju da nijedan aranžman namenjen ostvarenju tog cilja ne sme ići nauštrb konačnog prava predloženog saveta i Konferencije da usvajaju preporuke u suštinskim pitanjima prostom većinom u savetu i dvotrećinskom većinom na Konferenciji. Zemlje u razvoju pridaju najveći značaj demokratskoj proceduri koja ne dozvoljava nikakav privilegovani položaj na ekonomskom i finansijskom, kao ni na političkom planu. Pored toga, zemlje u razvoju žele da ukažu na potrebu za neprekidnom evolucijom na planu institucija, koja dovodi ne samo do postepenog jačanja aparata koji se sad ima u vidu, nego i do kasnije pojave sveobuhvatne međunarodne trgovinske organizacije.

7. Zemlje u razvoju smatraju svoje jedinstvo kao značajnu karakteristiku ove Konferencije. To jedinstvo proističe iz činjenice da one, suočavajući se sa osnovnim problemima razvoja, imaju jedan zajednički interes u novoj politici međunarodne trgovine i razvoja. One smatraju da je to jedinstvo omogućilo da diskusije na ovoj Konferenciji postanu jasne i dosledne. Njihova solidarnost je bila stavljena na probu u toku ove Konferencije, ali su one to prebrodile ostvarujući još veće jedinstvo i snagu.

8. Zemlje u razvoju su čvrsto uverene da je od životnog značaja da se sačuva i ubuduće dalje jača to jedinstvo. To je neophodan instrument za nastojanje da se izdejstvuje usvajanje novih stavova i novih prilazanja na međunarodnom ekonomskom planu. To jedinstvo je takođe instrument za proširenje područja zajedničkih napora na međunarodnom planu i za ostvarenje obostrano korisnih odnosa s ostalim svetom. Najzad, to je potrebno sredstvo za saradnju između samih zemalja u razvoju.

9. Objavljujući ovu deklaraciju zemlje u razvoju se obavezuju da će održavati, podsticati i jačati to jedinstvo i ubuduće. U tom cilju one će se koristiti svim mogućim sredstvima za proširenje međusobnih kontakata i konsultovanja, kako bi definisale zajedničke ciljeve i formulisale zajedničke akcije u međunarodnoj ekonomskoj saradnji. One smatraju da predstavnici vlada na XIX zasjedanju Generalne skupštine UN treba da prouče mere za konsolidovanje jedinstva ostvarenog od strane ove grupe zemalja u toku Konferencije, kao i specifične aranžmane za kontakte i konsultovanja.

⁴ Grupa od 75 zemalja u razvoju, koja je jedinstveno istupala, povećala se u toku Konferencije na 77 (uključivanjem Kenije, Južne Koreje i Južnog Vijetnama, a istupanjem Novog Zelanda). Vidi: »Jug. pregled«, 1964, mart, str. 140 (11).

10. Konferencija UN za trgovinu i razvoj označuje početak jedne nove ere u evoluciji međunarodne saradnje na polju trgovine i razvoja. Takva saradnja mora poslužiti kao presudan instrument za okončanje podele sveta na oblasti obilja i oblasti nedopustivog siromaštva. Taj zadatak je glavni problem našeg vremena. Vekovna nepravda i zapostavljanje moraju se ispraviti. Zemlje u razvoju su jedinstvene u svojoj rešenosti da nastave da traže to ispravljanje, i u tim nastojanjima očekuju razumevanje i podršku celokupne međunarodne zajednice.

JUGOSLOVENSKA OCENA KONFERENCIJE UN O TRGOVINI I RAZVOJU

Govoreći finskim novinarima uoči svoje posete Republici Finskoj, 7. maja 1964, predsednik Republike Josip Broz Tito je o Konferenciji UN o trgovini i razvoju rekao: »Sada se u Ženevi održava Konferencija o trgovini i razvoju. Mada je ona još u toku, ipak su, po mom mišljenju, na tom sastanku postignuti izvesni rezultati, i pored priličnog otpora koji visokorazvijene zemlje na Zapadu pružaju zahtjevima zemalja u razvoju. Konferenciju u Ženevi mi pozdravljamo kao jedan koristan početak. Samo, ne smije se stati na tome.«

Šef jugoslovenske delegacije na Konferenciji UN o trgovini i razvoju Vladimir Popović, uzimajući reč na završnoj sednici Konferencije, 15. juna 1964, istakao je njen značaj i naglasio da je ona »ocenila kretanja u svetskoj privredi i donela niz preporuka i zaključaka koji treba da usmeravaju osnovne pravce nacionalnih i međunarodnih akcija za uklanjanje prepreka koje stoje na putu bržem i povoljnijem razviku svetske privrede«. Šef jugoslovenske delegacije je podvukao da je »od dalekosežnog značaja činjenica da je Konferencija jednoglasno utvrdila da je ubrzanje privrednog razvoja zemalja u razvoju osnovni preduslov za obezbeđenje uspešnog razvoja svetske privrede u celini i da je postizanje tog cilja u interesu cele međunarodne zajednice i svih zemalja pojedinačno.«

Pošto je izneo mišljenje da akcije preduzete na području trgovine i razvoja treba da vode ka uspostavljanju racionalnije i pravičnije međunarodne podele rada i da budu praćene odgovarajućim strukturalnim promenama u svetskoj proizvodnji i trgovini, Vladimir Popović je rekao: »Od osobitog je značaja opšte prihvatanje stanovišta da je ekonomski razvoj briga i obaveza cele međunarodne zajednice, pri čemu privredni razvitak zemalja u razvoju zauzima prioritarno mesto. Takođe je od velikog značaja usvajanje gledišta da se kompleksni problemi privrednog razvoja ne mogu rešavati putem parcijalnih mera, već jedino putem sveobuhvatnih međunarodnih akcija na dugoročnoj osnovi.«

»Unapređenje međunarodne trgovine — rekao je zatim Vladimir Popović — treba da bude usmereno na povećanje udela zemalja u razvoju u svetskom izvozu, što će doprineti jačanju ekonomske nezavisnosti ovih zemalja u uslovima sve veće međuzavisnosti svetske privrede kao celine. Isto tako je opšteprihvaćeno da svetsko finansiranje treba da bude adaptirano potrebama ubrzanog razvoja zemalja u razvoju, pri čemu treba posebno voditi računa o interesima i potrebama manje razvijenih područja, kojima je potrebna specijalna pomoć i zaštita međunarodne zajednice.«

Takva dinamična međunarodna ekonomska politika, pod uslovom, naravno, da se što pre pristupi njenom sprovođenju u život, olakšaće i ubrzati proces diverzifikacije privreda zemalja u razvoju na bazi industrijalizacije i modernizacije poljoprivrede, što će postepeno voditi novoj međunarodnoj podeli rada u skladu sa potrebama i interesima zemalja u razvoju i svetske privrede kao celine.

»Delegacija moje zemlje — rekao je Vladimir Popović — pridaje poseban značaj naporima koje je Konferencija

uložila na izradi principa međunarodne ekonomske saradnje. Bazu za diskusiju predstavljali su predlozi zemalja u razvoju. Ti predlozi se nisu ograničili samo na formulisanje principa kojima se regulišu odnosi na području međunarodne trgovine, već je u njima tretiran čitav kompleks međunarodnih ekonomskih odnosa. Takav prilaz bio je opšteprihvaćen od svih učesnika Konferencije i rad na izradi principa je doprineo usklađivanju najšire ekonomske saradnje između svih zemalja, bez obzira na stepen njihovog razvoja i razlike u njihovim društvenim i ekonomskim sistemima. Verujemo da će svi ovi principi — i opšti i specijalni — koji su sadržani u preporukama ove Konferencije, predstavljati, uprkos još izvesnim neusaglašenim stavovima, značajan putokaz za ekonomsku aktivnost svih zemalja kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom planu.«

U nastavku svog izlaganja šef jugoslovenske delegacije je istakao da, zbog nespremnosti razvijenih zapadnih zemalja, na Konferenciji nije bilo moguće postići sporazum o nekim bitnim problemima iz sveobuhvatnog sistema mera prezentiranih od strane zemalja u razvoju. Zajednički predlozi koje su zemlje u razvoju u toku ove Konferencije izradile sa ostvarenom saglasnošću svih zemalja učesnica o neodložnoj potrebi rešavanja postojećih problema ekonomskog razvika imaju svakako veći značaj za međunarodnu zajednicu od razlika koje su se ispoljile u pogledu sredstava i puteva kojima se ti ciljevi postižu. »Mi tako mislimo zbog toga što smatramo — rekao je Vladimir Popović — da protivurečnost između priznanja potreba rešenja problema i odlaganja konkretnih mera za njihovo rešavanje ne može dugo da se održi. Svetski činjenice da se u postojećim međunarodnim uslovima postavljeni ciljevi ne mogu postići u celini u kratkom roku, zemlje u razvoju su se borile da se postignu bar početni pozitivni rezultati na bazi opšteg sporazuma, takvog sporazuma koji će otvarati put postepenom stvaranju novog i pravednog sistema svetske ekonomske saradnje.«

»Želeo bih posebno da istaknem — rekao je dalje Vladimir Popović — jednodušnost Konferencije u pogledu preduzimanja koordiniranih akcija i mera usmerenih ka brzom i stalnom povećanju razmena između samih zemalja u razvoju. Iako po institucionalnim pitanjima nije postignuto ono što su zemlje u razvoju i niz razvijenih zemalja opravdano tražile, odluka o periodičnom sazivanju Konferencije, uspostavljanje stalnog tela i Stalnog sekretarijata i drugih organa za dalje tretiranje problema trgovine i razvoja, od naročite je važnosti.«

»Finalni akt Konferencije — rekao je Vladimir Popović — je kompromisni dokument. On kao takav, zajedno sa ostalim dokumentima, označava početak inaugurisanja nove međunarodne ekonomske politike i predstavlja značajan doprinos unapređenju međunarodne ekonomske saradnje i oživljavanju principa Povelje Ujedinjenih nacija. Uvereni smo da će postignuti početni rezultati ukazati na nove mogućnosti i biti podrška novim zajedničkim naporima za iznalaženje adekvatnih i opšteprihvatljivih suštinskih rešenja.«

Vladimir Popović je na kraju govorio o jedinstvu zemalja u razvoju kao jednom od veoma krupnih rezultata Konferencije. »Jedinstvo i solidarnost zemalja u razvoju — rekao je on — manifestovano u toku rada ove Konferencije, predstavlja jednu od njenih najznačajnijih tekovina. Zemlje u razvoju postigle su punu saglasnost i jedinstvo akcije o svim osnovnim pitanjima koja su se nalazila na dnevnom redu Konferencije. Ono proizlazi iz dubokog razumevanja potreba ekonomskog razvoja i dugoročnih interesa ne samo njihovih, nego i svih drugih zemalja, što je od ogromnog značaja za dalje akcije koje treba preduzimati za rešavanje postojećih svetskih ekonomskih problema. To je istovremeno predstavljalo krupan doprinos postizanju sporazumnih rešenja uprkos činjenici što neki bitni njihovi zahtevi nisu bili prihvaćeni od nekih razvijenih zemalja.«

»Prihvatajući i stavljajući svoj potpis na finalni akt — rekao je na kraju šef jugoslovenske delegacije — mogu da izjavim da je moja vlada spremna da sprovede u život

preporuke i zaključke Konferencije Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju.

U Izveštaju jugoslovenske delegacije na Konferenciji UN o trgovini i razvoju, koji je razmatran 10. jula 1964. u Odboru za spoljne poslove i međunarodne odnose Saveznog veća Savezne skupštine, ističe se da je ovo bila najznačajnija konferencija koja je ikada održana u cilju razmatranja problema međunarodne trgovine i ekonomskog razvoja. »Njeno sazivanje — kaže se u Izveštaju — bilo je rezultat sve većeg uverenja da je uklanjanje postojećih razlika, disproporcija i nejednakosti u svetskoj privredi u opštem i zajedničkom interesu svih zemalja i da je ekonomski razvitak zemalja u razvoju prioritetan problem međunarodne ekonomske saradnje.«

U Izveštaju se ističe da je Konferencija zabeležila veoma pozitivne rezultate i da je detaljno osvetlila probleme sa kojima je svetska privreda suočena i položila osnove za njihovo uspešno rešavanje. »Ona, bez sumnje — kaže se u Izveštaju — označava početak nove ere u razvoju međunarodne saradnje na polju trgovine i razvoja i njeni rezultati imaju dubok i pozitivan odraz i na opšta politička kretanja u svetu.«

IZVOR: »Borba« od 23. marta do 17. juna 1964. i 11. jula 1964; United Nations Conference on Trade and Development, Press Release, CTD/1—39, 23 March 1964—16 June 1964; Conférence des Nations Unies sur le Commerce et le Développement, Communiqué de Presse CTD/F/1—116, 23 Mars 1964—16 Juin 1964; United Nations Conference on Trade and Development, Final Act of the UNCTAD, E/CONF.46/L.28; United Nations Conference on Trade and Development, Report of the UNCTAD, E/CONF.46/L.28/Add.1.

B. P.

SADRŽAJ 1964.

STANOVNIŠTVO

Stanovništvo Jugoslavije po polu i starosti	51—58 (1—8)
Pismenost i školska sprema stanovništva	101—108 (9—16)
Porast gradskog stanovništva	191—194 (17—20)

OPŠTA POLITIKA

Društveni plan Jugoslavije za 1964. i mere za njegovo izvršenje	1—6 (1—6)
---	-----------

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Organizacija i metodi rada Savezne skupštine (referat Edvarda Kardelja)	59—76 (1—18)
Ustavno sudstvo	149—154 (43—48)
Kriminalitet i neke druge društveno štetne pojave	195—204 (53—62)
Preporuka Savezne skupštine o daljem radu na suzbijanju kriminala i nekih drugih društveno štetnih pojava	205—206 (63—64)
Izbior organa upravljanja u radnim organizacijama	155—158 (49—52)
Funkcioneri političko-izvršnih, upravnih i pravosudnih organa federacije, republika i pokrajina	77—100 (19—42)
SFR Jugoslavija	77—81 (19—23)
SR Bosna i Hercegovina	81—83 (23—25)
SR Crna Gora	84—86 (26—28)
SR Hrvatska	86—88 (28—30)
SR Makedonija	89—91 (31—33)
SR Slovenija	91—94 (33—36)
SP Srbija	94—97 (36—39)
AP Kosovo i Metohija	97—98 (39—40)
AP Vojvodina	98—100 (40—42)

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

VI plenum Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije	109—116 (1—8)
SSRN u opštini (Teze Saveznog odbora SSRNJ—Organizaciono-politička iskustva i zadaci SSRN u opštini)	233—240 (25—32)
Članstvo Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije 1959—1963.	159—161 (17—19)
Peti kongres Saveza sindikata Jugoslavije	162—166 (20—24)
Razvoj Saveza sindikata Jugoslavije	117—121 (9—13)
Međunarodna aktivnost Saveza sindikata	121—124 (13—16)

PRIVREDA

Rezolucija Savezne skupštine o osnovnim smernicama za dalji razvoj privrednog sistema ..	167—169 (31—33)
Lična potrošnja i društveni standard	241—246 (49—54)
Poljoprivredne organizacije u proizvodnji i na tržištu ..	247—254 (55—62)
Oporezivanje individualnih poljoprivrednih proizvođača	125—129 (17—21)
Oporezivanje samostalnih zanatlija	170—174 (34—38)
Ukupan prihod i njegova raspodela u 1963. . .	207—216 (39—48)
Proširenje površina društvenih poljoprivrednih gazdinstava	7—13 (1—7)
Proizvodnja i potrošnja belih zita	130—135 (22—27)
Govedarstvo	14—29 (8—13)
Proizvodnja i potrošnja cementa	136—138 (28—30)
Industrija piva	20—22 (14—16)
Osiguranje imovine i lica	255—260 (63—68)

SOCIJALNA POLITIKA I ZDRAVSTVO

Socijalno osiguranje u 1963.	261—266 (5—10)
Zdravstveno stanje i zaštita odojčadi i male dece	175—178 (1—4)

PROSVETA, NAUKA I KULTURA

Preporuka Savezne skupštine u vezi sa stanjem i problemima u oblasti osnovnog obrazovanja	179—181 (1—3)
Nastavni kadar u osnovnoj školi	182—184 (4—6)
Izdavačka delatnost 1956—1963.	217—227 (7—17)
Pregled izdavačkih preduzeća i drugih značajnijih izdavača u 1963.	228—229 (18—19)
Preporuka Savezne skupštine o unapređenju izdavačke delatnosti	230—232 (20—22)

SPOLJNA POLITIKA

Spoljna politika Jugoslavije u 1963.	185—190 (37—42)
Učešće Jugoslavije na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN	23—32 (1—10)
Govor predsednika Tita na XVIII zasjedanju Generalne skupštine UN	33—35 (11—13)
Pripreme za konferenciju UN o trgovini i razvoju	139—144 (31—36)
Učešće Jugoslavije u radu Konferencije UN o trgovini i razvoju	267—276 (43—52)
SFR Jugoslavija i Rumunska Narodna Republika	36—40 (14—20)
Međunarodni ugovori zaključeni u drugoj polovini 1963.	41—44 (21—24)
Diplomatsko-konzularna predstavništva	45—50 (25—30)

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.
Godišn'a pretplata 8.000 dinara /Redakcija: Terazije 41/I/tel. 33-610.
Administracija: Terazije 41/I, Beograd, tel. 33-611, pošt. fah 677.
Žiro račun br. 101-14-637-195, Beograd, uz naznaku »Za Jug. pregled«.
Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.